

GAIRĖS

2013 gruodis
Nr. 10(229)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redaktoriaus pavaduotojas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:

Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03, 860602291

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2013 12 12. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

TURINYS

POŽIŪRIS

Metų darbai ir pagiežos balsai 4 p.

ĮŽVALGOS

Biudžetinė mokesstinė gerovės politika:
mokslas, valdininkai ir politikai 6 p.

IDĖJOS

Socialdemokratijos problemos XXI amžiuje 12 p.

POLITIKA

Valdžia ir grupiniai interesai 16 p.

AKTUALIJOS

Žemės pardavimas – draudimai ar saugikliai? 18 p.

Pensijos bus kompensuojamos 19 p.

DEMOS KOMENTARAS

Darbo kodekso liberalizavimas –
politinis atsakas į tragediją Rygoje? 20 p.

MES - ES

ES šalių parlamentarai ieško būdų įveikti nedarbą 22 p.

Europos Sąjunga pavojingame,
bet ir viltingame euro sukuryje 24 p.

PASAULĖŽIŪRA

Ar bažnyčia Lietuvoje atskirta nuo valstybės? 28 p.

Šundaktariavimas – okultizmo atmaina 30 p.

ISTORIJOS AIDAI

Tautiniai santykiai Lietuvoje 1918 – 1926 metais 32 p.

IDEOLOGIJOS

Kairiosios partijos Europoje 38 p.

MOKSLAS

Prasidėjo Gyvybės mokslų centro statyba 40 p.

Pirmieji lietuviški žodžiai iš kosmoso 41 p.

GAIRŲ PAŠTAS

Kas teisingiau: mokėti už gyvenamąjį plotą
ar už gyventojų skaičių? 44 p.

Svajojo apie vienybę 44 p.

Lietuvos pavyzdys Ukrainai 45 p.

Išrūpino lėšų tilto atstatymui 47 p.

ŠYPSENOS

Dzinguliukai ir kiti mažmožiukai 48 p.

Numerio autoriai:

Irena Šiaulienė, Kęstutis K.Urba, Dobilas Kirvelis, Lidija Šabajevaitė, Justas Vincas Paleckis, Tomas Tomilinas, Kristina Miškinienė. Rima Pielikytė, Algimantas Brazaitis, Petras Biveinis, Gediminas Dubonikas, Stasys Jokūbaitis, Lina Purlytė, Jonas Visockas

Įvykių kronika

■ Į Vilniaus Rotušę vilniečius ir miesto svečius vienuoliktą kartą pakvietė Tarptautinė Kalėdų labdaros mugė. Savo kalėdines tradicijas mugės lankytojams pristatė 29 valstybių ir bendruomenių bei 5 tarptautinių mokyklų atstovai. Rotušės aikštėje mugės lankytojais galėjo pasivaikščioti įvairių šalių šventiniais skanėstais. Visos Kalėdų labdaros mugės metu surinktos lėšos ir prieš renginį paaukotos rėmėjų lėšos atiteks 12 paramos gavėjų: ligoninėms, socialiniams centrums, vaikų globos namams. Tarptautinę Kalėdų labdaros mugę organizuoja Tarptautinė Vilniaus moterų asociacija, vienijanti Lietuvos ir užsienio moteris iš diplomatinio korpuso ir verslo bei visuomeninių organizacijų.

■ Gruodžio 11 d. Seimo Kovo 11-osios Akto salėje įvyko iškilmingas minėjimas, skirtas Lietuvos tautinio olimpinio komiteto (LTOK) atkūrimo 25-mečiui. Šventiniaame renginyje specialiai sukurtais Seimo apdovanojimais pagerbti LTOK atkūrimo darbo grupės nariai, LTOK vadovai, olimpiniam sąjūdžiui nusipelnę asmenys, užsienio šalių olimpiniai komitetai. Lietuvos sporto federacijoms, kurių auklėtiniai iškovojo medalius olimpinėse žaidynėse 1992–2012 metais, jų vadovams ir treneriams įteiktos Vyriausybės padėkos.

■ Susisiekimo ministerija, VšĮ „Placiajuostis internetas“ ir intelektualų inžinerinių sprendimų ben-

drovė „Fima“ pasirašė sutartį dėl tolesnės placiajuosčio ryšio tinklo plėtros – naujojo RAIN-2 projekto etapo. „Fima“ specialistai per metus atokesnėse šalies vietovėse nuties apie tūkstantį kilometrų šviesolaidinio kabelio, tad sparčiuoju internetu ryšiu galės naudotis 950 Lietuvos kaimiškųjų vietovių gyventojų. Projektas RAIN-2 pradėtas įgyvendinti 2009 m. gruodį, numatoma baigti – 2014 m. gruodžio 31 d. Bendra projekto vertė – 208,9 mln. litų. Iš ES fondų finansuojama beveik 85 proc. jo vertės. Spartusis internetas pasieks beveik 99 proc. Lietuvos gyventojų.

■ Prieš 120 metų, 1893 lapkričio 28 d., pirmosioms pasaulyje Naujosios Zelandijos moterims suteikta teisė balsuoti nacionaliniuose rinkimuose. Europos Parlamente vyko šiai sukakčiai skirtas Pasaulinis moterų parlamentarių forumas, į kurį susirinko parlamentarės iš daugiau nei 100 pasaulio valstybių. Jame dalyvavo Seimo narė Birutė Vėsaitė.

■ Lietuvos kariai, keturis mėnesius nuo piratų išpuolių saugoję humanitarines siuntas į Somalį gabenanti Pasaulio maisto programos laivą, gruodžio 2 d. baigė misiją ir jos vėliavą perdavė Serbijos kariams. Autonominė laivų apsaugos grupė – šešiolika Lietuvos kariuomenės pėstininkų – Europos Sąjungos vadovaujamoje kovos su piratavimu ir ginkluotais plėšimais jūroje operacijoje ATALANTA prie Somalio krantų dalyvavo nuo šių metų rugpjūčio.

■ Vežėjai automobilių keliais jau turi galimybę rinktis – leisti ilgas naktis pasienio patikros punktuose arba pasinaudoti nauja geležinkelio paslauga ir vilkikus su puspriekabėmis į Baltarusiją gabenti gerokai greičiau. Naujajam AB „Lietuvos geležinkeliai“ ir Baltarusijos geležinkelio projektui suteiktas simbolinis „Nemuno“ pavadinimas. Tai unikalus logistikos sprendimas Vidurio ir Rytų Europoje. Vienu metu traukiniu „Nemunas“ galės būti gabenama 30 vilkikų su puspriekabėmis ir vienas keleivinis vagonas vairuotojams. Planuojama, kad traukinys iš Minsko į Kauną atvyks ketvirtadieniais ryte, o atgal į Baltarusiją išvyks penktadieniais vakare iš Vilniaus. „Nemuno“ maršrutą kitamet numatyta pratęsti iki Klaipėdos.

■ NATO vadavietėje Briuselyje 50-ajame tarptautiniame NATO krepšinio turnyre nugalėjo Lietuvos kariškių komanda. Finale ji įveikė italus. Tai yra jau antras iš eilės Lietuvos komandos triumfas šiame turnyre.

■ Lietuvos ambasada Tokijuje pristatė ES Tarybai pirmininkaujančios Lietuvos kultūrą. Takanavos bendruomenės centro galerijoje iškilmingai atidaryta lietuvių dailininkės Aušros Čapskytės spalvotos grafikos paroda „Netikėta kelionė“. Dvidešimt du A. Čapskytės paveikslai parodos lankytojus kvietė į žaismingą kelionę, kurioje spalvingai susipynusi realybė ir fantazija virsta

nauju gyvenimu. Vėliau klausytojai to paties centro koncertų salėje išgirdo pianisto Petro Geniušo ir saksofonisto Liudo Mockūno muzikinį projektą „Jūra miške“ – žaismingos improvizacijos kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrinių temomis.

■ Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pristato virtualią parodą „Tarmės – kalbos gyvybės versmė“. Parodos tikslas – minint Tarmių metus atversti tarmių tyrinėjimo istorijos puslapius, prisiminti mokslininkus, kurie pirmieji susidomėjo ir įvertino tarmių reikšmę bendrinei kalbai, po kruopelytę rinko gyvosios kalbos pavyzdžius, pristatyti plačiajai visuomenei jų darbo rezultatus: svarbesnius dialektologijos mokslo veikalus, tarmių tekstus, tarmių ir šnektų žodynus, supažindinti su įvairiomis tarmėmis parašyta literatūra.

■ Paskelbti 2013 metų Lietuvos kultūros ir meno nacionalinės premijos laureatai. Jais tapo kino operatorius Jonas Gričius, aktorai Donatas Banionis ir Juozas Budraitis, kompozitoriai Faustas Latėnas ir Giedrius Antanas Kuprevičius, rašytojas Vladas Braziūnas. Kasmet teikiama ne daugiau kaip šešios Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos, kurių kiekvienos dydis – 104 000 Lt.

Redakatoriaus skiltis

Laikas iš tiesų teka kaip upės vanduo, tuo geriausiai įsitikini vėl atsidūręs ant kalendoriuje pažymėtos naujų metų ribos. Vėl tapsim metais vyresni. Praturtėję – nauja patirtimi, platesniu akiračiu, pasodintais medžiais, pastatytais namais ir mokslo centrais. Ir praradę – neišnaudotas galimybes, beprasmiškai praleistas valandas, geriausius draugus.

Laikas, be abejo, reliatyvus dalykas. Neapčiuopiamas, bet veikiantis mus, koreguojantis mūsų veiksmus.

Ir mes, žvelgdami į kitus metus, svarstėme, ar dar turėsime spēkų leisti žurnalą. Būta įvairių svarstymų, bet vis tik paskelbėme „Gairių“ prenumeratą kitiems metams. Abejones išskleidė ištikimų skaitytojų, autorių, leidinio simpatikų palaikymas – kartu galime. Tikimės, kad atsiras naujų skaitytojų, o svarbiausia – naujų prenumeratorių. Kuo didesnis bus mūsų būrys, tuo tvirčiau galėsime jaustis konkurencijoje su, anot žurnalistikos mokslininko, „baltąja propaganda“, kitaip sakant – su tokia žiniasklaida, kuri neturi aiškių principų, pasiduodanti konjunktūrai ir laisvosios rinkos apologetikai. Apmaudu, kad per du demokratėjimo ir laisvo žodžio dešimtmečius neišsivadavusi iš mąstymo „stalinizmo“ – vis dar gajus „antikomunizmo“ sindromas trukdo suvokti, kad galimas ir reikalingas žvilgsnis į gyvenimą iš kairės, kad tai jokia būdu nereiškia susitapatinimo su bolševizmu ar rusiškuoju komunizmu. Žmogus turi dvi rankas, dvi akis, planeta – du ašigalius, paukštis – du sparnus, tai kodėl teisingiausias turi būti tik vieno požiūrio monopolis? Ar taip pasviręs valstybės laivas gali išsilaikyti audringame geopolitikos vandenyne? Realybė rodo, kad sunkiai. Realybė rodo, kad kaip tik sėkmingiausiai klostėsi tų šalių gyvenimas, kur buvo pakanta kitam požiūriui ir demokratinė galimybė jį realizuoti. Būtent idėjų konkurencija sąlygoja optimaliausių paieškų sėkmę.

Niekur nesidėsime: dauguma iš mūsų esame atėję iš praeities, bet su priešinti pasaulėžiūrų ir kai kurių noro dėtis kitokiais, nei iš tikrųjų buvo. Tuos, kas dabar provokuoja tokius supriešinimus, galėtume laikyti, pasak H. Ibseno, visuomenės priešais. Toje praeityje buvo mūsų – ir „koleborantų“, ir kūrėjų – vienintelis gyvenimas, bet esame dabartyje, o joje nenumaldomai savo klausimus keliam ateitis. Ar mes pajėgūs suvokti juos neužstrigdami praeityje, nepaliaujamai ieškodami ten vien priešų? Čia ir išskyla gairių klausimas: ką renkamės?

Mūsų žurnalo pozicija yra tokia: nesibaiminant praeities matyti visas jos puses: juodas ir baltas, mokyti iš jos klaidų ir kilnių darbų, kad rastume tai, kas mus gali jungti kaip seseris ir brolius. Svarbiausia – jungti.

Su tokia bendrystės mintimi žvelkime į naujas dienas ir naujus metus. Sėkmingų darbų, sveikatos, palaimos šeimose Jums, mieli „Gairių“ skaitytojai, bendraautoriai, rėmėjai.

Iki naujų susitikimų 2014 metais.

Algis Kivsta

Metų darbai ir pagiežos balsai

Irena Šiaulienė

LSDP frakcijos Seime seniūnė

Pernai vykusiuose rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą rinkėjai daugiausia balsų atidavė Socialdemokratų partijai. Ji, sociologinių tyrimų duomenimis, iki šiol, lyginant su kitomis partijomis, užima pirmąją reitingų vietą, o partijos lyderis, premjeras Algirdas Butkevičius yra vienas populiariausių šalies politikų. Tačiau oponentams atrodo, kad Socialdemokratų partija ir Vyriausybė nieko naudingo nenuveikė per metus.

Viskas ką daro socialdemokratų, yra blogai. Jei pasitaiko kas nors gera, tai – valdžioje buvusių dešiniųjų palikimas. Oponuojantieji kairiųjų Vyriausybei įsisuko į tokių pareiškimų ratą ir, atrodo, ilgai iš jo neišsikepurnės.

Juk tam, kad galėtum konstruktiviai kritikuoti, privalai nurodyti oponento klaidas ar nusikaltimus. O socialdemokratų vadovaujama Vyriausybė dirba metus ir nieko, kas būtų pakenkę šaliai ar jos žmonėms, nepadare. Priešingai nei ankstesnės kadencijos Vyriausybė.

Faktus ir situaciją įvertinkime nesivadovaudami emocijomis. Atvejai, kai šalių vyriausybės delsia ir nepriima būtinų sprendimų, nere-

ti. Priešingas reiškinys – skubotas ekonominės politikos priemonių įgyvendinimas, neįvertinus galimų žalingų padarinių valstybei, jos ekonomikai ir visuomenei. Staiga pakėlus mokesčius ar įvedus naujus galima sulaukti visai kitokio efekto, nei tikimasi. Nepasikliaudami politine ir ekonomine sistema, žmonės gali vengti mokesčių, pasitraukti į šešėlį.

Ar ne taip atsitiko, kai buvusi Vyriausybė ėmėsi krizės įveikimo sprendimų? Kai kurie verslininkai dėl padidintų mokesčių savo įmonių padalinius perkėlė, pavyzdžiui, į Estiją ar Nyderlandus, kur mokesčiai mažesni. Dalis verslininkų bankrutavo ir į gatves paleido tūkstančius darbuotojų, kiti griebėsi nelegalios veiklos. Daugeliui praradusiųjų darbą teko emigruoti arba imtis šešėlinio verslo. Kodėl dabar Lietuvoje su žiburiu nerasi kvalifikuoto statybininko, santechniko, stogdengio ar kito specialisto, o jei rasi – teks laukti eilėje savaites ir mėnesius?

Į valdžią atėjus socialdemokratams atsigauna statybų verslas, pradėti daugiabučių namų renovacijos projektai, o žmonės vėl investuoja į nekilnojamąjį turtą – stato, remontuoja, rekonstruoja. Tai rodo, kad atgimsta pasitikėjimas savo šalimi, stabilumu. Ramūs, apgalvoti dabartinės Vyriausybės veiksmai leido žmonėms vėl pasijusti saugesniais. Vadovaujant ankstesniam ministrų kabinetui statybų verslas Lietuvoje žlugo, darbininkai iškeliavo į užsienį, nors iš pradžių buvo kalbama, kad per krizę šį sektorių reikia gelbėti, pavyzdžiui, renovuojant daugiabučius. Taip būtų nušauti keli zuikiai: sutaupyta energijos, atpiginta šiluma, išsaugotos darbo vietos, o bendrovės, užuot bankrutavusios, dar ir mokesčius į biudžetą

mokėtų. Tačiau iš esmės daugiabučių renovavimo ėmėsi tik Algirdo Butkevičiaus Vyriausybė.

Lietuvoje mažėja bedarbių, darbo vietų padaugėjo beveik visose ekonominės veiklos srityse. Šių metų lapkričio 1-ąją šalyje buvo registruota 180,8 tūkst. bedarbių, o tai 0,7 proc. punkto mažiau nei 2012 m. lapkričio 1 dieną. Trečiojo metų ketvirčio pabaigoje laisvų darbo vietų samdomiems darbuotojams buvo 1,5 proc. daugiau nei pernai atitinkamu laikotarpiu. Atsigauna pamatinėmis laikomos verslo šakos – statybos ir pramonė.

Baigiantis pirmiesiems Vyriausybės darbo metams, prisiminkime pagrindinius jos teigiamus darbus. 2013 m. sausį nuo 850 iki 1000 litų pakeltas minimalus mėnesio atlyginimas (MMA). Jo padidinimas turėjo įtakos darbo užmokesčio dinamikai šalyje – pirmąjį pusmetį algos didėjo sparčiausiai per pastuosius penkerius metus (4,6 proc.) ir pralenkė kainų augimą. Parengtas racionalus ir pamatuotas 2014 metų biudžetas, o tai – prielaida eurui įvesti 2015 metais. „Eurostato“ duomenimis, Lietuvos ekonomika antrąjį metų ketvirtį augo 4,2 procento. Tai antras pagal dydį rodiklis pagal BVP augimą Europos Sąjungoje. Nuo kitų metų bus apmokestintos fizinių asmenų palūkanos už suteiktas paskolas, indėlius, jei gautų palūkanų suma per metus viršija 10 tūkst. litų. Bus ribojamos juridinių asmenų galimybės perkelti nuostolius (atsiradusius dėl jų neracionalių sprendimų) į einamuosius finansinius metus, todėl sumažės bendrovių, ypač bankų, galimybės nemokėti pelno mokesčių. Padidinus neapmokestinamųjų pajamų dydį gyventojai, kurie uždirba mažiau, mokesčių mokės mažiau. Nuo

uždarymo išgelbėta 150 mažųjų pagrindinių mokyklų rajonuose, kaimuose ir miesteliuose. Gaivinamas praėjusios Vyriausybės vadovavimo metais sunykęs gyvulininkystės sektorius. Šios šakos plėtrai (konkrečiai – priemonei „Žemės ūkio valdų modernizavimas“) iš Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos papildomai skirta 60 mln. litų. Svarstomas Nacionalinės gyvulininkystės sektoriaus plėtros 2014-2020 metų programos projektas, kurio tikslas – suformuoti konkurencingo ir ne tik į vidaus rinką orientuoto gyvulininkystės sektoriaus plėtros prielaidas.

Dešiniųjų valdymo metais buvo daug kalbama apie krašto energetinį saugumą ir nepriklausomybę, bet mes už energetinius resursus mokėjome 30 proc. daugiau nei kitos Europos šalys ar mūsų kaimynė Latvija. Vos atėjusi į valdžią Algirdo Butkevičiaus Vyriausybė skubėjo taisyti pirmtakų paliktas ir gyventojams galėjusias itin brangiai kainuoti klaidas. Ji vieną po kitos šalina energetikos sektoriuje paliktas minas ir rūpinasi, kad žmonių gyvenimas kiek įmanoma taptų lengvesnis.

Sustabdyta ankstesnės Vyriausybės palaiminta nevaldoma saulės elektrinių plėtra, dėl kurios elektros energija būtų pabrangusi iki 5 centų už kilovatvalandę.

Kitais metais elektra ir dujos mūsų šalies vartotojams kainuos pigiau nei iki šiol. Pirmą kartą nuo

2007 m. dujos Lietuvoje pinga ir jų kaina yra mažinama 22 – 24 cent už kubinį metrą. Tai reiškia, kad kur kas daugiau pinigų žmonės galės skirti kitiems savo poreikiams, o ne šildymui.

Ankstesnė Vyriausybė ėjo lengviausiu keliu, apsunkindama eilinio vartotojo gyvenimą bei suplonindama jo piniginę, nes buvo nusprendusi didesnę dalį gamtinių dujų infrastruktūros projektų finansuoti ne iš biudžeto, ne panaudojant europines arba privačias lėšas, o vartotojų sąskaita, įtraukiant išlaidas į gamtinių dujų tarifą. Todėl praėjusią žiemą šilumos vartotojų sąskaitos buvo didelės ne tik dėl brangių dujų: gyventojai ir įmonės turėjo remti Suskystintų gamtinių dujų (SGD) terminalo statybą. Šių metų kovą A. Butkevičiaus Vyriausybės priimtas nutarimas, kad AB „Klaipėdos nafta“ finansuotų suskystintų gamtinių dujų terminalo projektą iš nuosavų ir skolintų lėšų, užtikrino „Klaipėdos naftai“ galimybę gauti Europos investicijų banko paskolą. Dabar į dujų kainą nebebus įtraukiama vadinamoji SGD terminalo statybos „socializacija“, kuri 2013 m. sudarė 4,6 centų už kubinį metrą su PVM.

Tai konkretūs A. Butkevičiaus Vyriausybės darbai, o ne kalbos, mažinti energetinio skurdo žalą Lietuvos žmonių gyvenimui.

Į priekį gerokai pasistūmėjo valstybinės svarbos projektas „Rail Baltica“. Lietuvos, Latvijos, Estijos,

Lenkijos ir Suomijos transporto ministrai pasirašė deklaraciją dėl bendros įmonės „Rail Baltica“ steigimo ir bendradarbiavimo. Bendra įmonė administruos naujos europinės vėžės geležinkelio linijos tiesimą nuo Kauno iki Talino. Intensyviai statomas suskystintų gamtinių dujų terminalas (nors šis projektas iš pirmtakų perimtas tuomet, kai buvo „daug kalbų ir mažai darbų“)...

Ir tai toli gražu ne visi šios Vyriausybės darbai.

Tuo metu buvusios Vyriausybės darbus vainikuoja faktas, kad Lietuva, kurios padėtis iki krizės buvo ne blogiausia tarp Baltijos valstybių (kai kurių autorių duomenimis, ji beveik lygiavosi su lydere Estija ir gerokai lenkė Latviją; ir eurą, anot to meto analitikų, galėjo įsivesti kartu su Latvija 2014-aisiais), per konservatorių valdymo metus atsidūrė Baltijos šalių gale, atsiliko ir nuo Latvijos. O eurą geriausiai atveju pamatysime metais vėliau negu latviai.

Konservatoriai tvirtina, kad iš socialdemokratų kadaise perėmė „krizei nepasirengusią šalį“, bet paskui neva savo „ryžtingais ir protiniais veiksmais suvaldė padėtį“. Tad kodėl Lietuva, iki krizės gyvenusi geriau negu Latvija, po konservatorių pastangų liko paskutinė tarp Baltijos valstybių?

Ar ilgai socialdemokratų oponentai suks savo sugedusią plokštelę, parodys ateitis. ■

CITATA

<...> Ilgą laiką buvo įsiklausoma į verslo rypavimus, kad padidinus minimalią algą sumažės darbo vietų, nutiks kitų blogų dalykų. Bet atsitiko priešingai – nedarbas šalyje sumažėjo, minimalią algą gaunantys žmonės jau gali išleisti kiek daugiau pinigų ir taip skatinama ne tik ekonomika, bet ir tam tikra technologijų pažanga. Atsižvelgdamas į naujas aplinkybes verslas dabar priverstas arba mažinti savo riebę pelną, arba patobulinti gamybą.

<...> Ankstesnės Vyriausybės pradėta švietimo reforma buvo pernelyg žiauri mažų mokyklų atžvilgiu. Sprendimas, kai iš atokių vietovių mokyklos perkeliama į centrus, ekonominiu požiūriu yra efektyvus, padedantis taupyti lėšas. Tačiau sprendžiant vienas problemas iškyla kitos – socialinės, kultūrinės. Mažos mokyklos atokiose vietovėse yra ir kultūros židiniai, todėl sprendžiant jų likimą neturėtų dominuoti vien skaičiai. Manau, šiuo atveju reikėjo kompromisinio sprendimo ir džiaugiuosi, kad valdantieji jį rado.

Vilniaus tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojas Jonas Čičinskas (lrytas.lt)

Biudžetinė mokestinė gerovės politika:

mokslas, valdininkai ir politikai

Biudžeto formavimas bei jo panaudojimas – vienas aktualiausių klausimų valstybėje ir viena iš svarbiausių problemų. Nuo subalansuoto valstybės biudžeto priklauso daug svarbių kriterijų: valstybės ekonomikos raida, infliacija, nedarbo lygis bei kiti svarbūs dalykai. Pažvelkime į biudžeto politikos formavimo ideologinius principus ir tikslus.

Kęstutis K.Urba

Finansiniai ūkiniai procesai yra tarp pačių sudėtingiausių pasaulio ir valstybių istorijoje dėl savo apimčių ir sąryšių, į kuriuos vienaip ar kitaip yra įtraukti visi bet kurios atskiros valstybės gyventojai. Mokslas, nepaisant intensyvių makroekonomikos bei geoekonomikos studijų ir savo pasiekimų modeliuoti valstybių bei pasaulio raidą, pasirodė bejėgis prieš žinomus krizinius laisvosios rinkos reiškinius ir dėl savo politinės įtakos menkumo, ir dėl savo paties liberaliai konservatyvių koncepcijų silpnumo ar socialdemokratinės ideologijos bei jos ekonominių pagrindų neišbaigtumo, nors žinomi intelektualai bandė įspėti valdžias ir politikus. Nenuostabu, nes pastaroji krizė savo globalumu yra naujas reiškinys, o kelerių metų, per kuriuos jai artėjant pasirodė apie pusšimtis ekspertų, tarp kurių ir Dean Baker, Nouriel Roubini ar net kongresmenas Ron Paul, taip pat Europos Parlamento socialdemokratų perspėjimų, buvo per maža aiškios antikrizinės politikos pagrindų susiformavimui. Deja, tai tebuvo menkas neišgirstųjų ar ignoruotųjų balsas tarp gausybės egzistavusios finansų rinkų liberalizavimo pertvarkos, prasidėjusios dar apie 80-us praėjusio šimtmečio metus, apologetų. Lenkijos pavyzdys vis tik parodė, koku galingu instrumentu, stabilizuojančiu vi-

daus rinką bei tuo pačiu ir valstybės pajamas, gali būti biudžetinė mokestinė politika, derinama su kitomis priemonėmis. Tiesa, tai buvo atlikta ir kaimynų sąskaita aštarioje konkurencinėje kovoje, todėl ši chrestomatine tapsianti patirtis beveik nieko neduoda viso žemyno tvaraus ekonomikos vystymosi koncepcijai.

Valstybės pajamų dydis, suprantama, priklauso ir nuo mokesčių sistemos, ir nuo šešėlinės ekonomikos dydžio, ir valdžios politikos prieš ją, tačiau dabartyje labiausiai jas apsprendžia kiekvienoje darbo vietoje sukuriama vertė, kuri savo ruožtu priklauso nuo naudojamų technologijų, taigi ir nuo darbo našumo. Lietuvoje sukuriamas BVP vienam žmogui yra bent dvigubai mažesnis nei labiausiai gamyboje bei gavyboje pažengusių valstybių. Taip yra ir dėl emigracinių demografinių procesų, apsprendžiančių dirbančiųjų bei išlaikomųjų santykį. Dėl šių priežasčių akivaizdu, kad tik radikalios permainos, pavyzdžiui, užimtumo politikoje, kuria sudaromos sąlygos darbuotis ir pensinio amžiaus žmonėms, ir jaunimui, gali iš esmės keisti situaciją. Tačiau tam reikia netgi visai kitokių ES ekonomikos tvarkymosi principų, kaip ir valstybės reguliacinio ir organizacinio vaidmens padidinimo iki protingų dydžių rinkos ekonomikoje, neapeinant ir pačios gamybos bei paslaugų sferų. Prielaidų tam yra, nes valdininkijos

Lietuvoje yra kur kas daugiau nei kitur, o ir bedarbių, kaip ir dirvnuojančių ar net apžėlusiu žemių daugelyje savivaldybių, pakanka. Maisto, biokuro poreikis pasaulyje didėja, rinkos eksportui plečiasi, o ir visos ugdymo, gydymo bei globos įstaigos ekologiniu maistu Lietuvoje, skirtingai nuo kai kurių kitų Europos valstybių, nėra aprūpinamos. Nepakanka ir vietinio biokuro kogeneracinėms jėgainėms, katilinėms. Tokia situacija susidarė, kadangi į bendras smulkias savivaldybių – privataus kapitalo verslo įmones tebežiūrima kaip į nesupratimą, vos ne buvusių laikų rudimentą, todėl ir savivaldybės, teįpratusios skirstyti gaunamas biudžetines lėšas bei įvairias pažymas ir leidimus, palaipsniui vis giliau klimpsta į beveik 2 mlrd. sumą siekiančias skolas, kaip ir visa Lietuva. Deja, bebaigiant kaimė žemės reformą - privatizaciją tarp įsigysiančių ją subjektų ar net pirkėjų savivalda nefigūruoja ir dėl giliausiai mūsųose išsaknijusios „visagalės“ liberalios rinkos fundamentalizmo ideologijos.

Valstybė įprastine tvarka kasmet tebetaško po maždaug 1 mlrd. Lt darbingų, bet atsidūrusių ekonominėje atskirtyje asmenų išlaidymui, o tai ženkliai atsiliepia ir biudžeto pajamoms, taigi ir socialinės bendruomeninės gerovės programoms. Tokia situacija yra ir todėl, kad ši problema yra ir pakankamai sudėtinga, ir giliai tarp-

žinybinė, nes priklauso ne tik nuo vyraujančių ideologinių nuostatų, bet ir nuo konkrečių Žemės ūkio ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo, Ūkio, Finansų, Susisiekimo, Sveikatos bei Švietimo ministerijų ir visų savivaldybių valdininkų bei verslo atstovų suderinto veikimo. Jis žinomų „kreivonomikų“ veikėjams ir „herojams“ buvo nė motais, nors ekonominio resurso biudžetui papildyti būta.

Transnacionalinių korporacijų ir valdžių priešprieša

Pirmosios senovinės profesionalaus mokslo, ugdymo ir gydymo bei tvarkos palaikymo, karinės bei kulto institucijos kūrėsi aristokratijos, kontroliavusios ir pirmąjį apmokestinimą, aplinkoje – molinės dantiraščio lentelės tebesaugo mokesčių mokėtojų sąrašus. Vėliau, palaipsniui suvokus, kad valstybės stiprinimui ugdymo ir gydymo įstaigos turi apimti ir žymiai platesnius nepasiturinčių žmonių sluoksnius, greta privačių radosi ir valstybinės. Taip iškilo ir valstybės įstaigų tinklo išlaikymo bei plėtotės uždavinys, o jam reikėjo ir žymiai didesnio lėšų kiekio bei jų įsisavinimui skirto valdininkijos aparato. Atsirado ne tik išvystyta mokesčių, muitų surinkimo sistema, bet ir sukauptų lėšų – valstybės bei municipalinės savivaldos finansų paskirstymo – biudžeto planavimo bei kontrolės problema. Šiomis dienomis ji iškilo iki valstybių sąjungų lygmens. Susiduriama su iššūkiais, kurių nesugebėjo suvaldyti visos žlugę kolonijinės imperijos nuo Aleksandro Makedoniečio iki Napoleno Bonaparto ar XIX a. klestėjusių, bet XX a. subyrėjusių

valstybinių britų, vokiečių, prancūzų, nyderlandų ir rusų monarchų valdytų teritorinių tarpkontinentinių darinių. Tame pasaulinių karų amžiuje jas nesėkmingai bandyta atkurti naujais pasaulio padalijimais, tačiau jų vietoje iškilo galingos tarptautinės finansinės, ekonominės korporacijos, dėl savo išplitimo ir globalumo irgi vadinamos imperijomis. „Shell“, BNP Paribas SA, Deutsche Bank Ag bei daugelis kitų tapo laiko ženklais. Valiutiniais resursais turtingos Kinijos valstybinio kapitalizmo ekspansija į turtingą mineraliniais ir žemės resursais Afriką ar daugelį kitų ekonominių zonų tapo išskirtiniu XXI a. pradžios reiškiniu. Kaip niekada aštriai iškilo pinigų valdžios susidūrimas su politine valstybine valdžia, daugeliu atvejų sudaroma renkamos ir atstovaujamos demokratijos. Taigi greta tarpvalstybinių ir tarpsąjunginių, tarpblokinų ar net S.Huntigtono konstatuotų devyneto pagrindinių pasaulio civilizacijų karų ir priešpriešų – prieš akis nauja neregėto masto privatumo interesų susidūrimo su valstybiniais, bedruomeniškais įtampa ir konfliktas. Jis įgyja vis platesnius lobistinius, korupcinius ar manipuliavimo rinkėjais, kaip ir neįtinkančių politikų propagandinio diskreditavimo ar netgi fizinio pašalinimo pavidalus. Valdžios bando mokestinę politiką įtikinti ir rinkėjams, ir tuo pačiu metu išlaikyti bent jau ekonominių-socialinių valstybinių stabilumą, o korporacijos, kurių biudžetai gerokai viršija valstybinius, savo įtakomis bei svertais siekia susikurti palankiausias sąlygas vien savo pelnų didinimui. Ir visa tai vyksta neregėto lygmens tebepluošančioje ekonominėje, sociali-

nėje, ideologinėje pasaulio krizėje, pasireiškiančioje masiniu jaunimo ir vyresniųjų nedarbu, užaštrėjusia maisto krize trečio pasaulio valstybėse, skurdo bei socialinių įtampų suvešėjimu, nusikalstamumo – narkotikų ir prekybos žmonėmis, šešėlinio „biznio“ – įsigalėjimu. O kur dar siaubą keliantys klimato kaitos ir taifūnų padažnėjimo reiškiniai. Visa tai neišvengiamai atliepia ir vidutinei žmonių gyvenimo trukmei tiesioginiu poveikiu ir per negatyvios informacijos skverbtis iš žiniasklaidos kanalų, nežiūrint daugelio mokslo laimėjimų ir dalies politikų pastangų siekti kito, geresnio pasaulio.

Mokslas, valdininkai ir politikai bei biudžeto sudarymas

Reguliacinė mokesčių ir biudžeto politika yra sunkiai įvaldoma ne tik daugelio politikų, bet ir platesnių inteligentijos sluoksnių, kadangi ji reikalauja specifinių ekonominės kibernetikos žinių ir matematinio optimizacinio mąstymo galių, kaip ir ūkinės administracinės veiklos patirčių bei sampratų. Todėl ji protingai tvarkomoje valstybėje turi tapti visų pirma atitinkamų akademinų institucijų problema su visa jų atsakomybe. Ar ne todėl Lietuvos Seimas biudžetui aptarti teskyrė penkis kartus mažiau laiko, nei įvairių apkaltų peripetijoms? Betgi tik mokslo, o ne politikos institucijos tegali bandyti modeliuoti įvairius scenarijus bei pateikti atitinkamas raidos prognozes įvairių mokesčių sistemų bei biudžetų sandaros atvejais. Tai išties itin sudėtingas ne tik savo apimtimis uždavinys, kadangi ieškoti į optimalumą pretenduojančių sprendinių ▶

► tenka menkų resursų ir pajamų, demografinių emigracinių netekčių sąlygomis. Kairesniųjų politikų užduotis, pajungus mokslo pajėgumus, tebtų vertinimo bei siūlymų aprobavimas, kontroliuojant kad prognostiniai įverčiai atlieptų daugelio žmonių, o ne atskiro finansinio ekonominio elito interesams bei negailestinga liberaliai konservatyvių, pseudomokslinių, populistinių, diletantiškų požiūrių bei jų siūlomų sprendinių kritika.

Praėjusio šimtmečio pradžios bei vidurio ekonominėje politikoje buvo įsivyravęs požiūris, kad mokesstinės biudžetinės politikos tikslas yra BVP augimas, tačiau tokia nuomonė ne kartą buvo stipriai supeikta ir Nobelio premijos laureato ekonomikos srityje J. Stiglitzo 2009 metais – jis Paryžiaus pasaulio ekonomikos forume dar kartą tai priminė tada valdžiusiam Merkel-Sarkozy duetui, kad visuomenės tikslas negali apsiriboti vien BVP. Tai gerai suvokia ir vykdančias gerokai socialinę politiką nei jo pirmtakai dabartinis JAV prezidentas demokratas B.Obama, nelyg kaip priesaką suprantantis ir garsų J.F.Kenedžio posakį, kad vienas BVP tuo pačiu neatspindi nieko – netgi nacijos dvasios bei nusiteikimo.

Biudžetinės mokesstinės politikos tikslai

Svarbu gerai įsisąmoninti, kad humaniškosios socialdemokratinės mokesstinės biudžetinės politikos tikslas yra bent jau pagrindinių valstybės rodiklių septyneto visumos – aukštų BVP, žemų nedarbo bei nusikalstamumo, socialinės nelygybės (GINI) indekso verčių, reikiamų ir norimų aplinkos ir informacinės terpės švaros lygio, sveikatingumo – šiekis, nes tik jie visi drauge atspindi gerovės valstybės kūrimo reikalavimus bei leidžia kurti tikrą socialinį apgintumą atitinkamomis pensijomis bei

pašalpomis ir užtikrinti efektyvų naujų kartų ugdymą ar mokymąsi visą gyvenimą, kaip ir kultūros bei mokslo suklestėjimą. Kad tai yra pakankami sunki mokslo problema, matyti ir iš šių rodiklių tam tikro prieštaravimo – industrijos vystymas ar intensyvi žemės ūkio chemizacija neišvengiamai daro žalą aplinkai ir sveikatingumui, o didesnės investicijos į teisėsaugą reiškia švietimo ar socialinių išmokų menkėjimą. Savo ruožtu, turtinųjų ir vidutinio verslo beataidairiškai didesnis apmokestinimas, siekiant GINI koeficiento mažėjimo, gali sukelti stambaus kapitalo ištekėjimą į užsienį, investicijų mažėjimą ir socialinių išmokų menkėjimą, todėl būtinas interesų derinimas, o visų svarbiausia – ir atitinkama bendraeuropinė ar net pasaulinė mokesstinė politika, siekianti naikinti „mokesčių rojus“, pinigų emigraciją ir „plovimą“ bei kitus šešėlio ekonomikos reiškinius. Taigi pirmoji išvada būtų, kad mokesstinės politikos ir biudžeto problematika negali būti nagrinėtina bei diskutuotina atskirai ir nuo visos ekonomikos, ir visos gerovės valstybės ar net jų sąjungos tikslo sampratos. Visų valstybių ekonomikos šiais laikais yra gan glaudžiai priklausomos dėl kapitalo, prekių - darbo jėgos importo ir eksporto, kaip ir regioninių - savivaldos procesų, apspręstų visų jų netolygaus istorinio išsivystymo. Netgi kompiuterinio modeliavimo laikais šis optimalaus mokesčių nustatymo ir biudžeto sudarymo uždavinys, vertinant trumpojo, vidutinio ar ilgojo ekonominio proceso išvardintų pagrindinių valstybės rodiklių prognozes, yra paties aukščiausio sudėtingumo dar ir dėl visų neapibrėžtumų, atsirandančių dėl duomenų apie vykstančius procesus apytikslumo ar net jų stokos. Kita vertus, biudžetinė mokesstinė politika greta pagrįstos politinės propagandos yra pats veiksmingiausias politikų įrankis realiai

įvykdyti pažadus rinkėjams, todėl jai nuolatos privalo būti skiriamas išskirtinis dėmesys.

Lietuviškos patirties ypatumai

Lietuvos valstybėje buvusi situacija mokesčių ir biudžeto sudaryme bei jo politikoje, dvidešimtpenkmečio siekiu laikant socialdemokratinę gerovės valstybę, vertintina visgi prastokai dėl daugelio priežasčių. Pirmą – Lietuvos „Sąjūdis“ į valdžią atėjo be realios ekonominės, finansų ir ūkio programos. Jis mistifikavo laisvę, ją sutapatinęs vien su valstybės suverenumu, o ne ir su kiekvieno piliečio finansinėmis ekonominėmis galiomis, užtikrinančiomis savo ir artimųjų gerovę bei realizuojančiomis savo kūrybiškumą. Nenuostabu, kad sąjūdžio laikų idealistai liko išmesti „už borto“, o jo pragmatiškesni „vadukai“, paėmę kursą į laisvų, nereguliuojamų kainų ekonomiką ir panašią „privatizaciją-prichivatizaciją“, per valstybės pareigas užsitikrino tik asmeninę naudą. Dar pirmosios G.Vagnoriaus premjerystės laikais gausūs neoliberalizmo klasiko M.Friedmano „šoko doktrinos“ mokyklos ugdytiniai konsultantai Lietuvos ekonomiką tvirtai pastatė ant laisvos – „laukinės“ rinkos bėgių, pririšę litą prie užsienio valiutų ir tuo sunaikinę valstybinę pinigų emisijos, kuria remiasi ir efektyvus biudžetinis valdžios investavimas į svarbiausius energetinius ir kitus projektus bei infliacijos reguliacija, politiką.

Antra, per pirmąjį atkurtos nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį, pirmiausia sunaikinus, o ne reorganizavus plano komitetą, iš karto nebuvo sukurta reikalinga valstybinio strateginio planavimo sistema. Tad nenuostabu, kad ir dabartinė paskutinėmis ankstesnės vyriausybės dienomis Seime priimta „Lietuvos valstybės pažangos – 2030“ strategija, kurpta daugelio

dešiniųjų pažiūrų intelektualų bei pareigūnų, yra niekuo nepagrįstas voliuntaristinis dokumentas, kuriame eklektiškai suplaktos liberalizmo dogmos su kai kuriomis socialinės politikos nuostatomis, anot filosofo V. Rubavičiaus, visiškai pamynus, pavyzdžiui, ir kultūros veiksnio svarbą. Vienintelis privalumas – mokslinė, scientistinė strategijos dvasia, skamba makabriškai, kad ir dėl A.Kubiliaus 2009 m. atlikto akademinio Ekonomikos instituto sunaikinimo, o ne jo reorganizavimo į taikomiosios ekonomikos kryptį. Toks liberalų politikierius R.Šimašius, prašnekus apie protingesnį, planingesnį tvarkymąsi, paprastai iš karto pradeda klijuoti *sovietizmo* ekonomikos etiketes, tačiau jam pravartu būtų pasiskaityti, ne tik liberalias F. Hajeko filosofines koncepcijas, bet ir dar praėjusio šimtmečio vidurio JAV ekonomikos vadovėlius, kuriuose pabrėžiama išskirtinė kiekvienos korporacijos „top menedžerio“ svarba rinkos tyrimams bei įmo-

„Mums reikalingi daug pažangesni būdai, kad išmatuotume ekonomikos sėkmę ir tai, ar šalies ūkis žmonėms lemia geresnę gyvenimo kokybę. BVP ir BNP yra kvaili rodikliai. Jie terodo, kiek visko vyksta, bet ne vykstančių dalykų gerumą ar blogumą. Ekonomiką reikėtų matuoti pagal tai, ar kyla gyvenimo kokybė, ar protingiau naudojames ribotais Žemės ištekiais, ar teisingu keliu einame ir kt.“ (Joseph Stiglitz)

nių veiklos planavimui. Valstybę laikant taip pat savotišku korporaciniu dariniu, su žinomomis ne pelno siekimo tam tikrose sferose ir kitomis išlygomis, vienas svarbiausių darbų yra jos pagrindinių rodiklių prognostinis vertinimas reguliuojant mokesčius ir sudarant biudžetą. O kur dar regioninio teritorinio planavimo problematika? Atėjo laikas aiškiai pasakyti, kad neoliberalizmas – tai nereguliuojamos rinkos chaoso prokrižinės ekonomikos ideologija su žinomomis pasekmėmis. Ir dėl jos Lietuvos valstybėje lig šiol nėra glaudaus visos šimtinių strategijų susiejimo su realiomis finansinėmis ūkinėmis galimybėmis bei resursais, nors visos strategijos tėra vertos tiek, kiek iš jų išplaukia realių, konstruktyvių valstybinių programų, pagrįstų lėšomis bei žmogiškais ir gamtiniais ištekiais. Jų stygiaus sąlygomis iškyla ir didžiulis programų bei įvairių priemonių vykdymo eiliškumo uždavinys, kurio sprendinys turėtų duoti sparčiausią bei pigiausią kelią, orientuojantis į reikiamas pagrindinių valstybės gerovės rodiklių vertes.

Trečia, Lietuvos mokesčinę biudžetinę politiką formuoja valdininkijos bei su politikais susijęs verslo sluoksnius, žiūrintis tik savų interesų, o ne mokslo institucijos. Nenuostabu, kad mokesčiai Lietuvoje per du pastaruosius dešimtmečius buvo keitinėti vos ne pusšimtį kartų, o tai rodo ir strategijos nebuvimą bei „klaidų ir bandymų“ metodo politiką – „gal vieną kartą bus pataikyta?“ Mokslo laipsnį už subalansuoto biudžeto ir savivaldos biudžetų sudarymo principus įgijęs A.Butkevičius turėjo palikti finansų ministro postą 2004 m. dėl bandymo realizuoti savarankišką, valstybei reikalingą ilgesniajame periode mokesčinę politiką. Ir konservatoriai voliuntaristiškai neįsiklausė į jo išpėjimą PVM nedidinti krizės sąlygomis 2008 m. pabaigoje bei nežlugdyti ir taip įtemptų finan-

sų Lietuvos ūkio įmonių bei smulkaus verslo. „Mokesčių naktis“ su visa nevykusia antikrizine politika Lietuvos valstybei jau kainavo apie 20-25 mlrd.Lt ir didelėmis palūkanomis Vakarų bankams už skolas, per ateinančius penkis dešimtmečius dar gali atsieiti dvigubai tiek, jei valstybės skola išliktų tokia pati. Deja, apvogti paprasti rinkėjai ir pensininkai lig šiol nesuvokia tokios vadinamojo „krizės suvaldymo“ kainos ir vis tiek gausokai balsuoja už tuos pačius nevykėlius „makroekonominis nusikaltėlius“. Biudžetas tebeformuojamas mažų pokyčių metodu, kurį apsprendžia atskirų politikų, ministerijų ir žinybų įtakingumas „stumiant“ savas programas ir karpant kultūros bei kitos socialinės sferos finansavimą. Taigi antroji išvada būtų tokia – mokesstinės biudžetinės politikos suformavimo našta turi atitekti ne vien ministerijų valdininkijai, o ir mokslo įstaigoms, išbalansuojant visuomenės bei verslo interesus ir ministerijų uždavinius, atramos tašku pasirinkus pagrindinius gerovės valstybės rodiklius su visa atsakomybe už jų prognostines vertes visais ekonomikos raidos periodais, politikams pasiliekančią daugumos žmonių – jų rinkėjų – interesų gynimo vaidmenį.

Pastebėjime, kad biudžeto surinkimas yra neatsiejamas ir nuo mokesčių sistemos efektyvumo, todėl mokesstinės reformos natūraliai turi būti svarstomos drauge su biudžeto sudarymu, vertinant vėlgi mokslo institucijų pateiktus visus prognostinius valstybės raidos ir jos pagrindinių rodiklių kitimo scenarijus. Tokia praktika turėtų būti įtvirtinta Seime, juo labiau nuo 2014 m. sausio 1d. įsigali naujas teisėkūros įstatymas, visų projektų socialinę ekonominę ekspertizę verčiantis privalumu. Paklauskime, o kaip tada su anksčiau priimtų buvusių teisės aktų kokybės vertinimu? Bent jau svarbiausiųjų iš šimtų tūkstančių, sukurtų ►

► ir tvirtintų Seime, neapeinant ir konstitucijos. Nenuostabu, kad nuolatinės mokesinės permainos teatspindėjo vienos ar kitos verslo grupuotės interesų įtakingumą, o ne valstybės poreikius, kurios apsisivainikavo ir žinomu, nuosavybės nusavinimo požiūriu „juridiškai teisingu“ Konstitucinio Teismo sprendimu dėl atlyginimų tik sau ir kitai valdininkijai susigrąžinimo, pamynus tos pačios konstitucijos 21 ir 5 straipsniais užtikrintą įstaigų tarnavimą žmonėms bei pačių teisėjų prisiektą garbingą elgesį. Akivaizdu, kad reikalingos ir įstatyminės permainos – KT procesiniuose debatuose biudžeto bei mokesčių sistemos klausimais numatyti atitinkamą premjero bei prezidento nuomonių vaidmenį, kadangi vienintelė galima priemonė tokiais atvejais – Seimo apkalta – nėra nei pats konstruktyviausias, nei pigiausias valstybei kelias.

Liberalizmo, konservatyvizmo bei socialdemokratijos biudžeto politika

Biudžeto sudarymo, kaip ir nuo jo neatsiejamą mokesinės politikos principai, kuriais vadovaujasi skirtingos kairės-dešinės ideologijos partijos, yra gerai žinomi. Liberalai, paprastai atstovaujantys stambiojo bankinio finansinio korporatyvaus kapitalo sluoksniams, propaguoja mokesčių jam mažinimą, dar ir aiškindami, pavyzdžiui, kad sumažinus atskaitomus mokesčius pelno procentus, verslas gali geriau išsibėgėti bei gavęs daugiau pelno labiau papildyti biudžetą. Pastebėjime, kad šis paradoksalu atrodantis sprendimas galioja anaipsole ne visada ir tik prie tam tikrų konkurencinės rinkos išorės apsprendžiamų sąlygų, jei kompanijoms išties pavyksta prasimušti ir nustelbti rinkoje kitus – dažniausiai smulkiuosius verslininkus. Liberalai paprastai nepritaria

valstybinių visuomenei svarbių ugdymo, gydymo ir globos, ar netgi kalinimo įstaigų plėtrai, išlaikymui bei valstybiniam infrastruktūros projektams skiriamoms lėšoms, propaguodami kuo platesnį įstaigų, turinčių kurti bendrąjį visuomenės gerį, privatizavimą, taigi ir išmokų atitinkamoms sferoms mažinimą. Nereta situacija, kai jie siūlo ir sprendžia skirti socialines išmokas, pašalpas tik jas jau užsidirbusiems, o jaunimo nedarbą, kol jis netapo masiniu, laikė vien jo paties problema. Konservatyvios jėgos, siekiamos stabilumo, yra linkę išlaikyti esamą mokesinę biudžetinę situaciją menkesniais pokyčiais. Jų ar netgi kairesnės krikščioniškosios politikos naujovė yra nemenkas dėmesio skyrimas biudžetiniams finansavimui savivaldų-bendruomenių lygmenyje, tačiau šių ir liberalių politikų mąstysena dažniausia apsiriboja orientacija vien į didesnio BVP siekį, neaprepiant platesnio, bent jau minimalaus socialinių-ekonominių valstybės gerovės ir sveikatumo rodiklių komplekso. Socialdemokratams ekonomikos pakilimo laikotarpiu didina mokesinę našą verslui, o gautas biudžetines įplaukas skiria, visų pirma, socialinėms išmokoms, tačiau kriziniu ar perėjimo laikotarpiu jiems tenka, kaip jau pabrėžta, esant ribotiems ištekliams ir resursams, spręsti optimalų biudžeto lėšų paskirstymo uždavinį svarbiausioms sferoms, drauge su mokesčių sistemos optimizavimu, kuris gali būti nebūtinai susijęs vien su mokesčių ir socialinių išmokų didinimu. Būtinai numatyti priimamų sprendimų pasekmes esminiams valstybės rodikliams artimiausiuoju – trumpuoju, vidutiniu ir ilguoju ekonominiu periodu, integruojant laike daugelį rodiklių – darbo vietų ir verslo tvarumą, socialines išmokas bei subsidijas būtinoms valstybės institucijoms, aplinkosaugai. Viskam, kas telpa į socialdemokratinės ge-

rovės valstybės sampratą, nes pati ekonomika ar juo labiau vien BVP negali virsti savitiksliu, užmiršus atskaitos tašką – visą svarbiausių rodiklių kompleksą ir „taikinį“ – jų siekiamas gerovę atspindinčias vertes.

Lietuvos praktika rodo, kad vyriausybės teikiamas biudžeto projektas, pastaruoju metu sudaromas valstybinių programų pagrindu, Seime būna vertinamas atskirų komitetų sferų problemų atžvilgiu, apibendrinimą ir kritikas paliekant frakcijų kalbėtojams. Ši praktika randasi natūraliai ir todėl, kad daugelis Lietuvos problemų yra tarpžinybinės, o atskirų ministerijų programos, anaipsole, ne visada jas aprepią. Taigi kritika yra neišvengiama, nes ir „pyrago“ galimybės yra ribotos, o norų palaikyti vieną ar kitą netgi regionalinį projektą būna keletui milijardų. Deja, valstybėje nėra susiklosčiusi praktika reikalauti iš akademių institucijų vertinti mokesčius-biudžetinius siūlymus prognostinėmis esminių valstybės rodiklių, atspindinčių pasiektos gerovės lygmenį, reikšmėmis, siejant jas su valstybės strateginiu planavimu, todėl būtina tokią praktiką įvesti pasitelkus ir reikalingas įstatymines permainas. Taip sumažėtų galimybių makroekonominiams diletantams ir demagogams klaidinti rinkėjus bei rastųsi ir mokslo įstaigų bei ekspertų atsakomybė už priimamus sprendimus ir siūlymus. Beje, dėl rodiklių, kuriuos naudojant būtų įmanoma efektyviai kontroliuoti investuojamus ES Sanglaudos fondo milijardus, pastaruoju metu rimtai susirūpino ir eurokomisariai. Iki kokio lygmens visa tai yra sudėtinga bei komplikuoata, pasimato pastebėjus, kad Lietuva „Eurostat“ nomenklatūroje yra ir antro lygmens NUTS regionas greta kitų apžvelgiamų 271 teritorijų.

Apibendrinant galima teigti, kad būti nuolatos kalbančiu apie privatizavimą, mokesčių ir biudžeto

išlaidų visuomenei mažinimą liberalu yra labai paprasta ir lengva dėl neatsakingumo, o tikru soacialdemokratu yra itin sunku dėl siekio sureguliuoti chaotišką, nuolatos prarandančią pusiausvyrą rinkos ekonomiką, siekiant optimalumo daugumai žmonių. Istorijos raidos blaškymasis nuolatos vyko decentralizaciją neigiant jo priešybei

– centralizavimui. Pirmykštę būtų pakeitė vergovinė tvarka, evoliucionavusi į feodalinę, ją pamynę žymiai didesnių ekonominių laisvių kapitalizmo epocha. Totalaus centralizmo eksperimentai išsivysčius gamybos jėgoms neatitiko gamybinių santykių, todėl buvo decentralizmo naudai paneigti dainuojančių – oranžinių revoliucijų

bangos, kurių atneštomis rinkos laisvėmis iš esmės pasinaudojo tik didieji bankai bei korporacijos, o ne žmonės. Atėjo laikas vėl pasukti protingesnio centralizmo link teisėtomis, civilizuotomis, tačiau pakankamai efektyviomis sunkios, bet ryžtingos kairiosios politikos priemonėmis. ■

2014 m. biudžeto „pyragas“: skaičiai ir faktai

2014 m. valstybės biudžeto pajamos sudaro 26,093 mlrd. litų, asignavimai išlaidoms ir turtui įsigyti – 27,033 mlrd. litų. ES ir kitos tarptautinės paramos lėšos – 7,4 mlrd. litų.

Numatoma, kad valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos pajamos, be ES ir kitų tarptautinės finansinės paramos lėšų, 2014 metais sieks 22,554 mlrd. litų, su parama – 29,986 mlrd. litų. Planuojami asignavimai be ES ir kitų tarptautinės finansinės paramos lėšų sieks 23,494 mlrd. litų, su parama – 30,926 mlrd. litų.

Biudžeto rodikliai parengti remiantis ūkio raidos scenarijumi, kad 2014 m. BVP augs 3,4 proc., vidutinė metinė infliacija sieks 1,6 proc., darbo užmokestis augs vidutiniškai 5,2 proc., nedarbo lygis sumažės iki 10,5 proc.

Atsakingai laikantis fiskalinės drausmės, bus siekiama, kad mažėtų valstybės skolos aptarnavimo našta, kuri sudarys 2 263 mln. Lt, t. y. mažės beveik 40 mln. litų. Įvertindama prognozuojamą 3,4 proc. BVP augimą ir siekdama įvesti eurą 2015 m., Vyriausybė sieks užtikrinti ne didesnę kaip 1,9 proc. biudžeto deficitą.

„Savivaldybinis“ biudžetas

Kitų metų biudžetas smarkiai sutvirtins savivaldybių finansinius pamatus: didėja jų finansinis svoris ir atsakomybė – jos gaus daugiau lėšų ir savarankiškumo. Savivaldybių biudžetams tenkanti valstybės ir savivaldybių biudžetų dalis išaugs net

5 proc. ir valstybės biudžeto asignavimai savivaldybių biudžetams didės 400 mln. Lt.

Pirma, didinamas švietimo finansavimas. Mokinio krepšelis didinamas iki 3 348 Lt, o tai daugiau nei 60 mln. Lt papildomų lėšų. Jos padės regionuose išsaugoti daugiau mokyklų.

Grąžinamos skolos žmonėms

Šis biudžetas atlygins nepamatuotų ankstesnės konservatorių ir liberalų Vyriausybės finansinių sprendimų, kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, skolas.

Neproporcingai sumažintos atlyginimų dalies atkūrimui skiriama (kartu su asignavimais savivaldybių biudžetams) apie 250 mln. Lt. Iš jų 177 mln. Lt teks 2014 m. valstybės biudžeto finansuojamoms išlaidoms.

Teisingesni mokesčiai

Gyventojų pajamų mokesčio pakeitimai, kai apmokestinamos pajamos iš kapitalo, yra istorinis žingsnis, kurį anksčiau visi bijojo žengti. Baigiasi rojus laikai tiems, kurie gyvena iš palūkanų, dividendų ir kitų pajamų, gaunamų iš prekybos vertybiniais popieriais. Be to, šias pajamas reikės deklaruoti, kaip ir pajamas, gaunamas iš kitų pasaulio valstybių už indėlius bei kitas investicijas.

Taip pat siūloma apriboti galimybę įmonėms perkelti mokesčius

nuostolius į kitus metus. Už nuostolingus metus įmonėms mokėti nereikės, tačiau už pelningus metus reikės mokėti pajamų mokesčių už 50 proc. pelno. Pirmiausia tai palies bankus. Taip bus papildytas valstybės biudžetas.

Pakeitus neapmokestinamą pajamų dydį, bus mažiau apmokestinamos mažiausiai uždirbančių gyventojų pajamos. Sumos nėra didelės, tačiau tai jau šiek tiek tokia parama.

ES parama

2014 metais ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos bus skiriamos visoms šalies ūkio sritims, tačiau didžiausia dalis skiriama ekonomikai – 4 mlrd. 839 mln. litų. Iš ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšų socialinės srities projektams kitąmet numatyta skirti apie 319 mln. litų, švietimo projektams – 639 mln. litų, sveikatos apsaugos projektams – 195 mln. litų, viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos sritims – 633 mln. litų. ■

Socialdemokratijos problemos XXI amžiuje

Lapkričio mėnesio „Gairėse“ (2013, Nr. 9.) pateiktu anonsu „Socialdemokratija XXI amžiuje“ neabejinguosius Europos socialdemokratijai pakvietėme diskutuoti – naujai pažiūrėti į socialdemokratijos ateitį besikeičiančiame ar net jau pasikeitusiame pasaulyje. Šiame straipsnyje trumpai paliesime praeitį ir išskylančias problemas. Vėliau – galimus problemų sprendimo kelius bei jų įgyvendinimo perspektyvas.

Dobilas Kirvelis

Stepono Kairio fondas

Trumpa socialdemokratijos istorija

XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje mąstytojų prancūzo Žano Žako Ruso (1712-1778), anglo Roberto Oveno (1771-1858) išsamprotautas humaniškos visuomenės socializmo idealas, dėl mokslo raidos atsiradus ir audringai plintant industrinėms technologijoms, tapo aktualia ir galinga socialistine, net komunistine ideologija. XIX a. vidury Karlo Markso ir Fridricho Engelsono idėjų dvasia susiformavo revoliucinė socialdemokratija – Pirmasis Socialistų Internacinėlis (1864). Jo tikslas buvo bet kokiomis priemonėmis sunaikinti žmonių visuomenės blygę – kapitalizmą. Tačiau dėl perdėto revoliucingumo, net bandymų toleruoti politi-

nio terorizmo anarchistų metodus, 1876 m. Filadelfijos kongrese patys socialistai Internacinę paleido, pripažindami, kad jis stovi ant principiniai klaidingų metodinių pamatų. Bet po 12-13 metų, 1889-aisiais, pažymint Didžiosios prancūzų revoliucijos šimtmetį, į Paryžių suvažiavę socialistai Internacinę atkūrė, bet jau kitokį - Antrąjį Socialistų Internacinę (SI), besiremiantį ne revoliuciniais, bet evoliuciniais principais, draudžiant naudoti revoliucinius metodus reformuojant visuomenės gyvenimą. Šio Internacinio – Demokratinio Socializmo (DS) – ideologija, kaip doktrina, XX a. išsivysčiusi į šandienos socialdemokratiją, turėjo strateginį siekį Europos imperijas paversti laisvės, lygybės, teisingumo principais valdomomis respublikomis. Ir tai buvo įgyvendinta. Nors Rusijoje Lenino-Stalino bolševizmas, tęsdamas Pirmojo Internacinio ideologiją, išbandė jos pasekmes, kurių rezultatus pajutome ir mes, ir dar juo tebegyvena Azija.

Demokratinio socializmo (DS) doktrina, pirmą kartą 1888 m. išsamprotauta airių mąstytojo originalo Bernardo Šo (Shaw), XX a. išplėta neokantininkų vokiečių E. Bernšteino, O. Bauerio, K. Kautskio, R. Hilderfingo, po II pasaulinio

karo 1951 m. paskelbta Socialistų Internacinio (SI) Frankfurto deklaracijos dokumentu „Pagrindiniai DS principai“, šiandien vertintina kaip tam tikras Socializmo Renesansas. 1958 m. DS principai buvo modifikuoti: Austrijos socialistų partijos Vienoje, 1959 m. Vokietijos socialdemokratų partijos Godesbergo programa, vėliausiai – 1989 m., kaip SI „Principų deklaracija“ Stokholme, tapo dominuojančia Europos politinė ideologija. Šios DS ideologijos politinėje dvasioje, po II pasaulinio karo, kai Europos integracijos prisireikė ir ekonominėms struktūroms, atsirado Europos Sąjunga. Buvo įgyvendinta dar prieš I pasaulinį karą Europos (Prancūzijos ir Vokietijos) socialdemokratų išsamprotauta Jungtinių Europos Valstijų idėja, kaip kelias baigti karus Europoje. Tai buvo tiesioginis DS ideologijos laimėjimas. XX a. antrosios pusės Europos valstybių politinius sprendimus lėmė socialdemokratų suformuotos laisvės, lygybės, socialinio teisingumo ir solidarumo nuostatos, kurių įgyvendinimas buvo vykdomas ekonomikoje mokesčių, darbo ir socialinės gerovės didinimu, o kultūroje – rasės, tautiškumo, lyties ir pilietinių laisvių saugojimu. Teko derinti sugyvenimui priešingus turtingųjų ir beturčių socialinius sluoksnius.

Taip iki 2000 m. Europos socialdemokratinės (socialdemokratų, socialistų, leiboristų) partijos dominavo kaip pagrindinių Europos valstybių valdžios, ir stipriausia Europos Parlamente Socialistų frakcija lėmė politinius sprendimus Europai. Bet XXI a. pradžioje socialdemokratijos svoris Europoje pradėjo smukti.

Tai rodo keletas požymių: Socialistų frakcijos „svorio“ Europos Parlamente ženkliai pastovus mažėjimas, Skandinavijos šalių socialdemokratinė partijų silpnėjimas, Vokietijos socialdemokratų negalia ir dar kiti smulkesni rodikliai. Naujas socialdemokratijos Europoje išbandymas – Europos Parlamento rinkimai 2014 m. gegužės mėn.

Suprantama, tradicinė Europos socialdemokratija – DS politinė doktrina – jau atliko savo misiją, ir, kaip kiekviena ideologija, pasiekusi savo galimybių apogėjų pačiame XX a. gale, tampa nebe taip aktuali ir populiari realiame pasaulyje. Kaip teigia mokslas, čia slypi objektyvios priežastys, kurių esmę jau galima pamatyti giliau ir plačiau pažvelgus iš visuomenės ir gamtos evoliucijos mokslo pozicijų. Kadangi socialdemokratija visada rėmėsi mokslu, tai jau XX a. pabaigoje buvo bandoma prognozuoti socialinę raidą, ateitį ir pasiruošti ateities realybei reformuojant DS principus.

Paskutinioji ryškesnė DS modifikacija – 1999 m. SI Kongreso priimta „Paryžiaus deklaracija“ jau mato atėjusius naujus visuomenės gyvenimo iššūkius, numato ateinančias ar net jau atėjusias radikalias socialines XXI a. permainas technologinių naujovių lygmenyje:

1. *Žmonija mato, kaip keičiasi era, paženklinta globalizacijos reiškiniiu. Iki šiol istorijoje neregėtu greičiu ir apimtimi industrinė visuomenė pereina į informacijos ir žinių/žinojimo visuomenę.*

2. *Biotechnologija ir informacijos technologijos yra šio istorinio proceso varančioji jėga. In-*

formacijos, ekonomikos, prekybos ir kapitalo judėjimo globalizacija atneša visai naujas galimybes su toli siekiančiomis pasekmėmis, ką rodo akivaizdžiai matomas spar-tus naujų šalių ir regionų vystymasis, taip pat tokių šakų, kaip sveikatos apsauga ir žemdirbystė, mokslinė kaita...

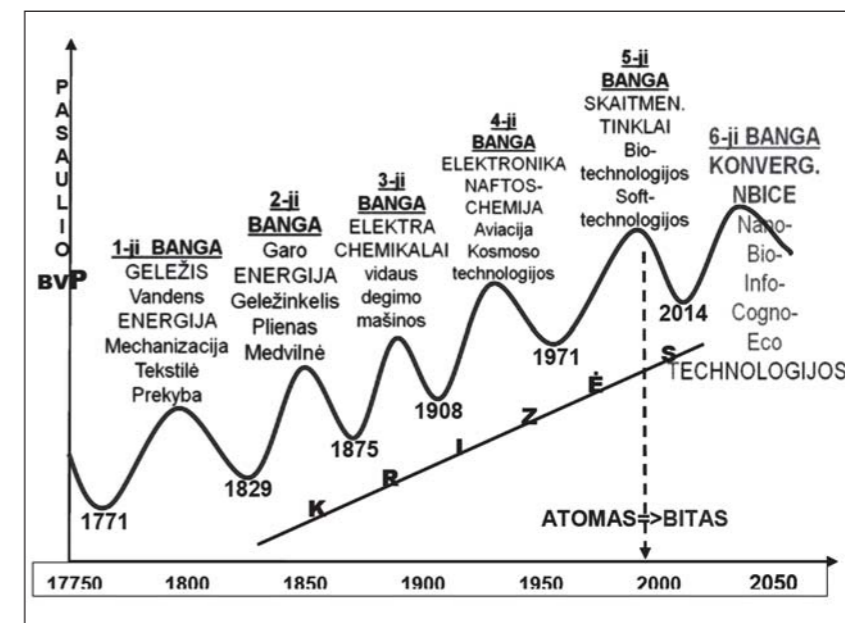
Pirmaisiais XXI a. metais „Paryžiaus deklaracijos“ idėjų plėtra Europoje pasireiškė kaip ES Lisabonos strategija. Jos įgyvendinimas žadėjo radikalius socialinius pokyčius – industrinės kapitalistinės visuomenės, kurioje dominuoja tvėrmės dėsniai apspęsta ir negailestinga konkurencija, ribojama materialinių vertybių gamyba, kaitą. Mokslo-technologijų KŪRYBOS bei ŽINOJIMO VISUOMENĖS, dominuojant naujoms nematerialioms informacijos ir žinojimo vertybėms, esančioms virš materialijų, gyvenimą lems ne kapitalistinė konkurencija, bet socialistinis kooperacijos sambūvis. Tenka apgailestauti, kad dauguma ES valstybių, išskyrus Suomiją ir Švediją, Lisabonos strategiją ignoravo (šiandien ji nutylima ir maskuojama politine Lisabonos

sutartimi), ir, atrodo, dėl to iki šiol Europa gyvena besitempiančioje, 2008 m. prasidėjusios socialinės-ekonominės krizės fazėje. Tai rodo dviejų šimtmečių pasaulio socialinės-ekonominės raidos moksliniai tyrimai, ypač gerai pagrįsti Kondratjevo-Šumpeterio „ciklų“ ar „bangų“ koncepcija, kurią vysto ir propaguoja ekonomistė Karlota Perez.

Kondratjevo-Šumpeterio socialinės-ekonominės raidos koncepcija, arba kuo pakeisti gyvenimo „ratus“

Šiandien industrinės visuomenės socialinę-ekonominę raidą nuo XVIII a. pabaigos iki dabar ekonominės teorijos grindžia Nikolaus D. Kondratjevo „bangų“ arba „ciklų“ ir Josefo A. Šumpeterio (Schumpeter) „kūrybinės destrukcijos“ (angl. *creative destruction*) koncepcijomis (1 pav.).

Pagal šią koncepciją industrinėje Europos epochoje matomos penkios Kondratjevo socialinės-ekonominės raidos „bangos“ bei ▶

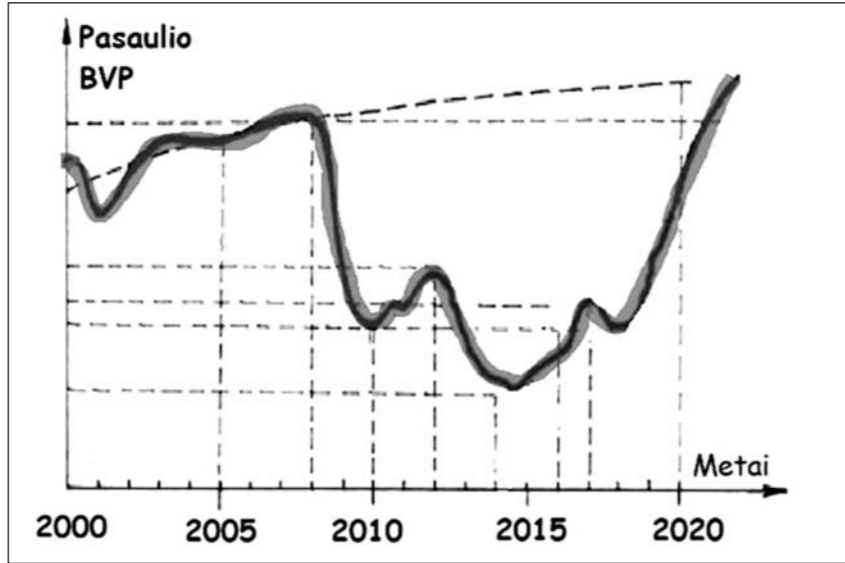

1 pav. Industrinės visuomenės socialinės-ekonominės raidos aiškinimas N. Kondratjevo techno-inovacinių „bangų“ ar „ciklų“ teorijos ir J. Šumpeterio „kūrybinio naikinimo“ krizių koncepcija. Numatoma galima 2014-2016 m. pasaulio socialinė-ekonominė krizė, sukeliama ateinančių naujų konverguojančių NBICE technologijų virsmo.

► „ciklai“, keturios Šumpeterio „kūrybinio naikinimo“ krizės ir ateinanti šeštoji, kokybiškai kitokių - konverguojančių mokslo-technologijų Nano-Bio-Info-Cogno-Eco (NBICE) „banga“. Mes esame šeštosios, beprasidedančios naujos technologinės bangos pradinėje fazėje, kas, pagal Šumpeterio sampratą, ir sukelia pasaulio krizę. Todėl šiandienos ekonominė krizė yra ne taktinė, bet strateginė. Išėjimas iš jos sprendimas – kuo greitesnis ir efektyvesnis naujų efektyvesnių technologijų sukūrimas ir įgyvendinimas, ir tam būtina formuoti specialią socialinį mokslo-technologijų kūrybinį sluoksnį.

Technologijų ir jų kaitos reikšmę industrinės visuomenės raidai vienas pirmųjų parodė rusų ekonomistas N. Kondratjevas, dar 1925 m. išplėtojęs socialinių-ekonominių sistemų didžiųjų „bangų“ ar „ciklų“ teoriją. Šia teorija teigiama, kad nuo XVIII a. pabaigos kas 45-60 metų visuomenės socialinis-ekonominis gyvenimas vystosi pakilimais ir nuosmukiais, kuriuos sukelia naujų mokslo atradimų idėjomis sukurtos ir įgyvendintos technologijos. Parodoma, kad tuo metu negyvosios gamtos (fizikos ir chemijos) mokslo idėjų pagrindu atsiradusi pramoninė prekybinė gamyba radikaliai pakeitė žmonių feodalinę-agrotechnologinę visuomenę kapitalistine-industrine, ir nuo to laiko visuomenė vystosi „bangomis“.

Mūsų dienų rusų ekonomistai A. Aivazovas, A. Akajevas, V. Pankinas, vadovaudamiesi N. Kondratjevo teorija, kompiuterinio modeliavimo pagalba įvertinę dar ir kitus, mažesnės trukmės ekonomistų J. Kitchino (3-5 metų), C. Juglaro (7-11 metų), S. Kuznetso (15-20 metų) stebimus „cikliukus“, pateikė 2000-2050 m. pasaulio BVP dinamikos prognozes, kurios gana tiksliai numatė 2008-2020 m. krizinės duobės raidą, net įvertino nepagrįstą optimizmą, kad krizė

2 pav. Rusų ekonomistų A. Aivazovo, A. Akajevo, V. Pankino prognozuota šeštosios J. Šumpeterio krizinės „duobės“ raida, įvertinus ne tik N. Kondratjevo, bet ir kitus smulkesnius „cikliukus“

baigiasi pajutus 2011 m. pagerėjimą (žiūr. 2 pav.).

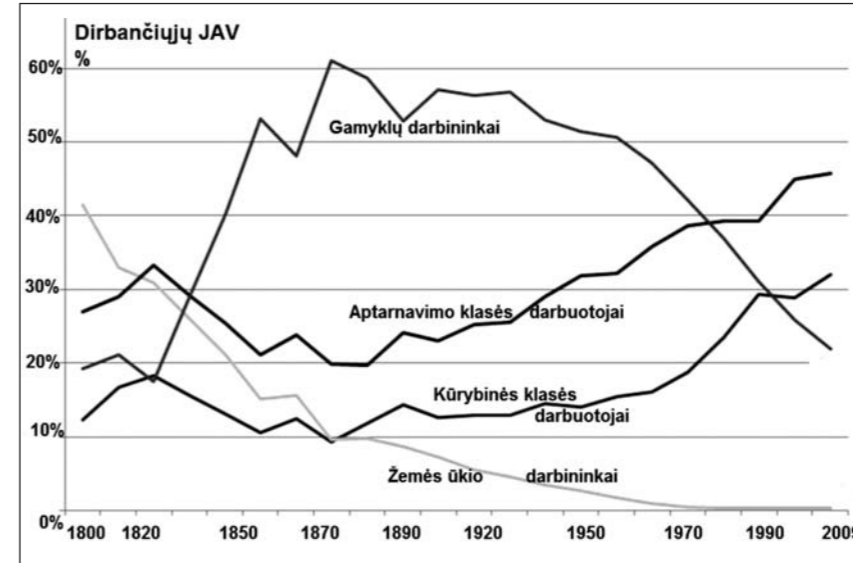
Akivaizdžiai matoma, kad pagal šią prognozę socialinės-ekonominės krizės neapibrėžtumas turėtų užtrukti bent iki 2020 metų, o jos dugnas – 2014-2016 metai. Realu manyti, priėmus technologijų kaitos principinę reikšmės socialinei-ekonominėi raidai paradigimą, mūsų laikų krizė reikalauja rimtų strateginių technologinių inovacijų.

Naujojo tūkstantmečio pradžioje, nepriklausomai nuo socialinių-ekonominių „ciklų“ teorijos, JAV sociologas Ričardas Floridas paskelbė ir išplėtojo visuomenės socialinio sluoksnio – kūrybinės klasės (angl. *creative class*) koncepcinę teoriją, kuri, galima teigti, dėsningai toliau vysto ilgųjų „bangų-ciklų“ teoriją, parodydama, kad visuomenės ateitį lemia naujas, kūrybinių darbuotojų socialinis sluoksnis, atsirandantis tam tikruose miestuose ir kūrybiniuose regionuose. Industrinės materialijų vertybių gamybos visuomenės gyvenimo pamatas slypėjo masinėje darbininkijoje, o poindustrinei visuomenei dėl darbo procedūrų mechanizacijos ir automatizacijos būdinga tradicinės darbininkų kla-

sės svarbos ir dydžio mažėjimas, darbininkijos peraugimas (virsmas) į didžiausią aptarnavimo klasę ir ypatingos svarbos kūrybinės klasės susiformavimas.

Vertinant paskutiniojo šimtmečio socialinių struktūrinių sluoksnių raidą pagal technologiškai intensyviausiai besivystančios demokratinės valstybės JAV pavyzdį, galime pajusti į Europą ateinančias tendencijas. Visa tai gan gerai parodo Kanados Martin Prosperity instituto pateiktos JAV socialinių sluoksnių raidos tendencijos 1800-2009 m. laikotarpyje (3 pav.).

Matoma, kad jau XX a. ženkliai mažėja socialdemokratijos atrama – socialinis tradicinės gamyklų darbininkijos sluoksnis, mažai reikšmingais tampa žemės ūkio darbininkija, bet už tai greitėjančiai auga kūrybinės klasės ir ją lydintios aptarnavimo klasės darbuotojai. O šiandien mes jau matome, kad net ir aptarnavimo sluoksnio darbuotojai – parduotuvų kasininkai, automobilių vairuotojai ir pan., tie, kurie vykdo monotoniškai besikartojančias darbo operacijas, atsirandant išmaniems robotams automatams tampa nebereikalingi. Reikalingi naujų mokslo-technologijų kūrėjai

3 pav. JAV 5 socialinių sluoksnių raidos dinamika proc.

ir inovacijų įgyvendintojai – kūrybinės klasės darbuotojai.

Kūrybinė klasė pagal R. Floridą, besiremianti *tolerancijos, talentų, technologijų ir teritorijų* (TTTT) vienijimo (kooperavimo) principu, susideda iš dviejų poklasių: strateginių problemų sprendimų kūrybos ir atskirų profesinių veiklos sričių kūrybinės veiklos asmenybių. Kūrybinės klasės veikla suprantama įvairiausiame žmogaus gyvenimo srityse, bet didžiausias dėmesys skirtinas mokslo-technologinei kūrybai ir įgyvendinimui, naujų idėjų paieškai, gyvenimo technologijų tobulinimui ir ypač – kokybinei kaitai. Tokia R. Florido visuomenės raidos samprata harmoningai derinasi su Raymondo (Ray) Kurcveilo (Kurzweil) neįgyvojo ir gyvojo pasaulių evoliucijos technologinio singuliariškumo (ypatingumo) koncepcija.

JAV futurologas R. Kurcveilas gyvosios ir net negyvosios gamtos evoliucijos (kaitos laike) vyksmus pateikia kaip eksponentinės raidos procesą, kuriame kokybiškai naujos materijos formos, gyvybės rūšys, socialinių sistemų organizacijos būdai ir kokybiškai kitokios mokslinės gamtos aiškinimo paradigmos atsiranda greitėjančiai. Ypač vaizdžiai pateikiama skai-

tmeninių informacijos technologijų raidos tendencijos hiperboliniu singuliarinės (ypatingos) raidos modeliu lyginamoji analizė su gyvūnų, žmogaus ir žmonių visuomenės smegenų protine veikla. Jo prognozės rodo, kad dar pirmajame XXI a. šimtmečiu bus sukurtos kokybiškai kitokios informacinės technologijos, kurios ne tik pasieks žmogaus, žmonių kolektyvų kūrybinės veiklos galią (informacinę galią), bet ir pralenks žmogų. R. Kurcveilas pagrįsčiau konkretizuoja P. Teilhardo de Šardeno (Chardin) (1955) Žmonijos evoliucijos viršūnės – taško Ω koncepciją, ir matematiko-informatiko Verno Vingejaus (1993) technologinio singuliariškumo išsamprotavimus apie informacinių technologijų raidą ir žmogaus epochos pabaigą.

Visos šios įvairiapusės teorinės sampratos akivaizdžiai rodo biologinio ir socialinio pasaulių evoliucijos bendrus dėsningumus, kurių esmėje slypi technologijų sudėtingėjimas ir veiklos efektyvumo didėjimas adaptuojantis nuolat kintančioje aplinkoje. Nes technologijos – tai fizinės priemonės, mechanizmai, suteikiantys galimybę vis geriau prisitaikyti – mažinti adaptyvių sistemų entropiją, t.y. didinti funkcinių organizuotumą.

Kyla klausimas, kas strategiškai aktualu visuomenės raidai jau prasidėjusiame XXI amžiuje?

Apie tai kituose „Gairių“ numeruose. Aptarsime JAV, Europos, Rusijos ir net Lietuvoje inspiruojamas strategines mokslo ir technologijų bei visuomenės raidos programas iki 2020 ar net 2050 metų:

1. JAV strateginė mokslo ir technologijų inovacinė programa pradėta dar XX a. pabaigoje kaip „Nanotechnology“, tęsiama dabar kaip Mokslo, Technologijų ir Visuomenės Konvergencija CKTS arba NBIC2 (*Convergence Knowledge, Technology and Society: Beyond Nano-Bio-Info-Cogno*) 2012–2020, o dar anksčiau, kaip Nano-Bio-Info-Cogno Technologijų (NBIC) Konvergencija (*Converging Technologies for Improving Human Performance NBIC*), vykdyta 2001–2011 m.

2. Europos Sąjungos Parlamento mokslo ir technologijų ekspertinės organizacijos STOA (*Science and Technology Options Assessment*) XXI a. Bio-inžinerijos ir Sintetinės Biologijos (*Making Perfect Life: Bio-engineering in the 21st Century*) 2012 m. paskelbtos galimybių rezoliucijos;

3. Kurčatovo Instituto programinės rekomendacijos Rusijai (*Convergence of Sciences and Technologies—Breakthrough to the Future, Russian Research Centre “Kurchatov Institute”*), paskelbtos 2011m.

Visose strateginės raidos programose akcentuojamas poreikis Bio-etikos ir Bio-politikos inovatyvių nuostatų (*The need for Bio-ethics and Bio-politics*), reikalaujant keisti Pasaulio gyvenimo „ratus“ – gyvenimą keisti visiškai naujais gyvybės technologijų ratais. Kai kur tai vadinama - Naujuoju socialiniu Renesansu, nauja biotechnopolitikos industrija, vedančia į transhumanizmo ar posthumanizmo epochą. Šiuo požiūriu turės adaptuotis ir politinis gyvenimas – transformuotis ir Europos socialdemokratija. ■

Valdžia ir grupiniai interesai

Lidija Šabajevaitė

1979 m. buvo išleistas britų ekonomisto F. fon Hajeko (Haeyk) veikalo „Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė“ trečiasis tomas „Laisvosios visuomenės politinė tvarka“. Jame autorius pateikė kritišką Vakarų demokratijos analizę. Jis akcentavo, kad valdžia tapo įvairių interesų grupių pastumdėle. Rinkimų kampanijos kainuoja brangiai. Partijos ieško rėmėjų, o įtakingos verslo grupės suteikia finansinę paramą ne už gražius pažadus. Laimėjusioji parlamentinė dauguma spaudžiama priimti toms grupėms palankiausias sprendimus. Veikiama pagal principą: „Kas moka pinigus, tas užsako muziką“. Pataikaudama kai kurioms grupėms, valdžia vis mažiau kreipia dėmesio į visuomenės daugumos nuomonę ir bendruosius interesus. Parlamento dauguma vietoj bendrųjų, visiems vienodų teisės aktų priima konkrečių tikslų siekiančius įstatymus. Nebesiskaitoma su piliečių suverenėmis galiomis.

F. A. fon Hajekas rašė apie senųjų Vakarų demokratijų problemas. Suverenios Lietuvos valstybės tada dar nebuvo, bet ji yra dabar. Ar ji sugebėjo išvengti Vakarų ydų, ar, turėdama kuklią politinę praktiką, geba kurti demokratinę sistemą? Politinių problemų per du dešimtmečius susikaupė nemažai. Atrodo, kad ir Lietuvoje grupiniai ar net asmeniniai interesai dažnai būna svarbesni už bendruosius valstybės reikalus.

Po pernykščių Seimo rinkimų Prezidentė D. Grybauskaitė, laikydama parlamentinės respublikos tradicijų, Vyriausybės ir Seimo daugumos formavimą pavedė dau-

giausia balsų surinkusiems socialdemokratams. Kadangi LSDP neturėjo ženklios persvaros, reikėjo apsispręsti, su kuo sudaryti valdančiąją koaliciją. Jos partneriais tapo partijos, neturinčios apibrėžtų ideologinių vertybių, bet norinčios gauti postų. Susidarė įspūdis, kad valdžia joms reikalinga savo ambicijoms bei grupiniams interesams realizuoti. Vienam partneriui – Lietuvos lenkų rinkimų akcijai (LLRA) svarbu iškovoti vienos, lenkų tautinės mažumos teisių išskirtinumą. Nepaisant to, kad nemažai Vilnijos lenkų laiko save lojaliais, puikiai lietuviškai kalbančiais piliečiais ir jokių pretenzijų nekelia. Jei socialdemokratai ryžosi kvieisti juos į koaliciją ir pastarieji sutiko, kas jiems buvo pažadėta? Išskirtiniai dokumentai lenkų tautybės Lietuvos piliečiams? Dvikalbystė? O gal LLRA rūpinasi bendraisiais valstybės ir visuomenės reikalais? Deja, ne.

Kito koalicijos dalyvio, Tvarkos ir teisingumo partijos (TTP) vienas tikslų – panaikinti politinio veikimo apribojimus savo lyderiui R. Paksui. Vien savo balsų Seime jiems aiškiai nepakanka. Užtat galima tikėtis koalicijos draugų paramos. Priešingu atveju galima pagrasinti suardyti daugumą. Kita vertus, būtų neteisinga sakyti, kad TTP rūpi tik partiniai reikalai. „Tvarkiečiai“ dirba neblogai sprenddami kai kuriuos praktinius valstybinius dalykus.

Trečiojo koalicijos nario, Darbo partijos (DP) vidiniai uždaviniai žymiai rimtesni. Antri pagal gautų vietų skaičių, darbiečiai lengvai išsiderėjo Seimo pirmininko postą. Partijai jis itin reikalingas, kad būtų galima pagelbėti savo pirmiesiems asmenims, teisiams dėl finansinių nusizengimų. Visiškai apsau-

goti saviškių nepavyko. Daugumos Seimo narių balsais teisinės neliečiamybės neteko trys įtariamieji. Pavojus buvo iškilęs pačiai partijai, kaip juridiniam asmeniui. Tada DP lyderis sužaidė puikiausią mačą. DP buvo sujungta su dukterine firma – leiboristais ir tapo Darbo (Leiboristų) partija. Taigi – sviestu sviestuotu. Vėliau susijungia su G. Vagnoriaus Krikščionių partija ir vėl atgimsta nauja senoji Darbo partija. Nepaisant bandymų trukdyti, teismų procesai tęsiasi. Tiesa, iki 2016 metų, kada įsigalios senatis, liko nedaug. Be to, kitais metais rinkimai į Europos Parlamentą ir teisiamesiems vėl atsiranda galimybė įgyti teisinį imunitetą. Tad kodėl DP įsakė V. Gedvilui atsisakyti Seimo pirmininko posto ir jį paskyrė, atsiprašau, išrinko L. Graužiniene? Matyt, V. Gedvilas pabandė būti savarankiškas. O manipuluojamas asmuo reikalingas gilesniems siekiams. Pavyzdžiui, padidinti Seimo kontrolę teisėsaugos institucijoms, kartu šioje srityje apribojant Prezidentės galias. Tuo suinteresuoti ir kitų partijų atstovai Seime. Priežastis paprasta. Noras apginti tarp įtariamųjų atsidūrusius kolegas seimūnus, partijos draugus ar gerus pažįstamus. Apie moralę čia nekalbama.

Kiti svarbūs reikalai, kuriuos sprendžia valdančioji dauguma, susiję su energetika. Trypčiojimas vietoje dėl AE statybos vyksta dėl daugelio priežasčių. Iš naftos, dujų, elektros energijos uždirbami dideli pinigai. Verslo grupės, kontroliuojančios energetinių žaliavų iš Rusijos tiekimą, stengiasi, kad valstybė greitai neįgytų alternatyvių šaltinių. Šios grupės ieško valdančiųjų partijų paramos dėl tolesnio verslo garantijų.

Kaip į visa tai reaguoja koalicijos vadovai socialdemokratai? Jie deklaruoja, jog laikosi socialdemokratijos principų. Tačiau principų žinojimas ir jų įgyvendinimas – netapatūs dalykai. Per rinkimus žadėjusi pertvarkyti krizės metu priimtus finansinius sprendimus, LSDP iki šiol neinicijavo mokesčių sistemos reformos. Skolose skęstanti „Sodra“ irgi nesulaukė rimtesnio dėmesio. Abi šios sritys labai svarbios, jeigu rimtai siekiama visuomeninio solidarumo, rūpinimosi silpnesniaisiais. Dabartiniai sprendimai liudija, jog paprastai laimi stipresni ir turtingesni. Uoliai įvykdytas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad krizės metu sumažinti atlyginimai pirmiausiai turi būti kompensuojami teisėjams, aukštiesiems valdininkams. Seimo pirmininkė (tiesa, ne socialdemokratė!) pareiškė, kad būtina kelti ir Seimo narių atlyginimus. Tiems, kurių uždarbis, pensijos bei kitos išmokos visada buvo kuklios, teks palaukti dar metus kitus. Išėitų, kad solidarumas daugumai Lietuvos politikų yra svetimas dalykas.

F. A. fon Hajekas kalbėjo ir apie valdžios siekį savintis suverenines galias. Šis dalykas būdingas ir Lietuvos politikai. Konstitucijos 2 str. rašoma: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai.“ Atstovaujamojoje demokratijoje Tauta valdžią patiki išrinktiems atstovams (Konstitucijos 4 str.). Tačiau galutinis žodis priklauso piliečiams. Taip atsitiko, pavyzdžiui, Islandijoje – piliečiai privertė valdžią paklusti jų valiai. Praktiškai tai realizuojama referendumu. Lietuvoje 2000 metais priimtame įstatyme numatytos dvi referendumų rūšys: privalomasis, kai valdžia negali ignoruoti piliečių nuomonės, ir patariamasis, kai valdžia gali nekreipti dėmesio į žmonių balsą. Kad piliečiai nemandytų dažnai naudotis savo suverenine galia, referendumui organizuoti reikalingi 300 tūkstančių gyvento-

jų parašai. Surinkti tokį kiekį labai sunku. Valdžia, nors pasvarsto, bet nesiryžta sumažinti parašų kiekio iki 100 ar bent 200 tūkstančių. Užtat ji gali būti rami; žmonės netrukdo jai dirbti. Svarbūs atvejai, kai valdžia nusprendė neatsiklaususi piliečių, yra iškalbingi. Prieš keletą metų Seimas pritarė ES Konstitucijai (Lisabonos sutarčiai), nors kitos šalys, pavyzdžiui, Prancūzija, Airija, atsiklausė savo piliečių ir buvo įpareigtos išsiderėti daugiau nuolaidų saviesiems. Mums Seimo politikai paaiškino, jog pritariami stojimui į ES, mes automatiškai sutikome priimti visus Briuselio dokumentus. Be to, atkreiptinas dėmesys į pateiktą argumentaciją. Atseit mes, piliečiai, Konstitucijos neskaitysime arba nieko joje nesuprasime. Todėl ir nereikia klausti, ar mes pritariame. Tai ciniškas valdžios požiūris į suverenius piliečius.

2012 m., renkant Seimą, referendume (patariamajame) buvo klausta dėl naujos AE statybos. Dauguma balsavusiųjų pasisakė „ prieš“. Tačiau ši nuomonė valdžiai nėra privaloma. Kita vertus, visai nesiskaityti valdžia visgi nedrįso. Po tolesnių derybų su „Hitachi“, sulgyus dėl mažesnių statybos ir eksploatavimo kaštų, premjeras prabilo apie pakartotinį referendumą. Taip turėtų būti. Ar jį palaikys kiti koalicijos nariai ir opozicija, spėlioti per anksti.

Piliečių konstitucinių galių bijo ir kai kurios interesų grupės. Pasaulio lietuvių bendruomenės vadovybė, kurioje pagrindiniu smuiku griežia Amerikos lietuviai, spaudžia Seimą priimti dvigubos pilietybės įstatymą, kartu keičiant ir Konstitucijos nuostatą. Jie tiesiai sako bijantys negatyvaus piliečių sprendimo referendume. Jų nuomonei pritaria ne vienas Seimo narys ir pati jo pirmininkė. Kitas svarbus dalykas, dėl kurio Seimas, neatsiklausdamas žmonių, ruošia sprendimą – žemė. Ji, skirtingai

nei, pvz., fabrikas, yra išskirtinis kiekvienos valstybės turtas. Vadinasi, visuomenė turi nuspręsti dėl jos pardavimo užsieniečiams įteisinimo.

Grįžkime prie dabartinės valdžios darbo pradžios. Socialdemokratų autoritetui iš sykio kilo grėsmė į koaliciją pakvietus Darbo partiją, kurios pirmieji asmenys teisiami baudžiamojoje byloje. Seimo pirmininke tapus L. Graužinienei, padėtis dar labiau komplikavosi. Vadovaudama Seimo posėdžiams, pirmininkė akivaizdžiai blokuodavo jos partiečiams nepalankių sprendimų svarstymą. Populistiniai pareiškimai spaudai, bandymai įgelti valstybės Prezidentei rodo nesugebėjimą susidoroti su asmeninėmis ambicijomis. Paskutinis atvejis, kai Seimo pirmininkė, lydima dviejų pavaduotojų, nekviesta atvyko į Ukrainą, ketindami pamokyti jos vadovus, parodė visišką politinį nemokšišumą. Šis neplanuotas vizitas, pasibaigęs fiasko, nepagerino valstybės tarptautinės politikos.

Ar socialdemokratai, sudarydami koaliciją, turėjo kitą alternatyvą? Taip, jeigu Lietuvos politinė kultūra būtų panaši, pavyzdžiui, į Vokietijos. A. Merkel, vadovaujanti krikščionims demokratams, sugebėjo suderinti pozicijas su socialdemokratais. Surasti kompromisą buvo nelengva, tačiau abi pusės suvokia, kad svarbiausia rūpintis bendraisiais tautos interesais, visuomenės gerove. Neveltui Vokietija visais parametrais išsiskiria tarp ES šalių.

Kodėl Lietuvos kairieji ir dešinieji neieško bendro darbo galimybių? Juk praktinėje veikloje esminių skirtumų beveik nebėra, nors politikai ir akcentuoja ideologinius skirtumus. Kur tas lyderis (gal Prezidentas?), kuris pasakytų – reikalui esant suvienyktume jėgas vardan savo visuomenės ir valstybės? ■

Žemės pardavimas – draudimai ar saugikliai?

Justas Vincas Paleckis

Europos Parlamento narys

Gavau raginimus elektroniniu paštu, ir gatvėje buvau užkalbintas – pasirašykite dėl referendumo, kad žemę uždraustų pardavinėti užsieniečiams!

Nepasirašiau. Ne referendumais tokie dalykai tvarkomi. Neabejoju, kad tarp šio vajaus iniciatorių yra geriausių norų skatinamų žmonių. Kaip visad tokiais atvejais, netruksta ir savanaudžių. Ir vis dėlto – kiek realistiškas referendumo sumanytojų iškeltas tikslas?

Mėginimas uždrausti pardavinėti žemę užsieniečiams reikštų Lietuvos stojimo į Europos Sąjungos sutarties pažeidimą. Šioje situacijoje teisiškai galimi du keliai.

Pirmasis – pažeisti sutartį, konfliktuoti su ES, susilaukti finansinių sankcijų ir kraštutiniu atveju išstoti iš Sąjungos. Tapę visiškai laisvais ir nepriklausomais galėtume pardavinėti arba nepardavinėti žemę kam tik norime.

Antras kelias – mėginti susitarti su Briuseliu dėl stojimo sutarties pakeitimo. Tam reikėtų pasiekti, kad 28 ES šalys sutiktų sušaukti tarpvyriausybines konferencijas (arba laukti, kol ji atsirastų ES darbotvarkėje). Tokios konferencijos metu ES šalys vienbalsiai turėtų pritarti nuomonei, kad Lietuvai reikia padaryti išimtį ir leisti nepardavinėti žemės užsieniečiams (dar keleriems metams arba visiems laikams). Jeigu toks sprendimas būtų priimtas, jis turėtų būti ratifikuotas 28 šalių parlamentuose. Bent vienam parlamentui to nepadarus,

šis išimties Lietuvai suteikimas neįsigaliojotų. Toks kelias teoriškai galėtų užtrukti 5-6 metus, o praktiškai jis visiškai nerealaus.

Taigi, arba konfrontacija su ES, kuri gali baigtis išstojimu, arba kliautis kitų valstybių patirtimi, kur žemės pardavimas užsieniečiams nei didelių, nei mažų bėdų neatnešė. Ir gerai išstudijuoti tuos saugiklius, kuriuos kai kurios šalys taiko savo piliečių interesų apsaugai, galbūt sugalvoti ir naujus – tačiau nepažeidžiant ES sutarčių.

Tapdamos ES narėmis 2004 metais Lietuva kartu su Latvija, Estija, Lenkija, Čekija, Slovakija ir Vengrija išsiderėjo septynerių metų draudimą užsieniečiams pirkti žemės ūkio paskirties žemę. Sutartyje numatyta, kad vieną kartą tą draudimą galima pratęsti. Šia išlyga pasinaudojo Lietuva ir kai kurios kitos šalys, kurios išsiderėjo draudimo pratesimą iki 2014 metų gegužės. Lenkija sugėbėjo susitarti dėl pereinamojo laikotarpio iki 2016 metų. Dar vienas pratęsimas pagal galiojančią sutartį neįmanomas.

O štai Estija ir Čekija pratęsimu neprašė. Ten žemės kainos jau prilįgsta kainų vidurkiui kitose ES šalyse ir jokio masinio užsieniečių antplūdžio nepastebėta.

Tai kokius gi saugiklius taiko kitos ES šalys? Vokietijoje žemės pardavimo įstatymas reguliuoja sandorius vietiniams piliečiams ir užsieniečiams, kai žemės plotas viršija nustatytą dydį. Jokio vietinės valdžios leidimo didelėje Bavarijos žemėje nereikia perkant sklypus iki 2 ha ploto, o štai mažiausioje Saro žemėje – iki 0,15 ha.

Norintieji įsigyti didesnę plotą turi gauti leidimą. Ūkininkai turi pirmumo teisę nusipirkti šalia jų ūkių esančius žemės plotus. Sutikimas neduodamas ir tada, jei įtariama spekuliacija – sandorio kaina per didelė arba per maža pagal rinkos tendencijas. Leidimo išdavimas arba atsisakymas išduoti trunka ne ilgiau kaip mėnesį.

O štai Prancūzijoje žemės įsigijimą prižiūri Žemės ir kaimo plėtros agentūra, kurios sprendimus tvirtina vietinė valdžia. Ten irgi siekiama užkirsti kelią spekuliacijai ir pernelyg didelės apimties žemės ploto patekimui į vienas rankas. Panaši procedūra nustatyta ir Lenkijoje.

Valstybės gali nustatyti apribojimus įsigyjant žemę dalyje savo teritorijos – pasienyje, kurortinėse zonose, nacionaliniuose parkuose ir gamtos saugos rezervatuose. Suomijoje be jokių apribojimų gali pirkti žemę bet kur, išskyrus Alandų provincijoje – salose, nutolusiose nuo Suomijos į Vakarus, prie pat Švedijos.

Daugumoje ES šalių saugiklių žemės įsigijimui nedaug arba jų nėra iš viso. Štai Liuksemburgas už Lietuvą mažesnis 25 kartus, tačiau žemę ES piliečiai ten perka laisvai. Panašiai ir Maltoje, kurios plotas neprilygsta net Vilniaus miesto plotui, tik reikia būti pragyvenus šalyje penkerius metus. Ketvirčiu už Lietuvą mažesnėje Danijoje, kur žemės ūkis stiprus, irgi apribojimų beveik nėra – nebent kai kuriose pakrantės zonose. ■

Pensijos bus kompensuojamos

Seimas rekomenduoja Vyriausybei ieškoti lėšų ir pradėti kompensuoti per krizę sumažintas pensijas nuo kitų metų vidurio arba dar anksčiau.

Seimas ypatingos skubos tvarka, 96 parlamentarams vienbalsiai balsavus už, priėmė nutarimą „Dėl pensijų kompensavimo“.

Šiuo nutarimu Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (KT) yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas, susidarius ypatingai situacijai, kai *inter alia* dėl ekonomikos krizės neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina senatvės pensijoms mokėti, mažindamas senatvės pensijas privalo numatyti asmenims, kuriems tokia pensija buvo paskirta ir mokama, susidariusių praradimų kompensavimo mechanizmą. Pagal jį valstybė išpareigotų tokiems asmenims, nebelikus minėtos ypatingos situacijos, per protingą laikotarpį teisingai kompensuoti jų praradimus, atsiradusius dėl senatvės pensijos sumažinimo. Seimas nutarė pasiūlyti Vyriausybei valstybinių socialinio draudimo pensijų ir dideliu mastu sumažintų visų valstybinių pensijų kompensavimą pradėti nuo 2014 m. liepos 1 d., o esant galimybei ir anksčiau, jei dėl gerėjančios šalies ekonomikos 2014 m. pirmojo ketvirčio Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto pajamų surinkimas viršys planuotą pajamą arba atsirastų kiti finansavimo šaltiniai.

Vyriausybei siūloma iki 2014 m. kovo 1 d. pateikti Lietuvos Respublikos Seimui įstatymų projektus bei paruošti tvarką, pagal kurią iš dalies 2014 m. bus kompensuojamos sumažintos valstybinės socialinio draudimo pensijos ir dideliu mastu sumažintos visos valstybinės pensijos.

„Jei iš tikrųjų atsigauja ekonomika, verslas kaip yra planuojama,

jeigu planuojama surinkti daugiau gyventojų pajamų mokesčio, šios viršplaninės pajamos gali atsirasti jau pirmajame ketvirtyje. Siūlome pirmaisiais metais iš viršplaninių lėšų skirti šimtą ar du šimtus milijonų litų ir pradėti iš dalies kompensuoti“, – pristatydamas projektą sakė Seimo Darbo partijos frakcijos narė Virginija Baltraitienė. Biudžeto ir finansų komiteto vadovo socialdemokrato Broniaus Bradausko nuomone, kompensavimo pradžia reikia 300-400 mln. litų. „Mes galvojame, kad paimsimė iš viršplaninių pajamų. (...) O jeigu tų pajamų nebūtų, yra pora dar bent dalykų, kuriuos galima atlikti, bet apie juos dar nenoriu kalbėti“, – sakė parlamentarė.

Visos kompensacijos turėtų būti išmokamos iki 2017 metų. Pasak V. Baltraitienės, pensijoms kompensuoti reikia 1,3 mlrd. litų, iš jų 0,6 mlrd. litų – senatvės pensininkams.

Dėl galimybės nuo kitų metų liepos 1 dienos pradėti pensijų kompensavimą finansų ministras Rimantas Šadžius yra atsargus. Anot jo, aiškus tik terminas, iki kada turi būti parengtos gairės sumažintoms pensijoms kompensuoti. „Mes tam tikrus pasiūlymus Vyriausybėje (...) planuojame pateikti iki kitų metų gegužės 1 dienos“, – žurnalistams sakė R. Šadžius. – Manau, kad artėjant tam terminui tam tikras aiškumas bus ir mes vertinsime tas galimybes dėl pensijų kompensavimo. Čia R. Šadžius pakartojo Premjero Algirdo Butkevičiaus žodžius, jog, „kai turėsime pyragą, tuomet jį ir dalinsimės“.

„Seimo nutarimas siūlo būdus ir priemones, kaip tą būtų galima padaryti. Bet tai yra tikrai pasiūlymas, jis Vyriausybei nesuriša rankų, – „Verslo žinioms“ sakė finansų ministras. – Klausimas, pripažinkime, yra politiškai aktualus. Dėl to supranta, kad parlamentas savo poziciją

pareiškė. Tačiau Vyriausybė, siūlydama konkrečius sprendimus, tikrai laikysis fiskalinės drausmės taisyklių, atsižvelgs į finansines galimybes. Šiuo metu mes tikrai nieko negalime pasiūlyti, kadangi tų finansinių galimybių mes nematome. Iki kitų metų gegužės 1 d. turime parengti pasiūlymus dėl kompensavimo valstybės tarnautojams, kuriems sunkmečiu buvo neproporcingai sumažinti atlyginimai. Vėlgi, turime turėti omenyje, kad tos pasaulinės ekonominės sąlygos, kokiomis mes gyvename, nėra labai stabilios. Dėl vienu ar kitu priežasčių, kurios dar nėra iki galo aiškios, šiemet III ketvirčio Lietuvos BVP metinis augimas (2,2 proc.) buvo netikėtai mažas ir nustebino visus ekspertus, todėl verčia paprasčiausiai neprarasti budrumo. Turime išlaikyti konservatyvų požiūrį į planuojamas išlaidas ir pajamas“,

Pasak ministro, kitiems metams suplanuotas 3,4 proc. BVP augimas, o Europos Komisija mano, kad Lietuvos ūkio augimas kitąmet sieks 3,6 proc. „Koks tas augimas iš tikrųjų bus, mes vėliau pamatysime, bet biudžeto pajamos yra numatytos vadovaujantis konservatyviuoju scenarijumi, gana atsargiai. Ir aš manau, kad tai yra tas kelias, kuriuo turime eiti“, – sakė socialdemokratų ministras.

Kilus krizei dešiniųjų dominuojamas Seimas 2009 m. gruodį nutarė dvejimėms (2010-2011) metams „apkarpyti“ daugelį pensijų ir įvairių socialinių išmokų: valstybines ir senatvės pensijas, motinystės ir tėvystės išmokas, išmokas vaikui bei kitas. Dirbantiems pensininkams pensijos buvo sumažintos didesniu laipsniu nei nedirbantiems, tačiau vidutiniškai jos sumažėjo 15 procentų. Pensijos į ankstesnį lygį buvo atstatytos po Seimo rinkimų 2012 m. Socialdemokratų vadovaujama vyriausybė tenka kompensuoti pensijų nepriemoką. ■

Darbo kodekso liberalizavimas – politinis atsakas į tragediją Rygoje?

Tomas Tomilinas

Po tragedijos Rygoje buvo daug kalbų, tačiau siaubingas įvykis nesulaukė Lietuvoje rimtesnio politinio vertinimo. Beveik savaitę vėluodama Prezidente sugebėjo tik pagrūmoti pirštu boikotą „Maximai“ paskelbusiems žmonėms Latvijoje ir Lietuvoje, paraginusi per daug nekaltinti prekybos centrų.

Tuo metu Lietuvos žiniasklaidą pasiekė informacija apie prekybos tinklo „Maxima“ krizių valdymo planą. Šis dokumentas parengtas lapkričio 22 d. – kitą dieną po Rygos „Maximos“ griūties. Instrukcija bendriniais saugos reikalavimais neapsiriboja. Pavyzdžiui, joje darbuotojams nurodoma, kad gaisro atveju reikia gelbėti pinigus iš kasų ir saugoti prekybos centrą nuo vagišių. Tokios instrukcijos pašaurpino Valstybinės darbo inspekcijos vadovybę, tačiau „Maxima“ tikina prioritetu laikanti žmonių saugumą. Žiniasklaidoje skelbiama, kad „Maximos“ krizių valdymo instrukcijoje nurodoma, jog patalpose kilus gaisrui ir nepavykus jo greitai lokalizuoti, skelbiama klientų ir personalo evakuacija. Tačiau tuo neapsiribojama. Dokumente nurodoma,

kad po to „organizuojamas pinigų perkėlimas iš kasų į centrinę kasą“.

Samdomų darbuotojų profesinė sąjunga (SAMPRO) iš karto po tragedijos pareiškė, kad turime padaryti viską, kad tokių nelaimių daugiau niekada neįvyktų. Prekybos tinklai sudaro milžinišką mažmeninės prekybos rinkos dalį, jie samdo šimtus tūkstančių darbuotojų - dėl jų vadovų ir darbuotojų klaidų paprastas apsilankymas parduotuvėje gali tapti nesaugiu. Milijonai mūsų tautiečių būtent prekybos tinklus renkasi apsipirkti, praleidžia juose didelę dalį savo laisvalaikio. Todėl darbų saugos ir nelaimingų atsitikimų prevencijos prekybos centruose sistema privalo tapti reali ir veiksminga. Jokių formalių („popieriuokui“) darbo saugos instrukcijų, jokių taupymų samdant ir apmokant darbuotojus darbų saugos.

SAMPRO teigimu, darbuotojai, kuriuos lengvai pasamdo ir kurių taip pat lengvai atsikrato milžinišką galią turintis darbdavys, nėra labai motyvuoti laikytis saugos taisyklių. Neskatina tokios motyvacijos ir nuolat didėjantys darbo krūviai, dešimtmetį išaldyti atlyginimai. Jokių realių atlyginimo didėjimo perspektyvų prekybos sistemoje kol kas nėra. Negeausus būrys ilgamečių darbuotojų skundžiasi, kad jų darbo užmokesčiai prieš dešimtmetį buvo geresni, nors prekybos centrai nuolat plečiasi, atidaro vis naujas parduotuves kitose šalyse, tarp jų ir Latvijoje.

Atsakas – dar didesnė darbdavių savivalė?

Štai tokia Rygos tragedijos kontekste Lietuvoje toliau ramiai

rutuliojasi diskusija dėl darbo kodekso liberalizavimo arba kitaip tariant – naikinimo. Valdžios siekis mažinti administracinę naštą verslui kelia didelį nerimą profesionalioms sąjungoms, ypač atstovaujantioms darbuotojams privačiose įmonėse. Pasak AB „Utenos trikotažas“ profesinės sąjungos pirmininkės Vilijos Bierontienės, siūlymai keisti Darbo kodeksą iš esmės yra darbuotojų atstovų funkcijų mažinimas.

Įmonėse, kur darbuotojai susibūrę į profesines sąjungas, dar pavyksta vadovaujantis Darbo kodeksu apsisaugoti nuo sekinančių darbo grafikų, tačiau atėmus iš profsąjungų svertus žmonės dirbs tiek, kiek ir kada reikia darbdaviui, nepaisant savo pačių poreikių. Tai gali paskatinti emigraciją, ir tokiu būdu verslas kartu su administracine našta „atsikratys“ ir pačių darbuotojų.

„Investicijos į Lietuvą neateina, nes trūksta kvalifikuotų darbuotojų, o toliau einant tokiais tempais, jų neliks visiškai“, – mitą esą Lietuva nepatraukli investicijoms dėl neva nelankstaus Darbo kodekso paneigia V. Bierontienė.

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos (LPSK) atstovė Trišalėje taryboje Gražina Gruzdienė savo ruožtu teigia nesuprantanti, kodėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerija blokuoja darbo grupės sudarymą kompleksiskai persvarstyti Darbo kodeksą (kaip buvo nutarę socialiniai partneriai), o pataisais teikia „porcijomis“.

Vyriausybė lapkričio pabaigoje pritarė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos siūlymams atsiskaityti privalomo atsiskaitymo lape-

lių įteikimo visiems darbuotojams, privalomo visiems darbuotojams darbo grafikų viešo paskelbimo bei darbo pažymėjimų, darbo sutarčių registravimo bei supaprastinti darbo laiko apskaitą ir darbo sutarties naudojimą.

„Nereikšmingi“ pakeitimai kelia didelį rūpestį

Deja, pasirodė, kad pasiūlymai keisti DK ne tokie jau nereikšmingi. „Ypač didelį rūpestį kelia pakeitimai dėl darbo grafikų derinimo. Net ir dabar įmonėse, kuriose nėra profesinių sąjungų, dirbama bet kaip. Kai kada, žinoma, supranta me darbdavys dėl skubos darbų ir pan., tačiau ne visada ta skuba yra pagrindžiama. Jeigu visai nebus darbo grafikų (o atsiradus siūlomoms nuostatoms, tai bus lengva įgyvendinti), mano nuomone, emi-

gruos žmonės, nes bus dirbama daug, o mokama tiek, kiek numato įstatymai, t.y. minimaliai. Dabartinės nuostatos, susijusios su darbo grafikų reglamentavimu, dar šiek tiek įpareigoja darbdavį atsižvelgti į darbuotojų poreikius. Pavyzdžiui, jeigu reikia dirbti šeštadienį, vyksta derybos su profesine sąjunga, susitariama dėl papildomo apmokėjimo. Išeliminavus darbuotojų atstovus, nebus paisoma nei darbo valandų, nei juo labiau darbo apmokėjimo už viršvalandžius ar poilsio dienomis. Ypač dirbant pamainomis ar slenkančiu grafiku“, - susirūpinusi „Utenos trikotažo“ profsąjungos vadovė.

Minimos Darbo kodekso pataisos buvo svarstytos ir Trišalėje taryboje. Pasak tarybos narės Gražinos Gruzdienės, profesinės sąjungos daugumai siūlymų nepritarė. „Ypač dėl atsiskaitymo lapių. Pati apklausiau pusę Europos,

– visur tokia informacija teikiama, daugiausia elektroniniu būdu. Net sumokėti mokesčiai kai kur nurodomi. Vienur tai sureguliuota įstatymais, kitur – kolektyvinėmis sutartimis, – pasakojo G. Gruzdienė. – Darbo grafikai – ta pati bėda. Įmonėse visiška netvarka: kada rytoj reikės ateiti į darbą, darbuotojams pranešama iš vakaro. Darbo intensyvumas žiaurus, žmonių trūksta, samdomasi iš agentūrų žmonių be jokių įgūdžių, dėl ko kenčia nuolatiniai darbuotojai“.

Seimo vicepirmininkas Algirdas Sysas:

Darbuotojai ir darbdaviai sprendimus priiminėti turi kartu

Mūsų darbo teisė numato, kad šiuo metu įmonių darbuotojų atstovai gali dalyvauti administracijos rengiamuose susirinkimuose ir spręsti įmonės valdymo reikalus. Bet bėda ta, jog tradicijų, kokios yra Vakarų Europoje ar Skandinavijos šalyse, kai priimant įmonės valdymo sprendimus ar gaunant informaciją dalyvauja ir darbuotojų atstovai, Lietuvoje nėra. O viena iš pasekmių ta, jog informacijos stokojantys eiliniai darbuotojai yra mažiau motyvuoti siekti įmonėms svarbių tikslų.

Šiais klausimais domiuosi, jie įdomūs ir profesionalioms sąjungoms, todėl parengiau ir Seime užregistrauvau pataisais, kurias priėmus būtų sudarytos galimybės darbuotojų atstovams daugiau bendrauti su įmonių vadovais, akcininkais. Keistusi tiek eilinių darbuotojų požiūris į darbą, tiek administracijos santykiai su darbuotojais. Žvelgiant į kitų šalių patirtį, naudosis priėmus įstatymų pataisais, turėtų abi pusės. Kai darbuotojai pasitiki įmonės ir savo ateitimi bei žino, kad po kelių mėnesių jie nebus atleisti, ir suvokia, kokie reikalavimai jiems keliami, koks bus paskatinimas už gerai atliktą darbą (pinigine ar kitokia išraiška), žmonės žymiai aktyviau siekia tikslo ir geriau dirba. Darbdaviams reikėtų atsiskaityti požiūriu į darbuotojus tik kaip į darbo jėgą. Darbuotojai kuria pridė-

tinę vertę; kepančią „finansų pyragą“ dalyvauja visi: ir darbdaviai, ir darbuotojai. Reikia abiem pusėms bendrauti, bendradarbiauti ir siekti geresnio rezultato. Kai kurie įmonių vadovai mano, kad darbuotojų ištraukimas į sprendimų priėmimą sukeltų chaosą, nes darbuotojai stokoja žinių ir kompetencijos spręsti sudėtingesnius įmonių valdymo klausimus. Bet ir vadovų, ir darbuotojų yra įvairių. Visiems reikia mokytis, gilinti savo profesines žinias. Darbuotojų atstovas gali būti tarpininkas tarp darbdavio ir eilinių darbuotojų.

Lietuvos įmonėse susirinkimai, kur būtų viešinamos įmonių verslo problemos, beveik nerengiami. Paprastai kalbant, su žmonėmis bendraujama, kai jiems „išrašoma velnių“, liepiama dirbti viršvalandžius po darbo ar švenčių dienomis, ir viskas. Bet kodėl reikia dirbti papildomai, ką už tai darbuotojai gaus, nepasakoma. Darbdavių požiūris turi keistis. Pažįstu žmonių Lietuvoje, kurie dirba didelėse tarptautinėse kompanijose ir yra šių kompanijų valdymo tarybų nariai. Jie dalyvauja susirinkimuose, išsako savo nuomones. Darbuotojų įtraukimas į valdymą, informacijos apie įmonę teikimas duoda pozityvų rezultatą – psichologinę motyvaciją kokybiškai ir kūrybiškai dirbti.

ES šalių parlamentariai ieško būdų įveikti nedarbą

Nedarbas tebėra viena skaudžiausių problemų visoje Europoje. Pasidalinti gerąja užimtumo didinimo patirtimi ir surasti sėkmingus sprendimus, kaip užtikrinti užimtumo augimą bei kuo efektyviau panaudoti šioms tikslams skiriamas lėšas, Vilniuje buvo susirinkę Europos parlamentų Socialinių reikalų ir darbo komitetų pirmininkai. Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai parlamentinio matmens renginys „Užimtumo skatinimo veiksniai įgyvendinant strategiją „Europa 2020“ vyko Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto iniciatyva.

Kristina Miškinienė

Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininkė

Vienas iš strateginių ES tikslų – pasiekti, kad 2020 m. 20–64 metų amžiaus žmonių užimtumas išaugtų nuo 69 iki bent 75 procentų. Šiuo metu darbo neturi daugiau kaip 26 milijonai europiečių, iš jų 5,5 milijono – jaunimas.

Nedarbo grėsmė

Darbo rinkoje ypač bloga jaunimo padėtis. Pasak Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo direktoriaus Ch. Menendez-Valdeso, 2008 m. dirbantis jaunimas Europos Sąjungoje sudarė beveik

38 procentus, 2012 m. beliko 32,6 procento. 2013 m. rugpjūtį jaunimo (iki 25 metų) vidutinis nedarbas siekė 23,3 proc. Tai du kartus viršija bendrąjį nedarbo lygį, kuris sudarė 11 proc. ES šalyse jaunimo nedarbas svyruoja nuo 7,7 iki 61,5 procento – tai aukščiausias lygmuo per visą bendrijos istoriją. Jaunimo nedarbo lygis valstybėse narėse labai skiriasi. Pavyzdžiui, 2013 m. rugsėjo mėn. Vokietijoje darbo neturėjo 7,7 proc. jaunų žmonių, o nuo ekonomikos ir finansų krizės labiausiai nukentėjusiose valstybėse narėse – Graikijoje ir Ispanijoje – beveik 60 proc.

Ch. Menendez-Valdesas mano, kad jaunimo gebėjimas įsidarbinti per pirmuosius metus po mokslų baigimo yra svarbus kriterijus. Graikijoje ir Italijoje per pirmuosius metus įsidarbina tik 45 proc. mokslus baigusio jaunimo, o Danijoje ir Nyderlanduose – daugiau nei 80 proc. Jaunimas turi skirtingus poreikius. Kai kurie jų pasirengę dirbti, bet stokoja patirties, kitiems trūksta kvalifikacijos, o tretieji gali būti nusivylę. Todėl svarbu įgyvendinti tokią profesinio rengimo politiką, kad naudojamos priemonės gerintų padėtį kiekvienoje iš šių grupių.

Itin didelė nedarbo grėsmė kyla mokyklos nebaigusiems ar išsilavinimo neturintiems asmenims: 55,5 proc. tokių asmenų šiuo metu neturi darbo ir apie 70 proc. jų norėtų dirbti. Valstybės narės raginamos kryptingai įgyvendinti strategijoje „Europa 2020“ nustatytą tikslą – iki 2020 m. mokyklos nebaigusių asmenų skaičių sumažinti nuo 15 proc. iki mažiausiai 10 proc.

Europos Komisijos (EK) narys, atsakingas už užimtumą, socialinius reikalus ir įtrauktį, Laslo Andoras pažymėjo, kad Lietuvoje jaunimo nedarbo problema politiniu lygmeniu vertinama labai rimtai. „2011 metais jaunimo nedarbas Lietuvoje pasiekė 32 proc. ir per labai trumpą laiką jums pavyko sumažinti iki 22,5 proc. šių metų antrajame ketvirtyje. Jūs esate užsiėmę sumažinti jaunimo nedarbą iki 16 proc. 2020 metais. Norėčiau jus pasveikinti su tokiais išpareigojimais“, – sakė L. Andoras.

Jaunimui trūksta įgūdžių

Socialinių reikalų ir darbo komitetų pirmininkai daug dėmesio skyrė nedirbančių, nesimokančių arba nedalyvaujančių profesiniame mokyme jaunų žmonių proble-

oms. Atsiranda didžiulis pavojus, kad per daug jaunimo Europoje nedirbs pernelyg ilgai ir nebegalės sėkmingai iš naujo integruotis į darbo rinką. Tokiu būdu Europoje gali atsirasti prarastoji karta. Mūsų šalyje toks jaunimas sudaro 10–14 proc. Dėl to Vilniuje vykusioje konferencijoje daug kalbėta apie būtinumą tobulinti ES valstybių nacionalines švietimo sistemas, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius.

„Nors Europoje nedarbo skaičiai nemaži, tačiau laisvų darbo vietų taip pat yra daug. Yra paskaičiuota, kad 2015 m. informatikos sektoriuje bus beveik milijonas neužpildytų darbo vietų. Tai reiškia, kad nesugebėjome numatyti ateities darbo rinkos poreikių“, – sakė Europos Komisijos švietimo ir kultūros generalinio direktorato vienas direktorių P. Meresas.

Beje, asociacijos „Infobalt“ atliktas tyrimas rodo, kad 2014 – 2016 m. informacinių ir ryšių technologijų specialistų paklausa Lietuvoje penkis kartus viršys pasiūlą. IRT darbuotojų poreikis sieks 17,5 tūkst. specialistų, o Lietuvos aukštųjų mokyklų suformuota pasiūla – 3,2 tūkst.

„Pastebima, kad įgiję aukštąjį išsilavinimą, jaunuoliai neturi įgūdžių. Būtina pasiekti, kad jaunimas mokytųsi tų gebėjimų ir įgytų tas kvalifikacijas, kurios būtų naudingos darbo rinkoje“, – sakė P. Meresas. Jaunimo profesinio švietimo srityje reikia stiprinti bendradarbiavimą tarp švietimo, socialinių reikalų ir darbo ministerijų. Taip pat nemenką vaidmenį čia vaidintų bendradarbiavimas tarp švietimo institucijų ir verslo pasaulio. Tokio bendradarbiavimo pavyzdžiu galėtų būti verslo įmonių išpareigojimas sukurti papildomas darbo vietas besimokančiam jaunimui.

Jaunimo nedarbas susijęs su protų nutekėjimo problema, su kuria susiduria dauguma naujųjų valstybių narių. Tai yra rimtas ekonominis ir socialinis iššūkis, kuris turėtų būti neatidėliotinai spren-

džiamas ne tik nacionaliniu, bet ir Europos lygmeniu.

Olandų patirtis – pavyzdys kitoms šalims

Daugelio valstybių atstovų susidomėjimo sulaukė konferencijoje pristatyta Nyderlandų profesinio rengimo ir mokymo sistema. „Daugeliui jaunų žmonių svarbiausias sėkmės darbo rinkoje veiksnys yra ankstyva pradžia darbo rinkoje, kuri vėliau padeda lengviau pereiti prie darbo visu etatu ir nuolatinių darbo sutarčių.“ Ši Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) citata tik patvirtina didelį Nyderlandų švietimo sistemos pranašumą, grindžiamą pameistrystėmis ir stažuotėmis. Ją dalyviams pristatė Nyderlandų Karalystės Antrųjų Rūmų Socialinių reikalų ir užimtumo komiteto pirmininkė Brigitte Van DerBurg.

Jaunieji olandai, įgiję pradinį išsilavinimą (4–12 metų amžiaus grupė), švietimą gali tęsti pagal vieną iš dviejų krypčių.

Pirmoji kryptis – vidurinis profesinis rengimas. Šį kelią renkasi apie 55 proc. moksleivių. Jaunuoliai rengiami daugeliui įvairių profesijų nuo frančizės vadybininkų iki mechanikų ar slaugytojų padėjėjų įvairiuose sektoriuose. Profesinio mokymo procese praktiniai mokymai sudaro nuo 20 iki 60 proc.

Socialinių partnerių vaidmuo viduriniam profesiniam rengimui ir mokymui yra ypač svarbus, nes įmonės turi suteikti mokomosios praktikos ir pameistrystės vietas ir taip mokyti darbui. Mokyklos ir suinteresuotos institucijos rengia mokymo programas bei kvalifikacijos reikalavimų apibrėžimus kartu su socialiniais partneriais.

Antroji švietimo kryptis – aukštasis išsilavinimas. Bendrąjį vidurinį išsilavinimą renkasi 40 proc. mokinių. Aukštasis profesinis švietimas apima ir profesinį rengimą. Aukštąjį profesinį išsilavinimą

teikia taikomųjų mokslų universitetai, šiose mokslo institucijose siūlomos įvairių dalykinių sričių ketverių metų bakalauro studijų programos. Stažuotės yra švietimo programų dalis.

Apie 5 proc. mokinių nėra pajėgūs mokytis profesinėse mokyklose, jais rūpinamasi specialiose, taip pat profesinį orientavimą teikiančiose švietimo įstaigose, kur jiems stengiamasi suteikti darbo rinkai reikalingų įgūdžių.

Dar viena tema, reikalaujanti ypatingo dėmesio, – ypač talentingi mokiniai, kuriems švietimo sistema turi suteikti galimybę tobulėti.

Taigi Nyderlandai turi labai išplėtotą stažuotčių ir gamybinės praktikos sistemą, o socialiniai partneriai atlieka svarbų vaidmenį gamybinės praktikos sistemoje. Be to, Nyderlandų institucijoms mokyklos nebaigusių asmenų skaičių pavyko sumažinti iki vos 3 proc. Belpa tikėtis, kad ir Lietuvoje bus imtasi neatidėliotinų veiksmų švietimo sistemai pertvarkyti.

Dėmesys jaunimo garantijų iniciatyvai

ES parlamentų komitetų pirmininkų susitikimo išvadų dokumente ES valstybės skatinamos kuo greičiau parengti konkrečius valstybinius jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo planus. Jaunimo garantijų iniciatyva, kuri įsigalios 2014 m. sausio 1 d., sudaro galimybes jaunimui netekus darbo ar baigus mokslus per keturis mėnesius gauti tinkamos kokybės ir konkretų darbo, tolesnio mokymosi, pameistrystės ar mokomosios praktikos pasiūlymą. Siekiant Jaunimo garantijų iniciatyvos veiksmingumo, reikalingas glaudus ir kryptingas valdžios institucijų, užimtumo tarnybų, švietimo ir mokymo įstaigų, įmonių ir socialinių partnerių bendradarbiavimas. Ypač daug dėmesio turėtų ▶

► būti skiriama neturintiems diplomu, nesimokantiems ir neturintiems darbo jauniems žmonėms.

Europos Vadovų Taryba nusprendė skirti 6 mlrd. eurų 2014–2020 m. įgyvendinti Jaunimo užimtumo iniciatyvą, skirtą kovai su jaunimo nedarbu ES regionuose, kuriuose jaunimo nedarbas viršija 25 proc. Tačiau kaip rodo Tarp-tautinės darbo organizacijos duomenys, vien tik euro zonos valstybėse reikia 21 mlrd. eurų norint

ryžtingai įveikti jaunimo nedarbo problemą.

Susitikimo dalyviai pripažino, kad griežtos taupymo priemonės, taikomos pagal tarptautinių skoliniojo trejeto numatytas finansinio koregavimo programas, prieštarauja strategijoje „Europa 2020“ numatytam tikslui sukurti pažangų, tvarų ir integracinį ES ūkį ir užtikrinti aukštą užimtumo lygį, našumą ir socialinę sanglaudą. Atkreipiamas dėmesys į 2012 m.

sausio mėn. Europos Vadovų Tarybos išvadas, kuriose numatyta, kad „ekonomika vėl ims augti ir darbo vietos bus kuriamos tik tokiu atveju, jeigu laikysimės nuoseklaus ir visapusiško požiūrio, jungiančio pažangų fiskalinį konsolidavimą, padedantį išsaugoti investicijas į būsimą ekonomikos augimą, patikimą makroekonomikos politiką ir veiksmingą užimtumo strategiją, kuria padedama išsaugoti socialinę sanglaudą“.

Europos Sąjunga pavojingame, bet ir viltingame euro sūkuryje

Šįkart pažvelkime į Europos Sąjungą ir Lietuvą iš atokiau. Persi-pausdiname iš Čikagoje (JAV) leidžiamo laikraščio „Draugas“ JAV lietuvių visuomenės veikėjo, Kauno technologijos universiteto garbės daktaro Stasio Bačkaičio straipsnį. Autorius pastebi, kad be tvirtos Europos Sąjungos ir pavienėms valstybėms siekiant atskirai išspręsti jas užklupusias ekonomines bei socialines problemas, kyla pavojus Europos susikaldymui bei sugrįžimui į Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų apkasų mąstyseną. Tai ypač aktualu Baltijos valstybių ateičiai.

Tūkstantmečio bėgyje Lietuvos valstybės vadovams gana dažnai teko ieškoti gyvybiškų sprendimų, nulemiančių tautos ir valstybės ateitį ilgiems laikotarpiams. Panašiai ir šių dienų sprendimai Lietuvos politikams nėra iš lengvųjų. Reikia rasti pusiausvyrą tarp dviejų agresyvių kaimynų, kad būtų galima išsaugoti nepriklausomybę, bei, įsijungus į Europos Sąjungą, neprapulti globalizmo ir internacionalizmo sūkuryje. Viduje tenka grumtis su sunkiai suderinamais ir vienas kitam prieštaraujančiais tikslais: siekti ekonomikos augimo krizės purtomoje Europoje ir ieškoti išrišimo iš visuomenę drebinančių socialinių problemų, didžiulio nedarbo, skurdo apvaldymo nesugniuždant valstybės finansų balanso. Tai tikslai, kurių Lietuvos valdantieji bando pasiekti jungdamiesi į euro zoną. Pasak Vašingtone apsilankiusio Latvijos finansų ministro Andrio Vilkso, įsijungimas į euro zoną leidžia valstybei skolintis pinigų žymiai mažesnėmis palūkanomis, be to, įtvirtina gilesnį Baltijos valstybių

integravimąsi į Europos Sąjungą bei padeda užtikrinti politinį saugumą, užkirsti pavojus, kylančius iš didžiųjų kaimyninių šalių. Tai ypač rizikingas politinis ėjimas, kai tiek Latvijos, tiek Lietuvos balsuotojų dauguma gilesnės integracijos nepageidauja.

Bet ar tokios Lietuvos ir Latvijos politikų viltys yra realios matant, kokias euro įvedimo pasekmes išgyvena Graikija, Italija, Ispanija, Portugalija ir iš dalies Airija? EK prezidentas M. Barozas (Barosso) gegužės 7 d. Briuselio konferencijoje kalbėjo: „Gilesnė ekonominė ir valiutų integracija yra ES prioritetas siekiant įveikti XXI šimtmečio iššūkius. Eurais yra patikima, stabili ir stipri valiuta. Tačiau jos įvaizdis, dėl ekonominės bei finansinės netvarkos keliose euro zonos valstybėse, neigiamai paveikia visą euro zoną. Europos ekonomikos tarpusavio priklausomumas stipriai išryškėjo ES valstybėse iškilus finansinei krizei. Ji gali būti apeita tik gilesne jos narių politine integracija. Dalinei arba pusinei integracijai ES nėra vietos.“

OES komisionierius (komisaras – Red.) ekonominiams ir finansiniams reikalams O. Rehnas pastebėjo, jog Europos centrinis bankas turėtų prižiūrėti, kad atskirų euro zonos valstybių bankai neatsidurtų finansinėse prarajose. Tai užtikrintų finansinį stabilumą panaudojant vieningus ir patikimus priežiūros ir problemų sprendimo būdus. Europos bankų sąjunga būtina veiksmingam problemų sprendimui savarankiškai valdomuose atskirų Europos valstybių bankuose. Tarp-tautinio valiutos fondo misijos Vokietijoje vadovas S. Lalas, pristatydamas Briuselio konferencijoje metinę organizacijos ataskaitą, taip pat teigė, kad aiški bendra vizija užtikrintų glaudesnę ekonominę ir finansinę integraciją euro zonoje bei patenkintų ūkio, verslo ir finansinių rinkų lūkesčius.

Bet tokie ES vadovų finansinės integracijos siekiai nelabai įtikina daugumą šiaurės Europos Sąjungos valstybių – tokių kaip Anglija, Danija, Švedija, Lenkija, Vengrija – ECB reikalingumu ir nauda. Būdamas ES, jos iki šiol patenkintos savo pačių valiutos lankstumu kontroliuoti savo kraštų ekonomiką ir iš to išplaukiančią naudą įsisaivinant eurą. Norvegija, Šveicarija, o dabar ir Islandija, kurios nepriklauso ES, net nenori girdėti apie bendrą valiutą.

Vokietija – nusikaltėlė ar gelbėtoja?

Daugelio pietinių ES valstybių piliečiai, kurių kraštai murkdosi ekonominėje klampynėje, dėl savo problemų kaltina Vokietiją ir jos užgujančią ekonominę politiką. Tačiau dauguma analitikų mano, jog priežastis – pietinių ES valstybių finansų valdymo politikos nesupratimas ir nesugebėjimas gyventi pagal savo ekonominę pajėgumą. Nors kai kurios prasiskolinusios euro zonos šalys stengiasi išsisukti nuo skolų (su ES Centrinio banko

pagalba), naujausi duomenys rodo, kad tarp euro zonos valstybių didžiausių skolininkų sąrašė ir toliau pirmauja Graikija, Italija bei Portugalija, kurių skolos siekia atitinkamai 161, 130 ir 127 proc. BVP (bendrojo vidaus produkto). Sąrašo gale – Estija, Bulgarija ir Liuksemburgas, kurių skolos atitinkamai yra 10, 18 ir 22 proc. BVP.

Su sunkumais susiduriančios vyriausybės, negalėdamos subalansuoti biudžetų, turi skolintis trūkstančių pinigų, griežtai taupyti bei mažinti išlaidas gyventojų gerovės sąskaita, o tai priveda prie didžiulio nedarbo ir socialinių problemų iškilimo. Griežtas taupymas ir drausmė nuvargina net kai kurių didžiųjų ES šalių ekonomikas. Pvz., per 2012 m. keturis ketvirčius Italijos, Prancūzijos ir Ispanijos vyriausybės skolos prieaugis sudarė 62 proc. viso euro zonos skolos padidėjimo.

Kaip priemonę įveikti vis didėjančią ekonominę krizę, Vokietijos euroskeptikų partijos „Alternatyva Vokietijai“ (AfD) įkūrėjas B. Luke (Lucke) siūlo pietines ES valstybes išmesti iš euro zonos, nes jos yra nekonkurencingos. Kitas žingsnis galėtų būti darbo užmokesčio sumažinimas maždaug 30 proc., o tai būtų iš socialinės pusės tiesiog pražūtinga.

B. Luke mano, kad euro zonoje likusioms valstybėms yra būtina reforma, įtvirtinanti, kad viena valstybė nemokėtų kitos skolų. Ar sąžiningas Vokietijos darbuotojas turi sumokėti už korumpuotą Graikijos politiką? Kiekvienas pilietis dėl to turėtų teisę paduoti vyriausybę į teismą.

Nors B. Luke siūlymas skamba gana logiškai, ES demografiniai pokyčiai formuoja visai kitokį vaizdą – daugiau primenantį pirmųjų ES kūrėjų viziją nei dabartinių skeptikų mąstymą.

Dauguma pietinių ES valstybių dėl savo ekonominių problemų kaltina Vokietijos politiką. Siekiama įtikinti balsuotojus, jog eks-

pansinė Vokietijos ekonomikos ir finansų valdymo politika yra visų jų problemų priežastis. Tuo tarpu kiti ES žinovai teigia, jog Vokietija, net ir po beveik dvidešimties metų nuo euro zonos idėjos užgimimo, nėra linkusi diktuoti euro zonos problemų sprendimus. Istoriskai Prancūzija, sudarydama bendrą anglies ir plieno sąjungą su Vokietija ir Beneliukso šalimis, jau nuo 1970 m. siekė supančioti Vokietiją ekonomiškai ir finansiškai taip, kad ji nepajėgtų ateityje vyravoti laisvoje Europoje. 1989 m., kai iškilė galimybė susijungti Rytų ir Vakarų Vokietijoms, Prancūzijos prezidentas F. Miteranas (Mitterrand) ir Italijos vadovas Dž. Andreotis nusprendė, jog reikia skubiai pažaboti Vokietiją. Vokietijos kancleris H. Kolis (Kohl) sutiko su euro įvedimo principu, bet siūlė neskubėti, kol nebus išspręsti esminiai ekonominiai klausimai. H. Kolis argumentavo, kad valiutų sąjunga turėtų būti pirma surišta su fiskaliniu ir politiniu susivienijimu. Bet F. Miteranas ir G. Andreotis apie tai nenorėjo girdėti. Jiems visų svarbiausia buvo bendrai valdyti Vokietijos pinigines, ir neleisti Vokietijai kištis į atskirų valstybių biudžetų sudarymą bei valdymą. Greito *Sovietų* Sąjungos suirimo (ir skubaus Vokietijų susijungimo) akivaizdoje Vokietijos besibaiminantys Briuselio biurokratai buvo priversti skubiai priimti eurą kaip užtikrinantį ES tęstinumą su Vokietijos galių pažabojimu. Nespėta pagalvoti apie būtiną ES valstybių biudžetų suderinimą, skolų kontrolę bei bankų priežiūrą. Šių dienų ekonominė ir finansinė krizė, drebinančios visą ES, yra išdava tų skubiai priimtų sprendimų, susijusių su Vokietijos susivienijimu. Iškilus ekonominei krizei, F. Miterano siekis padaryti Prancūziją visų ES reikalų tvarkytoja ir valdytoja subliuško jai pačiai įbrudus į skolas. Gelbėdama skolose skęstančias pietines ES euro zonos valstybes, čia turėjo įsiterpti Vokietija. ►

► Kaip sąlygos paskoloms, ji pareikalavo skolose paskendusį valstybių biudžetų apkarpyimo, fiskalinės kontrolės bei struktūrinių reformų, panašų į Vokietijos. Turint galvoje istorinį nepasitikėjimą Vokietija, ypač atšiauriai išreiškiamą ES pietinių valstybių visuomenės, ar dar realu manyti, kad ES ir ypač euro zona išliks nesubyrėjusi?

Demografinis faktorius

ES tyrinėtojai pagal visuomenės apklausas nustatė, jog subyrėjimo klausimas su laiku išblės. „Eurostato“ atlikta ES valstybių gyventojų apklausa – pasilikti ar pasitraukti iš ES – parodė nemažą nuomonių skirtumą pagal amžiaus grupes: 45 proc. nuo 18 iki 24 metų nori likti ES, o 32 proc. – atsiskirti. Panašiai yra gyventojų nuo 25 iki 39 metų grupėje: 47 proc. už pasilikimą ES ir 38 proc. – už išėjimą. Vyresniųjų (tarp 40 ir 59 metų) 43 proc. už atsiskyrimą ir 38 proc. prieš. O vyresnių nei 60 metų grupėje – 56 proc. pasisako už atsiskyrimą ir tik 33 proc. už pasilikimą ES.

Kad jaunesni žmonės nesiekia jų kraštų išstojimo iš ES galima nesunkiai suprasti. Dauguma jų jau išaugo ES struktūrose. Kaip ne vienai kartai prieš tai, jiems atsirado galimybė laisvai keliauti po visą Europą ir susikalbėti viena visiems suprantama kalba. Jiems suteikta galimybė naudotis visų Europos tautų laimėjimais, studijuoti (daugeliu atvejų – lengvomis sąlygomis) bet kuriame krašte, susirasti geriau apmokamus darbus ir apsigyventi bet kurioje šalyje, dalyvauti Europos tautų bendrinyje kaip lygiems partneriams visose gyvenimo srityse. Jiems patinka užtikrinta politinė laisvė, laisvė nuo socialinės, ekonominės, teisinės ir įvairios kitokios diskriminacijos atskiruose kraštuose, patinka turėti balsą Europos gyvenimo bei politikos sprendimuose.

Nuolat didėjant pastarųjų kartų

gyventojų proporcijoms, bandymai atsiskirti nuo ES, atrodo, taps vis mažesni, nebent atsiktų kokie nors nenumatyti politiniai arba struktūriniai lūžiai. Ši karta nemato, kaip atskiros Europos valstybės, neturinčios gausių žemės turtų, galėtų saugiai žengti į ateitį ir sėkmingai konkuruoti pasaulio ekonomikoje. Bet, kadangi vis didėjanti Briuselio centralizacija mažina atskirų valstybių suverenitetą, dar vis pasireiškia nemažas visuomenės pasipriešinimas augančiai ES kontrolei, ypač kai įvairios negerovės, trūkumai ir žymus nedarbas Rytų kaimyno nuolat primena kaip prisijungimo pasekmės.

Ar Europos Sąjungai gresia pavojus subyrėti?

ES ir ypač euro priešininkai jau keleri metai viliasi, kad viena ar kelios euro zonos valstybės paliks euro zoną. Tokiu atveju pakrikimas būtų neišvengiamas visose valstybėse, ypač jeigu nutartų atsiskirti didesnės valstybės, kaip, pvz., Ispanija ar Anglija. Likusioms iškiltų nemažos finansinės problemos, nes jų bankai turi didelius ir potencialiai nuvertėsičius aktyvus eurais.

Bet dauguma Vakarų Europos politologų sako, jog klaidinga taip manyti, nes atsiskyrusioms valstybėms praradus finansinę bazę bei prekybines lengvatas būtų pražūtingai sunku toliau išsilaikyti konkurencinėje rinkoje. Šiais metais į ES gretas įsitraukė Kroatija, o kitos šalys, tokios kaip Gruzija, Makedonija, Moldova pasielgs panašiai pakviestos prisijungti. Baltijos valstybių ekonominė sėkmė šiame krizės laikotarpyje yra iškeliama kaip geras pavyzdys, parodantis kaip galima išspręsti užklupusias finansines problemas. Dar daugiau, Latvija kitais metais įsives eurą, o Lietuva planuoja tai padaryti 2015 m.

Tačiau reikia pripažinti, kad pastaraisiais metais ES ištis prarado populiarumą, ja nusiviliama kaip

efektyviu finansinio ir ekonominio valdymo modeliu. Daugelis žmonių gana naiviai, idealistiškai įsivaizdavo Europos institucijų funkcionavimą, kaip pvz., lengvai gaunamas paskolas, kai kuriais atvejais naiviai viliantis, kad gal nereikės grąžinti arba bent išmokėti su nemažais skolintų sumų nurašymais. Kadangi paskolos daugiausia buvo pravalgytos ar neproduktyviai investuotos, atėjus atsiskaitymo laikui prasiskolinusios valstybės Europos Sąjungai nusivylė. Tam tikra prasme tai naudinga, nes ES institucijos privalės pačios tikslingiau valdyti finansus ir paskolas, elgtis atsakingai ir skaidriai, pasistengti pelnyti pasitikėjimą, gerbti gyventojų teises bei poreikius. ES biurokratai turės dirbti nepažeisdami atskirų valstybių suverenumo, mažindami korupciją ir spartindami bendrai gerovei palankių sprendimų priėmimą. Iš tikrųjų yra gerai, kai oficialūs ES politikai ir juos remiančios institucijos kartas nuo karto yra kritikuojami, o jų sprendimai įvertinami, nes tada jie priversti labiau atsižvelgti į visuomenės nuomonę. Labai sunkių ekonominių problemų akivaizdoje yra sveikintina, kad problemos visuose valdančiuosiuose lygiuose yra sprendžiamos daug rimčiau nei iki šiol.

Euro migla silpnina ES vienybę

Dauguma Vakarų politologų ir ekonomistų teigia, jog ir ateityje ES išliks įtakinga kaip ekonominė jėga ir prekybos partneris pasauliniu mastu, nors iki šiol su menka įtaka tiek pasaulio politikoje, tiek karijone plotmėje. Toks bejėgiškumas šiose srityse neramina artėjančių audrų akivaizdoje – t. y., kylant arabų-musulmonų karingumui pačioje Europos pašonėje, didėjant Rusijos agresyvumui jos kaimynų sąskaita bei augant Kinijos ekonominei ir karinei galiai. Europai, kelis šimtmečius buvusiai pasaulio politikos ir finansų centru, iškilo didelis pa-

vojus tapti tik nereikšmingu pėstininku pasaulio žaidėjų šachmatų lentoje. Europos politikai gerai supranta, kad kitoms pasaulio dalims sprogstant nuo žmonių prieauglio, vienintelis būdas išlikti nepaliesitai yra per ekonomiškai, politiškai ir kariškai tvirtą Europos Sąjungą, kurios jie siekia per visų priklausančių valstybių įsijungimą į euro zoną. Tačiau visuomenei smarkiai abejojant Europos Sąjungos ir ypač euro nauda, ES valstybių politikai yra priversti atsižvelgti į balsuotojų nuomones neprarandant gyvybiškai svarbaus ryšio su ES. Artėjant rinkimams su tuo susidūrė Vokietija ir Anglija, tai parodė ir Vengrija bei Čekijos kritiška laikysena suvereniteto teises ribojančioms Briuselio iniciatyvoms.

Stipri ES svarbi Baltijos valstybių nepriklausomybei užtikrinti

Nors Lietuvoje bei Latvijoje yra nemažai raginančių balsų pasitraukti iš ES dėl, pvz., tariamo tautines valstybes naikinančio globalizmo ir iš to kylančio skurdo, nedarbo, emigracijos ir suverenių teisių susiaurėjimo, vis dėlto nė viena politinė partija nesiekia atsiriboti nuo ES nei iš esmės yra prieš euro įvedimą. Tai sveikas ir sveikintinas galvojimas, nes be ES bendruomenės skėčio tektų atsiduoti Rusijos ir/arba Lenkijos malonei. Keleto šimtmečių istorinė praeitis ir dabartiniai Rusijos bei Lenkijos politikų pareiškimai aiškiai leidžia suprasti, jog geografiškai izoliuotos Baltijos valstybės be ES užnugario būtų jiems lengvas kąsnis. Pvz., jaučiami Rusijos užmojai jas vėl prisijungti atstatant 1990 m. TSRS ribas su pretekstu, jog tai užtikrina Rusijos valstybės saugumą, o iš Lenkijos pusės net gana atvirai siekiama Lietuvos sulenkinimo ir galutinio jos sugrąžinimo kaip provincijos į Rzeczpospolita Polska sudėtį, pasiektą per Liublino uniją.

Dalyvaudami Centro ir Rytų

ES politikai priversti atsižvelgti į balsuotojų nuomones

Europos koalicijos veikloje, vis dažniau girdime apie Rusijos „minkštosios galios“ didinimą panaudojant šimtus milijonų naftos ir dujų dolerių, skiriamų kultūrinei bei kitokio pobūdžio veiklos plėtrai į kaimynines ES šalis. Tai ne brutalūs grąšinimai panaudojant ginklą ar diskriminuojant verslą Rusijos rinkoje. Šį kartą Rusija atsėlina taikiai, ištiesta ranka, su gėlių puokštėmis, dainomis ir šokiais, koncertų bei festivalių programomis. O kas čia blogo – klausia ne tik Maskvoje ar Leningrade baigę mokslus ir supuvusiuose Vakaruose rusiško dvasingumo pasigendantys tarybinės kartos inteligentai. Jauniems žmonėms dar sunkiau suprasti, kad autoritarinės Rusijos kultūros eksportas, demonstruojantis meilę ir pagarbą rusų kultūrai, yra skirtas sumažinti pasipriešinimą Rusijos agresyviems tikslams ir įdiegti įsisamoninimą, kad ES yra niekas kita kaip piktnaudžiavimo, išnaudojimo ir žmogaus vertybių suniekavimo šaltinis, kad ji ryt poryt subyrės, ir NATO bei ES nuo nieko neapsaugos. Tokia Rusijos propaganda yra subtiliai paslėpta po tariamu vertybių neutralumu. Bet, perduodama gyventojams tokį mąstymą, Rusija neišvengiamai

„įmontuoja“ į žmonių galvas savą istorijos ir pasaulio sandaros supratimą, taip pat argumentus, kodėl būtų geriau iš ES pasitraukti.

Yra viltingų ženklų, kad ES netolimoje ateityje pajėgs sėkmingai suvaldyti užklupusias ekonomines ir finansines problemas. Tai turėtų įtvirtinti ekonomiškai ir politiškai brandžios, vertinančios bendrus interesus ES įvaizdį, bet taip gerbiant atskirų tautų tapatybę, kultūrinę ir istorinę unikalumą – dar prieš Rusijai užnuodijant kaimyninių šalių gyventojų protus. Bet tai neįvyks tik laukiant Briuselio biurokratų sprendimų. ES ekonominis bei politinis saugumas bus tik tada užtikrintas, kai kiekviena narė konstruktyviai prisidės prie problemų sprendimo. Būtina persitvarkyti ir Lietuvos viduje. Būtina suformuoti racionalią ateities viziją visos tautos sutarimu, suderinti išbalansuotą laikyseną santykiuose su Rusija ir Lenkija, patvirtinti veiksmų strategiją bei deramai tuos veiksmus atlikti. Jei tai pavyks, lietuvių tauta ir valstybė dar ilgai galės bujoti tėvelio Nemuno ir močiutės Baltijos skalaujamų krantų ažuolų paunksnėje. ■

Ar bažnyčia Lietuvoje atskirta nuo valstybės?

Rima Pielikytė

Tarptautiniuose religijos ar įsitikinimų laisvę garantuojančiuose teisės aktuose yra pamatinis sakinyš apie individualią religijos laisvę: kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę: „Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo“.

Todėl mums visiškai normalu, jog tikėjimas ar netikėjimas dievybe yra kiekvieno žmogaus asmeninis reikalas. Tačiau viešojoje erdvėje retai kada išgirstama apie tai, kokį vaidmenį religija vaidina mūsų socialiniame gyvenime. „Mat visiškai normalu kritikuoti kitų asmenų politines pažiūras ar krepšinio komandos trenerio sprendimus, tačiau kritikuoti asmens religines pažiūras laikoma tabu. Tikėjimas mėgaujasi imunitetu, nepaisant to, kad ir koks neologiškas jis būtų“ – teigia Ričardas Dokinsas, bestselerio „Dievo iliuzija“ autorius. Religija ne tik nustato moralės normas, bet ir kuria tam tikrą ženklų sistemą, o ši parodo, kuo galima pasitikėti ir kuo – ne.

Egzistuoja daugybė religinės elgsenos pavyzdžių, kurie biologijos ir evoliucijos požiūriu žmogui yra nenaudingi. Pavyzdžiui, kas paaškins, kodėl katalikų kunigai ir vienuolės savanoriškai atsisako brangiausio gamtos turto – galiybės daugintis? Vienuolės ir ku-

nigai turėtų būti pasmerkti išnykti, tačiau jų yra visame pasaulyje. Kaip biologiškai paaiškinti elgesį, kai religingi žydai kasdien praleidžia porą valandų meldamiesi? Anglų psichologas Nikolas Humfrejus įrodė, kad smegenys mus apgaudinėja: tikintieji daro tai, kas prieštarauja jų tikėjimui. Labai įdomu ir tai, kad skirtingų kultūrų tikintieji elgiasi visiškai vienodai, ir nors didžiosios religijos labai skiriasi, įvairių kultūrų tikintieji apie Dievą daro tas pačias prielaidas. Taip pat atskleista, kad religingi žmonės jaučiasi laimingi ir patenkinti gyvenimu tik tose kultūrose, kur religija užima svarbią vietą visuomenėje.

Kodėl po pasaulį klajoja nuomonė, kad tikintis žmogus būtinai turi būti religingas ir priklausyti kokiam nors grupuotei? Religija yra kultūrinis socialinis reiškinys, žmonių materialaus religingumo išraiška. Kiti teigia, kad religija yra susijusi su pačia egzistencija, todėl nepriklauso nuo to, kaip žmogus gyvena ar kuo tiki. Šiandien daug kas Dievo ieško ten, kur Jo tikriausiai nėra – žmonių rankomis pastatytose šventovėse. Religingi žmonės teigia, kad jų moralė kyla iš religijos.

Pasiduodame klastai, jog tikintis – tai religingas, o kas nepriklauso religijai, tas ateistas. Dievo ieškantys žmonės abejoja, blaškosi, laiko save beveik ateistais. Filosofas Antanas Maceina knygoje „Religijos filosofija“ klausia: „Ar malda, sakysime, yra religinis reiškinys, jei ji atliekama kaip priemonė susi-

telkti prieš darbą, kaip tai šiandien siūlo įmonių psichologai? Ar psalininkas yra religinis reiškinys, jei jo laikomasi, norint pagydyti skrandžio žaizdas? Ar išpažintis yra religinis reiškinys, jei ji atliekama, norint pašalinti neurozes savistaba bei savisklaida?“

Filosofas Naglis Kardelis sako, jog religingu apskritai galima vadinti tą žmogų, kuriam kažkas yra šventa, o tas šventumo šaltinis gali būti labai įvairus. Autentišką religingumą jis apibrėžia kaip atidumą kitam, sau pačiam, pasauliui, kai žmogus išgyvena kažkokią paslaptinę tikrovės gelmę ir tą santykį išgyvena kaip šventumo potyrį.

Senovės išminčiai sakė: „Cujus regio, ejus religio“ („Kieno valdžia, to ir religija“). Taip pat senovėje buvo neretas atvejis, kai valdovai įvairiais būdais pasiskelbdavo esą Dievo pateptieji, jog jų galybė paliko neišdildomus pėdsakus, prieš kuriuos pasijuntame nykštukais. Egzistavo nuomonė, jog tikinčiųjų bendruomenė neturėtų rūpintis valdžia.

Taip pat buvo tikėtasi sukurti Dievo karalystę Žemėje. Bet sukurta tik žemiškoji karalystė. Bažnyčia visus privertė paklusti, apie tokią galią svajoto ne vienas šios žemės valdovas. Nuo Bažnyčios priklausė net vidinis žmogaus gyvenimas. Niekas nebūtų išdrįšęs kitaip galvoti ir tikėti, skelbti kitas tiesas, negu moko Bažnyčia. Visos sistemos, kurios ėjo prieš Bažnyčią, šiandien neegzistuoja. Nekalto prasidėjimo istorija, kėlimasis iš numirusiųjų, netgi Senojo Testa-

mento stebuklai yra plačiai tebe-naudojami religinės propagandos tikslais, tai ypač gerai veikia „paprastuosius“ ir vaikus.

Senovėje valdžia rėmėsi religija, dabar – mokslu. A. Maceina knygoje „Religijos filosofija“ rašė: „Juo labiau pasaulyje plito ateizmas, juo aistringiau religija virto mokslinio

Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai.

Lietuvoje nėra valstybinės religijos.

Lietuvos Respublikos konstitucija, 43 straipsnis.

tyrimo objektu. Tai buvo aiškus ženklas, kad religinė žmogaus sąmonė gyvena gilią krizę, nes kol religija nėra abejojama, tol ji nėra ne tyrinėjama“. Visame pasaulyje – tiek islamiškose, tiek krikščioniškose valstybėse – buvo ir tebėra politinių partijų bei idėjų, kurios skelbiasi esančios paremtos religija. Partijos pasinaudoja religija tam, kad ateitų į valdžią arba reprezentuotų savo subkultūrą konkrečioje šalyje. Europa nuo kitų kontinentų skiriasi tuo, kad čia turime dvi labai ryškias ir stiprias institucijas – Bažnyčią ir valstybės valdžią. Anot Danijos teologo Peterio Lodbergo, svarbu tai, kad Bažnyčia suvoktų nesanti valdžia, o piliečių dalis; laisva bažnyčia – laisva nuo valstybinės valdžios. Nepaisant to,

yra įdomu pamąstyti apie tai, kad įvaizdžio problemą Europoje turi ne Dievas, o bažnyčios.

Esame įpratę manyti, kad lietuviai – labai religinga tauta. Žiniasklaidoje naudojamas stereotipas – maždaug 80 proc. Lietuvos gyventojų yra katalikai. Kyla klausimas, kodėl lietuviai, būdami dideli katalikai, yra pilni agresijos ir nepapykantos vieni kitiems. Šis stereotipas „pateisina“ Bažnyčios bandymus aktyviai kištis į valstybės gyvenimą, katalikų vyskupų pasisakymus iš Seimo tribūnų ir šventu vandeniui krapinamus naujus teismo ar savivaldybių pastatus.

Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Tačiau ne tik dvasiniame bei visuomenės gyvenime, bet ir politinėje erdvėje dominuoja Katalikų bažnyčia. Pavyzdžiui, Vilniaus rajono valdžia prieš keletą metų paskelbė Kristaus Karaliaus introvizacijos aktą, kuriuo didžiausio Lietuvos rajono valdžia buvo perduota Dievui. Svarstant dirbtinio apvaisinimo ir kai kurių kitų įstatymų projektus, dėmesin priimama Katalikų bažnyčios pozicija. Dalis funkcijų santuokos ir švietimo srityse perleidžiamos dvasininkams, kariuomenėje esama tik katalikų kapelionų, per prezidento inauguraciją aukojamos katalikiškos Mišios.

Daugumoje šalių dėl istorinių, kultūrinių, socialinių priežasčių būtent viena ar kelios religinės bendrijos vaidina ypatingą vaidmenį, nepriklausomai nuo egzistuojančio valstybės ir religinių bendruomenių santykių modelio, pavyzdžiui, Katalikų bažnyčia Airijoje ar Stačiatikių bažnyčia Graikijoje.

Ar Lietuvoje religija iš tiesų atskirta nuo valstybės?

Formaliai valstybė ir religija Lietuvoje atskirtos, bet visuomenė ir kultūra yra tokia, kad Katalikų bažnyčios įtaka egzistuoja. Kultūros istorikė Irena Vaišvilaitė teigia,

jog reikėtų skirti atskirumą ir atskirtumą. Lietuvoje nėra griežto valstybės ir Bažnyčios atskirtumo. Lietuvos Konstitucijoje ir įstatymuose matoma aiški nuostata dėl valstybės ir religijų bendradarbiavimo. Ji teigia, kad griežto atskirtumo nėra. Anot I. Vaišvilaitės, Lietuva pasirinko tokį valstybės ir religinių bendruomenių santykių modelį, kai valstybė save suvokia iš dalies kompetentinga religijos klausimu.

„Taigi Konstitucijoje įtvirtintas religinių bendruomenių ir bendrijų diferencijavimas į tradicines ir kitas suponuoja dvipakopį valstybės ir religinių bendrijų bei bendruomenių santykių modelį“ – teigia mokslininkė Živilė Gapšienė. Katalikų teologijos profesorius Spiekeris yra įsitikinęs, kad kai valstybė savo įstatymuose privilegijuoja tam tikras tradicines religijas ir bažnyčias, tai reiškia, kad kitos, kurios nėra tradicinės, yra apribojamos, ir tuo valstybės įstatymai nusižengia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.

Šių laikų valdžia stengiasi paveikti minios jausmus ir dvasinį gyvenimą, užimti bažnyčios vietą jame. EŽTT pripažino, kad valstybės požiūris į religiją pirmiausia yra politinis klausimas, o valstybės ir religinių bendruomenių santykiai didžiąja dalimi yra kiekvienos šalies istorinių tradicijų ir socialinių aplinkybių rezultatas.

Ž. Gapšienė konstatuoja, jog dabartinis valstybės ir religinių bendruomenių santykių modelis Lietuvoje atitinka lietuvių tautos mentalitetą, bet vis dėlto lemia nemažai prieštaravimų visuomenėje. Taigi koks šiandien bažnyčios ir valdžios santykis, iškeliant klausimą, ar imanoma būti geru piliečiu, nenusižengiant krikščioniškosioms vertybėms. ■

Šundaktariavimas – okultizmo atmaina

Algimantas Brazaitis

Neseniai vienoje televizijos laidoje buvo svarstoma ką daryti su labai paplitusiais būrėjais, stebukladariais, žvaigždžių magais, šundaktariais ir kitokiais žmonių sielų ir kūno tariamais tobulintojais. Iškilio klausimas, ar teisingai elgiasi Sveikatos apsaugos ministras Vytenis Andriukaitis, bandydamas bent medicinos sritį apsaugoti nuo panašių keistuolių. Laidoje, išklaudusius keletą apsišaukėlių „gydytojų“, vienas tikras medikas atsiduso ir nuoširdžiai pareiškė, kad ministrui bus sunku įgyvendinti savo sumanymą, nes reikalą turės su nepakaltinamais piliečiais.

Problema akivaizdi, neatsitiktinai tuo ypač domisi žiniasklaida.

Šiandien net be gilesnių studijų matosi, kad religijos, idealistinės filosofijos atstovams bandant atsirevanšuoti už laisvamaniškus, materialistinius XIX–XX a. metus, savo vietos pasaulio ir žmogaus pažinimo srityje ieško ir naujieji pranašai. Daliai inteligentijos ir visuomenės atsakius neseniai vyravusios materialistinės pasaulėžiūros, į jos vietą liberalizmo skatinamos braunasi kitos pažiūros, kurių esmę kartais net išsilavinusiems žmonėms sunku suvokti. Nenuostabu, nes tokios pažiūros remiasi fantazijomis, dar nepažintais gamtos reiškiniais, lyg tai kitu, ne materialiuoju, bet dvasių pasauliu, be to, manipuliuoja kapitalizmui būdingomis socialinėmis problemomis, nusivylusių ir ligotų žmonių kančiomis bei viltimi gyventi net tuomet, kai profesionalūs medikai jau yra bejėgiai.

Bet koks su panašiomis temomis susijęs tariamai stebuklingas dalykas yra sietinas su okultizmu. *Vikipedija* nurodo, kad okultizmas yra žinių sistema ir praktika, apimanti tikėjimą antgamtinėmis jėgomis bei būtybėmis. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, okultizmas savo istorijoje turi dvi ryškiausias kryptis: pirmoji – vakarietiška, kuri kilo iš Egipto ir Babilono pažiūrų ir vystydama pagimdė krikščionybę; antroji kildintina iš Indijos filosofinių sistemų, kurių pagrindu formavosi induizmas, budizmas ir tam tikra dalimi net islamas.

Štai kodėl, kai kalbame apie magijas, dvasių pasaulio tyrinėtojus ir tariamuosius jų žinovus, niekuomet nereikia pamiršti jų santykio su religija. Neatsitiktinai būtent dabar, kai religijai suteikiama visiška laisvė veikti dvasinio pasaulio rinkoje, ji yra aktyviausia kovotoja su konkurentais, apsiskelbiančiais stebukladariais, net naujų religijų kūrėjais.

Lietuva šiuo požiūriu niekuo nesiskiria nuo daugelio šalių, net, ko gero, jau pirmąją pagal kerėtojų, „stebuklingų“ akmenų, piramidžių, dievų apsišaukimo liudytojų ir „netradicinių gydytojų“ skaičių, tenkantį tūkstančiui gyventojų. Tai net pripažįsta save vadinantis ezoterinių mokslų daktaru Mindaugas Stravinskas. Internetu radau jo straipsnį, kuriame rašo, kad daugelį metų dirbdamas šiame paslapčių pasaulyje, matydamas, kaip gimsta nauji magai, ekstrasensai, bioenergetikai, parapsichologai ir kitokie gudruoliai, jis daro išvadą, kad tokie „specialistai“ dirba tik tam, kad galėtų išlaikyti save, savo šeimą,

eina keliu, kur lengvas uždarbis, dideli pinigai, o atsakomybė visiškai menka. M. Stravinskas pripažįsta, kad klientų pritraukimo, išlikimo šiame biznyje faktorius čia iškeliama aukščiau moralės ir etikos.

Žmogų ir žmoniją visuomet veikia dvi priešybės – žinojimas ir nežinia. Žmonijos požiūriu žinios, tarp jų ir mokslinės, mažiau atsilieka nuo nežinojimo, bet žmoguje šis santykis yra labai įvairus, dažniausiai – nežinojimo naudai. Būtent tai yra svarbiausia tikėjimo antgamtinėmis jėgomis priežastis.

Fantazija, net tam tikro laipsnio ne amorali mistika yra geri žmonių bruožai. Juk žmogus gyvojoje gamtoje išsiskiria gebėjimu mąstyti ir svajoti. Jis neabejingas žinioms ir nežinojimui, jį domina kūno biologiniai procesai, pasąmonės impulsai, sapnų mįslės. Pažinojau garsų menininką, kuris man pasakojo, kad idėjas savo kūrinii turiniui ir formai žymia dalimi pasiimdavo iš sapnų. Tai būdinga žmonėms, kaip ir svajonės būti laimingais ir turtingais. Tik blogai, kad žmogaus smalsumo, svajonių bei fantazijų pasaulyje skuba darbuotis vertelgos, naudoja tai smegenų ir pinigų plovimui.

Priminsiu, kad ezoterika priklauso okultizmo sričiai ir tyrinėja pasaulio bei žmogaus mistinę esmę, paslaptinius procesus, vykstančius Visatoje.

O ką reiškia terminas šundaktariavimas? Tai primityvus gydymas be mokslinių medicinos žinių, susijęs su įvairiausiais ritualais, tariamuoju bendravimu su dievais, angelais, apskritai su kitu, nežmonių pasauliu.

Man nuo vaikystės atmintyje išliko pažintis su panašia „gydytoja“. Turėjome neturtingą kaimyną, kuris nuomojo nedidelę sodybėlę iš Kaune gyvenančio kažkokio smetoninio valdininko. Susirgo jo karvutė. Veterinaras buvo toli, be to, kaimynas ir pinigų neturėjo jo paslaugoms apmokėti. Todėl karvutę gydyti atsivežė Višakio Rūdos pamiškėje gyvenusią užkalbėtoją, kuri savo kerais gydydavo ne tik gyvulius, bet ir žmones. Su ja galima buvo atsiskaityti ne pinigais, bet natūra – bryzu lašinių, dešimtaine kiaušinių, maišeliu miltų ir pan.

„Žyniuonė“ apėjo kelis ratus apie sergančią karvutę, pabandė pamaitinti ir pakvėpinti žolelėmis, paprašiusi, kad pašaliniai pasitrauktų ir nenubaidyty dvasių, sukalbėjo kažkokią maldą ir, pasišėmusi užmokestį už darbą, išvažiavo namo.

Karvutė, pasikamavusi dar savaitėlę, vis tik nugaišo.

Didžiausia visokių fanatikų šalimi yra JAV. Būtent šioje kultūriniu požiūriu liberalioje valstybėje gimė daugybė religinių sektų, filosofinių mokyklų, keistų tikėjimų, pradedant įvairiausiomis bažnyčiomis ir baigiant satanizmu, kai padedant šių laikų šamanams, galima tiesiogiai bendrauti su Dievu ir velniu. Šioje valstybėje daugybė šarlatanų, eksploatuojančių Indijos, Kinijos, Japonijos ir kitų Rytų šalių europiečiams mažai žinomas tikėjimo ir netradicinio gydymo paslaptis. Neatsitiktinai dažniausiai iš Amerikos visokie pseudomokslai keliauja į Europą, tuo pačiu ir į Lietuvą.

Tai jau pajuto mūsų visuomenė. Pajuto ir mūsų katalikų bažnyčios vadai. Jie, neiškentę to, kas vyksta, pradėjo skelbti pareiškimus ir viešose diskusijose griežtai smerkti okultistus, tariamuosius kūno bei sielų gydytojus. Jų veiklą paskelbė nuodėminga, o tie, kas tokiomis paslaugomis naudojasi, įspėjami, kad daro nuodėmes. Ypač griež-

tai smerkiama žiniasklaida ir menininkai, kurie, eksploatuodami savo auditorijos naivumą, platina mistinius siaubo filmus, ekstrasensines TV laidas ir tokiu būdu faktiškai propaguoja nuodėmingą veiklą. Esu laisvamanis, bet gerbiu dvasininkų pastangas sulaukyti tikinčiuosius nuo tokių kenksmingų žmogui nuodėmių. Tačiau manau, kad tradicinės religijos vargu ar sulaukys nusivylusių gyvenimu, silpnos psichikos arba labai smalsius piliečius nuo pagundos pasinerti į paslaptinę tariamųjų dvasių, angelų ir velnių pasaulį. Juk bet kuri religija gyvuoja tik panašių paslapčių dėka, kur svarbu ne žinojimas, o tik tikėjimas. Laisvamaniai šiuo požiūriu yra geresnėse pozicijose ir gali sėkmingiau gintis nuo įvairiausių magijų antplūdžio.

TSRS paskelbus pertvarką labai plačiai įvairiausios sektos ir pseudomokslai paplito Rusijoje. Čia aršiai, bet nevaisingai prieš tai kovoja pravoslavų dvasininkai. Pamačius, kad vien jų pastangomis pasitikėti negalima, įsijungė ir valstybė. Neseniai Dūma pirmuoju skaitymu priėmė įstatymo projektą, kuriuo besąlygiškai uždraudžiamas bet koks burtų, šamanizmo, spiritizmo, pranašysčių ir įvairiausių magijų viešinimas bei reklama. Išimtis numatoma tik liaudies medicinai, tačiau ją praktikuojantieji privalės įsigyti specialų diplomą, kurį galės išduoti regionų valdžios institucijos, patikrinusios pretendentų medicinines žinias.

Panašu į V. Andriukaičio sumanymą.

Lietuvos sveikatos apsaugos ministerijoje jau dirba speciali darbo grupė, kuri turėtų išnagrinėti alternatyviosios medicinos, liaudiškai tariant, šundaktariavimo, plitimo priežastis bei problemas mūsų šalyje ir pasiūlyti, kaip jas spręsti. Atrodo, kad darbo grupė nelinkusi eiti rusišku šios temos uždraudimo keliu. Rusijoje, jeigu įstatymas bus priimtas, viešumas

visoms okultizmo atmainoms bus stipriai apribotas.

Atrodo, mūsų ekspertams nepriimtinas ir liberalus amerikietiškas kelias, kurio esmė tokia – jeigu visuomenėje yra naivuolių bei nepakaltinamųjų, tai ir juos apatarnaujančių šamanų laisvės nereikėtų varžyti.

Sveikatos apsaugos ministerijos darbo grupė linkusi nei per daug drausti, nei per daug leisti. Bandoma sukurti tokią teisinę aplinką, kurioje būtų atsakingai kontroliuojama vadinamosios alternatyvios medicinos, įvairių sektų, „sveikatingumo“ klubų bei firmų veikla ir numatoma teisinė atsakomybė už paslaugų kokybę bei pasekmes. Sprendžiant iš internete paskelbto kvietimo piliečiams įsijungti į diskusiją, ir laiškų bei komentarų šiuo klausimu, galima teigti, kad ministro V. Andriukaičio iniciatyva įstatymiskai reglamentuoti dar nereglamentuojamą veiklos sritį sudomino daug žmonių. Manau, kad dėl to liaudies medicina nežlugs, bet bus bent šiek tiek apsaugota nuo šarlatanų ir įvairiausių spekuliatyvių okultizmo atmainų, nuo kurių vos vienas žingsnis į šundaktariavimą, kai būk tai geriausiai žmones gydo apsišaukėliai daktarai, burtininkai ir užkalbėtojai, bendraujantys ne su mokslu, bet su fanatikų sugalvotomis dvasiomis arba paslaptinuosiomis kosmoso jėgomis.

Artėja Kalėdos ir Naujieji Metai. Tai šventės, kurios neapsieina be mistikos, be žmonių fantazijos sukurtų pasakų, legendų ir ritualų. Neatsisakykime jų linksmiems žaidimams, bendravimui pajvairinti. Bet venkime vertelgų, kurie šventes ir liaudies tradicijas naudoja savanaudiškais tikslais, kurie medžioja lengvatikius, panašiai kaip telefoniniai sukčiai ir kitokie pinigų viliotojai, apsimesdami žyniais, kūno ir sielų gydytojais, žmonių, net žmonijos gelbėtojais. ■

Tautiniai santykiai Lietuvoje 1918 – 1926 metais

Lietuvoje sudarytos palankios sąlygos tautinėms mažumoms plėtoti savo kultūrą, švietimą, puoselėti tradicijas, išpažinti religiją, steigti kultūrinės ir visuomeninės organizacijas. Tačiau pasitaiko ir probleminių reiškinių. Intensyviai diskutuojama dėl palengvinto lietuvių kalbos brandos egzamino tautinių bendrijų mokyklose, nesantaikos randasi dėl dvigubų lietuvių ir lenkų kalbomis vietovardžių, gatvių pavadinimų užrašų, pavardžių rašymo pasuose. Tautinės bendrijos nepalankiai sutiko Tautinių mažumų ir išeivijos departamento panaikinimą, nes neteko tautinius santykius koordinuojančio, vienijančio centro. Neturime naujo Tautinių mažumų įstatymo. Norint suvokti šiuolaikinius procesus tautinių santykių sferoje reikšminga yra istorinė praeitis.

Dr. Petras Biveinis

Valstybės atkūrimas ir tautinės mažumos

Pirmajam pasauliniam karui artėjant prie pabaigos stiprėjo iškilų politikų, jų vadovaujama politinių partijų siekis atkurti Lietuvos valstybę etninėse ribose. Politikai diskutavo dėl būsimos valstybės santvarkos, o šis klausimas negalėjo būti pozityviai išspręstas, neišsiaiškintus tautinių santykių. Politikai savo planams įgyvendinti stengėsi gauti tautinių mažumų pritarimą ir paramą. Juolab, kad gimstanti valstybė turėjo nemažai priešų, turėjo atsilaikyti, puolama iš visų pusių.

Pirmasis (ir vienintelis) Lietuvos gyventojų surašymas įvyko 1923 m. rudenį. Jis bent apytikriai parodė tautinių mažumų sudėtį valstybės atkūrimo laikotarpiu. Taigi 1923 m. rugsėjo 17 d. surašymo Didžiojoje Lietuvoje ir vėlesnio 1925 m. sausio 20 d. surašymo Klaipėdos krašte duomenimis, buvo 2170 616 gyventojų. 80,14 proc. šalies gyventojų buvo lietuviai, 7,11 proc. – žydai, 4,08 proc. – vokiečiai, 3,02

proc. – lenkai, 2,34 proc. – rusai, 0,69 – latviai, 0,20 – baltgdžiai ir 1,85 proc. – kitų tautybių žmonės¹. Neturime pagrindo teigti, kad gyventojų surašymas buvo preciziškas. Lenkų istorikas Kżyštofas Buchovskis (Buchowski), pasiremdamas Centrinio lenkų komiteto, sudaryto rinkimams į seimus 1923 ir 1926 metais, duomenimis, teigia, kad lenkų buvo per 202 tūkstančius arba 9,99 proc. gyventojų. Ypač sumažėjo oficialus lenkų skaičius dėl vidaus pasų išdavimo 1920–1921 metais, kai, paaštrėjus lietuvių – lenkų santykiams dėl Vilniaus, buvo dažni pažeidimai įrašant lietuvišiais žmones, kurie laikė save lenkais arba nesugebėjo apibūdinti savo tautinės priklausomybės².

Dar 1917 m. rugsėjo mėn. Lietuvių konferencija įgaliojo išrinktą Tarybą kooptuoti į ją tautinių mažumų atstovus. Tautinių mažumų atstovai neskubėjo įeiti į Tarybą – ne iš karto joms tapo priimtina tautinės valstybės idėja. Jų atsisakymą įeiti į Tarybą lėmė ir tai, kad atstovai į konferenciją vokiečių okupacijos sąlygomis nebuvo demokratiškai rinkti, nepriimtina tapo ir jos tuometė provokiška orientacija.

Visų piliečių lygiateisiškumas nepriklausomai nuo tautybės, buvo pagrįstas pirmosiose laikinosiose konstitucijose. 1918 m. lapkričio 2 d. Taryba priėmė *Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius*. Laikinosios Konstitucijos 22 straipsnis skelbė: „*Visi Valstybės piliečiai, vis tiek kurios būtų lyties, tautybės, tikybos ir luomo, yra lygūs prieš įstatymus, luomų privilegijų nėra*“³. Ši demokratinė nuostata buvo pakartota 1919 m. balandžio 4 d. *Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose* (26 str.) bei 1920 m. birželio 10 d. *Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje* (15 str.).

Valstybės Tarybos Prezidiumas 1918 m. lapkričio 11 d. patvirtino Augustino Voldemaro vadovaujamą Ministrų Kabineta, kuris buvo sudarytas ne koalicijos, o darbo pagrindu. A. Voldemaras, formuodamas Ministrų Kabineta, nesitarė nei su politinių partijų, nei su tautinių mažumų atstovais. Ministrų Kabinete pradėjo dirbti ne partijų deleguoti, bet paties A. Voldemaro pakviesti asmenys. Ministrų Kabinetas buvo sudarytas tik iš tautininkų partijos atstovų ir jiems artimų

nepartinių žmonių. Lapkričio 14 d. bendrame Tarybos ir Ministrų Kabineto posėdyje A. Voldemaras kalbėjo: „...mes norim, kad atgimsiančioj Lietuvos valstybėj visi jos gyventojai, nežiūrint į tai, kurios jie tikybos, kuris kokią kalbą vartoja, būtų laimingi, kad visi sakytų: „Tik nepriklausomoj Lietuvoj mes tegalim būti laimingi““. A. Voldemaras priminė, kad toli gražu nedaug tautų gali pasigirti tiek „savo tolerantumu, kiek mes, lietuviai“⁴. Tačiau socialistų liaudininkų demokratų vardu kalbėjęs Jonas Vileišis pastebėjo, jog Vyriausybėje nėra kairiųjų atstovų, nėra ir gudų, žydų, lenkų bei kitų tautinių mažumų atstovų. Negalime nesutikti su jo žodžiais: „Tiktai tada valdžia bus tvirta, kada ji gaus viso krašto pritarimą“⁵.

Kiek vėliau tautinių mažumų atstovai įsijungė į valstybės kuriamą darbą. Pirmieji savo atstovus į Tarybą delegavo gudai.

1918 m. kovo 25 d. buvo paskelbta Baltarusijos Liaudies Respublika (BLR). BLR Rada Vilnių ir Vilniaus kraštą prijungė prie Baltarusijos valstybės. Tačiau realios valdžios, kai didesnė krašto dalis buvo vokiečių okupuota, BLR vyriausybė neturėjo. Baltarusių Rada 1918 m. lapkričio 27 d. atsiuntė savo atstovus į Lietuvos Valstybės Tarybą. Baltarusiams (gudams) Taryboje atstovavo K. Talkievičius, Vl. Toločka, I. Luckievičius, D. Siemaška, V. Lostovskis, I. Stankievičius⁶. 1918 m. gruodžio 9 d. buvo įsteigta Baltarusių reikalų ministerija, kuriai vadovavo Juozapas Voronko. A. Voldemaro Ministrų Komitete jis tapo ministru be portfelio gudų reikalams. Baltarusių reikalų ministerija veikė Vilniuje, puolant Raudonajai armijai pasitraukę į Gardiną, o bolševikams užėmus Baltarusiją įsikūrė Lietuvos laikinojoje sostinėje Kaune. Egzilinė Baltarusių reikalų ministerija rūpinosi Lietuvoje gyvenusių baltarusių kultūros ir visuomeni-

niais reikalais, bet didesnės veiklos neišvystė, nes baltarusių Lietuvoje gyventa žymiai mažiau negu, pavyzdžiui, latvių. Ji pripažino Vilnių ir Vilniaus kraštą Lietuvai. 1920 m. lapkričio 11 d. ministerijos vadovai Kaune pasirašė sutartį su Lietuvos Respublikos Vyriausybe, kurioje pasižadėjo remti lietuvių kovą dėl Vilniaus ir jo krašto su 1920 m. liepos 12 d. RTFSR ir Lietuvos Respublikos sutartyje nustatytais sienomis, t. y. pripažino Lietuvos valstybei didžiąją Rytų Lietuvos etnografinių žemių dalį, įskaitant Ašmenos, Lydos, Gardino miestus ir jų valsčius⁷. Kovose dėl Lietuvos laisvės lietuvių kariuomenės sudėtyje dalyvavo gudų batalionas ir gudų atskiras eskadronas.

Lietuva, kovojanti dėl valstybės ribų, vertingos paramos susilaukė iš žydų. Jų parama buvo svarbi kovojant dėl Lietuvos didesnės teritorijos, visų pirma dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto, kur žymią gyventojų dalį sudarė žydai, taip pat dėl valstybės tarptautinio pripažinimo. Žydų vadovai, pirmiausia sionistai, tikėjosi, kad Lietuvos valstybė, į kurios sudėtį įeis Vilniaus ir Klaipėdos kraštai, taps ne tautinė valstybe, o „tautų valstybe“ – bendrais baltarusių, lietuvių, Lietuvos lenkų ir žydų namais. 1918 m. gruodžio 5–8 d. Vilniuje įvykusi sionistų konferencija nutarė deleguoti savo atstovus į Valstybės Tarybą. Gruodžio 11 d. Vilniaus žydų bendruomenės pirmininkas Jakovas Vygodskis, žinomas Dūmos deputatas Šimšonas Rozenbaumas, buvęs Vilniaus miesto valdybos narys Nachmanas Rachmilevičius tapo Tarybos, kartu ir A. Voldemaro vadovaujamo Ministrų Kabineto nariais: J. Vygodskis – ministru be portfelio žydų reikalams, S. Rozenbaumas – užsienio reikalų viceministru, N. Rachmilevičius – finansų, prekybos ir pramonės viceministru.

Išvykus A. Smetonai ir A. Vol-

demarui į užsienį ieškoti pagalbos besikuriančiai valstybei, Valstybės Tarybos Prezidiumas 1918 m. gruodžio 26 d. patvirtino naują liaudininko Mykolo Sleževičiaus vadovaujamą Ministrų Kabineta. Jis atstovavo plačiausiai partinei koalicijai. Į Vyriausybę įėjo liaudininkų, socialdemokratų, tautininkų, krikščionių demokratų, santariečių politinių partijų ir tautinių mažumų atstovai – po vieną žydą (J. Vygodskis) ir gudą (J. Voronko). Tuo metu Lietuvai iškilo didžiulė grėsmė. Vokiečiai traukėsi, o jų įkandinė kautynių žygiavo bolševikų kariuomenė. 1918 m. gruodžio 29 d. M. Sleževičiaus Kabinetas Vilniuje parengė ir išspausdino atsisaukimą *į Lietuvos piliečius* keturiomis – lietuvių, lenkų, gudų ir žydų – kalbomis. Atsisaukimas ugninga kalba kvietė gyventojus ginti Lietuvą nuo Sovietų Rusijos invazijos.

J. Vygodskiui atsisakius vykti su Vyriausybe į Kauną, ministru žydų reikalams buvo paskirtas istorijos mokslų daktaras Maksas Soloveičikas. Žydų reikalus tvarkė ne tik ministras, bet ir jam pavaldi institucija, vadinama Ministro be portfelio žydų reikalams kanceliarija. Ministras žydų reikalams, teigia žymus žydų istorijos tyrinėtojas Solomonas Atamukas, buvo visiškai naujas reiškinys žydų istorijoje.

Po M. Sleževičiaus Kabineto atsistatydinimo iki Steigiamojo Seimo sušaukimo veikė dar trys vyriausybės: Prano Dovydaičio (1919 III 12–1919 IV 12), vėl M. Sleževičiaus (1919 IV 12 – 1919 X 07), Ernesto Galvanausko (1919 X 07–1920 VI 19). Tik M. Sleževičiaus Ministrų Kabinete buvo tautinių mažumų atstovai: M. Soloveičikas – ministras be portfelio žydų reikalams, J. Voronko – ministras be portfelio gudų reikalams.

1920 m. sausio 10 d. Prezidentas A. Smetona ir Ministras Pirmininkas E. Galvanauskas pasirašė *Laikiną įstatymą apie Žydų bendruomeninių tarybų teises apkrau-*

► *ti mokesčiais gyventojus žydus.* Įstatymo 1 straipsnis skelbė, kad visi žydai savo gyvenamose vietose yra vietos žydų bendruomenės nariai. Bendruomenės rūpinasi žydų kulto, labdarybės, socialinės pagalbos, mokyklų ir apskritai dvasinės kultūros reikalais ir turi teisę rinkti bendruomenių tarybas⁸. Įstatymas tapo žydų kultūrinės tautinės autonomijos pagrindu. 1920 m. pradžioje šalyje jau veikė 80 ministro žydų reikalams patvirtintų bendruomenių tarybų. Sausio 5–11 d. Kaune įvyko jų atstovų suvažiavimas, išrinkęs 34 narių Tautos tarybą (pirmininkas – Š. Rozenbaumas)⁹. Žydai Lietuvoje įgijo plačią savivaldą.

Į formuojamą Lietuvos kariuomenę įstojo daugiau kaip 2000 žydų, iš viso 1918 – 1923 m. kariuomenėje tarnavo per 3000 žydų. Kariniuose daliniuose, partizanų būriuose žydai narsiai kovėsi prieš interventų kariuomenes. Dalis jų žuvo. Žydų visuomenė surinko nemažai lėšų Lietuvos gynimo fondui.

1919 m. vasarą vykstant Paryžiaus taikos konferencijai (atvykusi Lietuvos delegacija nebuvo pripažinta kaip valstybės delegacija), Žydų delegacijų komitetui prie konferencijos buvo įteikta užsienio reikalų viceministro Š. Rozenbaumo parengta ir užsienio reikalų ministro A. Voldemaro pasirašyta *Deklaracija apie žydų teises Lietuvoje*. Deklaracija skelbė, kad žydai, kaip ir visi be išimties Lietuvos piliečiai, turi „pilnas pilietines, politines ir tautines teises“, jie autonomiškai tvarko savo vidinius reikalus: tikybos, labdaros, socialinės pagalbos, dėstymo, dvasinės kultūros apskritai. Žydų tautinės autonomijos organai savo kompetencijos ribose gavo teisę leisti privalomus visiems jų tautybės žmonėms potvarkius. Deklaracija pakėlė jaunos Lietuvos valstybės autoritetą, viso pasaulio žydų spauda džiaugsmingai ją sveikino, nurodydama kaip sektiną pavyzdį kitų šalių vyriausybėms¹⁰.

Paryžiaus taikos konferencijos nutarimu įkurta Tautų Sąjunga viena iš įstojų į ją sąlyga iškėlė tautinių mažumų gyventojų pilietinio lygiateisiškumo bei jų kultūrinio ir religinio gyvenimo laisvės pripažinimą. 1921 m. rugšėjo 22 d. Lietuva buvo priimta į Tautų Sąjungą. Vykdydama šią sąlygą, Lietuva 1922 m. gegužės 12 d. patvirtino *Tautinių mažumų Lietuvoje teisių klausimu Deklaraciją*. Deklaracija skelbė, kad Lietuvos piliečiai, kurie priklauso etninėms, religinėms arba kalbinėms mažumoms, turės lygias teises savo lėšomis steigti, vadovauti labdaros, religinėms ir visuomeninėms įstaigoms su teise vartoti gimtąją kalbą ir laisvai praktikuoti savo religiją bei kontroliuoti jų darbą¹¹.

Lietuvių ir lenkų santykiai buvo komplikuoti. Dar lietuvių tautinio judėjimo laikotarpiu visos politinės jėgos vietos lenkų daugumą laikė sulenkėjusiais lietuviais, kuriuos esant palankioms sąlygoms derėtų „atlietuvininti“. Paprastai jų lenkiškumas buvo apibrėžiamas kaip liga, kurią reikia gydyti, tai yra siekti relituanizacijos. Tuo tarpu Lenkijoje buvo populiaris teorijos, kurios Lietuvos lenkus kildindavo iš viduramžių belaisvių ir naujakurių. Daugeliui vietos lenkų buvo nepriimtina tautinės valstybės vizija. Jiems priimtinesnė buvo Abiejų Tautų Respublikos tradicija. Lenkijos–Lietuvos konfliktas buvo tarsi susidūrimas tarp senosios istorinės Lietuvos, priklausiusios Žečpospolitai, ir naujosios tautinės Lietuvos. Lietuvių požiūris į Lenkiją iš esmės buvo neigiamas, o tai negalėjo neveikti jų požiūrio ir į Lietuvos lenkus. Nepalanki lietuviams bei Lietuvai buvo ir lenkų daugumos nuomonė. Lenkų tautinės mažumos padėtį pablogino Lenkijos Steigiamojo Seimo 1919 m. balandžio 29 d. nutarimas prijungti Vilniją prie Lenkijos¹². Lietuvoje veikė Lenkų karinė organizacija POW (*Polska organizacja*

wojskowa), turėjusi tikslą įvykdyti Lietuvoje valstybinį perversmą ir sudaryti Kaune prolenkišką vyriausybę, kuri atkurtų buvusią Lietuvos ir Lenkijos sąjungą. Valstybės perversmą įvykdyti buvo planuojama 1919 m. rugpjūčio 28–29 d. naktį, tačiau dauguma POW Kauno apygardos narių buvo suimta, jos veikla Lietuvoje panaikinta. Dar labiau abipusis nepasitikėjimas sustiprėjo po to, kai generolo L. Želigovskio kariuomenė užgrobė Vilnių ir Vilniaus kraštą, o vykdoma žemės reforma pakirto lenkų dvarininkų ekonominę galią. Lietuvos lenkai atsidūrė tarsi kryžkelėje – su kuo eiti, koks jų turėtų būti statusas „Kauno Lietuvoje“. Oficialų Lietuvos valstybės požiūrį į vietos lenkus išreiškė savitrašė lenkų kalba *Nowiny* (Naujienos, 1921–1933), kuris daugiausia buvo platinamas tarp „lenkiškai kalbančių lietuvių“. Valstybės finansuojamas laikraštis atkakliai įrodinėjo, kad vietos lenkai esą tikrosios valstietiškos, vadinasi, lietuviškos tapatybės. Laikraštyje buvo įrodinėjama neišvengiama ir natūrali būtinybė jiems grįžti prie prarastos kalbos¹³. Lietuvių priešiškus Lenkijai visiškai nereiškę priešiškus lenkų kultūrai bei lenkų kalbai, nors tarp Lietuvos ir Lenkijos nebuvo diplomatinių santykių, o „Kauno Lietuva“ tapo Lenkijos nesibaigiančių pašaipų objektu.

Steigiamasis Seimas. Konstitucijos priėmimas

Per rinkimus į Steigiamąjį Seimą 1920 m. balandžio mėn. buvo išrinkti 6 žydų tautybės asmenys (O. Finkelšteinas, N. Fridmanas, A. Popelis, N. Rachmilevičius, Š. Rozenbaumas, M. Soloveičikas), 3 lenkai (B. Lausas, A. Grajevskis, A. Snieliavskis) ir vienas vokietis (R. Kinderis). Steigiamajame Seime Lenkų frakcijos atstovas A. Snieliavskis lenkiškai perskaitė pranešimą, kuriuo patikino Lietuvos lenkų

lojalumą Lietuvai ir pabrėžtinai reikalavo lygių teisių suteikimo Lietuvos lenkam. Žydų frakcijos vardu N. Rachmilevičius lietuviškai perskaitė deklaraciją, sveikindamas Vyriausybę už pareiškta principą „*ne viešpatauti, bet tarnauti tautai*“. Toliau jis palinkėjo, kad būtų suvienytos iki šiol svetimųjų okupuotos sritys su sostine Vilniumi. N. Rachmilevičius išreiškė viltį, kad bus laikomasi teisingumo mažumų atžvilgiu ir kad bus sudarytos sąlygos jų kalbai, kultūrai išlaikyti¹⁴. Dr. K. Griniaus sudarytame Ministrų Kabinete ministru žydų reikalams buvo M. Soloveičikas, gudų reikalams – Dominykas Siemaška. 1921 m. pradžioje lenkų frakcijos nariai išsiuntė Tautų Sąjungai memorandumą, kuriame teigė, esą Lietuvoje pažeidinėjamos tautinių mažumų teisės. Memorandumo autoriai Lietuvą kaltino Seimo rinkimų rezultatų falsifikavimu, lenkų kalbos šalinimu iš visuomeninio gyvenimo ir mokyklų, visuomeninės – politinės lenkų veiklos varžymu, siekimu likviduoti lenkų nuosavybę ir kitomis „nuodėmėmis“. Memorandume buvo teigiama, kad Lietuvos piliečiai lenkai pasisako už nepriklausomą Lietuvą, bet yra tos nuomonės, kad ji gali vystytis tik jėgusi į glaudų kontaktą su Lenkija. Seime įvyko rimtas konfliktas su lenkų atstovais. Svarstant šį memorandumą, K. Grinius ryžtingai kaltinimus paneigė, M. Šleževičius tai pavadino provokacija. Pasipiktinimą palydėjo negražūs incidentai – Seimo salėje liepos 6 d. buvo sumuštas A. Snieliavskis, o Seimo narys Jonas Bildukas metė kėdę į kunigą B. Lausą ir sužeidė jį¹⁵.

Tautinių mažumų teises Seime radikaliai gynė socialdemokratų. Socialdemokratų frakcija siūlė į Konstituciją įrašyti tokias nuostatas: Lietuvos piliečiai, kurie priklauso bet kuriai tautinei mažumai, turi teisę: a) laisvai vartoti savo kalbą viešuose susirinkimuose, spaudoje, susirašinėjimuose,

savivaldybėse, seime ir teisme; b) laisvai teikti gimtąją kalbą prašymus ir pareiškimus visoms valdžios įstaigoms; c) lietuvių ir tautinių mažumų kalbomis skelbti visus vietinės valdžios bei savivaldybių įsakymus, skelbimus; d) svarstant bet kurios tautinės mažumos reikalus Ministrų tarybos [Kabineto] posėdyje gali dalyvauti su sprendžiamojo balso teise tos tautinės mažumos sąjungos vykdomojo organo pirmininkas¹⁶. Socialdemokratų pasiūlymus palaikė Žydų frakcija, trečią punktą – ir kai kurie liaudininkai, tačiau Seimo dauguma juos atmetė.

1922 m. Konstitucija įtvirtino visų piliečių lygiateisiškumą nepaisant lyties, kilmės, tautybės ir tikėjimo. Konstitucijos 73 ir 74 straipsniai buvo išimtinai skirti tautinėms mažumoms. 73 straipsnis skelbė: „*Tautinės piliečių mažumos, kurios sudaro žymią gyventojų dalį, turi teisės įstatymų ribose autonomingai tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus – liaudies švietimą, labdarą, savitarpinę pagalbą – ir šiems reikalams vesti įstatyme nurodyta tvarka renka atstovaujamos organus*“. Konstitucijos 74 straipsnyje sakoma, kad 73 straipsnyje minėtos tautinės mažumos „*turi teisę, eidamos tam tikrais įstatymais, apkrauti savo narius mokesniais tautinės kultūros reikalams ir naudojasi teisinga dalimi sumų, kurios Valstybės ir savivaldybių yra skiriamos švietimo ir labdarybės reikalams, jei šių reikalų netenkina bendros Valstybės ir savivaldybės įstaigos*“¹⁷. Socialdemokratų partijos atstovas V. Požėla, reikšdamas nuomonę apie galutinę Konstitucijos redakciją, taip apibūdino šiuos du paragrafus: „...tos apkarpytos teisės, kurios palikta konstitucijoje tautinių mažumų skyriuje, surašyta tiek neribotai, kad palieka vyraujančiai tautai liuosas rankas duoti jų, ar neduoti...“¹⁸. Vis dėlto Konstitucija skelbė tautinių mažumų teisę turėti valstybės remiamas

tautines institucijas, tai yra įvedė kultūrinės autonomijos instituciją. Lietuvos žydai ja jau sėkmingai naudojos. Tačiau ne visos Konstitucijos demokratinės nuostatos buvo įgyvendintos. Neapibrėžtas liko terminas „žymi gyventojų dalis“, jokių kitų papildomų įstatymų, reglamentuojančių tautinių mažumų teises, vėliau nebuvo priimta. Konstitucijos nuostatų dėl tautinių mažumų praktinis įgyvendinimas iš esmės buvo paliktas dominuojančios tautos „gerai valiai“.

1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamajame Seime už pagrindinį valstybės įstatymą balsavo tik krikščionių demokratų koalicija ir žydų frakcija. Kairiojo sparno partijos – liaudininkai ir socialdemokratų – ne tik kad nebalsavo už Konstituciją, bet dargi balsavimo metu protestuodamos demonstratyviai išėjo iš Seimo salės.

Politiniai suvaržymai

Kuriant tautinę valstybę stiprėjo daugelio politikų, kaip ir lietuvių visuomenės daugumos, neigiamas požiūris į plačias tautinių mažumų teises, ypač į žydų tautinę autonomiją, kuri buvo vertinama kaip bandymas sukurti „valstybę valstybėje“. Antisemitizmas kiek stipriau pradėjo reikštis nuo 1922 m. rudens, kai, katastrofiškai krintant dar buvusios apyvartoje vokiečių markės kursui, pakilo pramonės prekių kainos, dėl ko daugiausia laimėjo prekybininkai, o jų absoliuti dauguma buvo žydai. 1923 m. žydai kontroliavo 77 proc. prekybos ir 22 proc. pramonės įmonių. Iki 1923–1924 m. verslo įmonių ir parduotuvių, neretai ir miestų gatvių pavadinimai buvo rašomi ne tik lietuvių, bet ir žydų, kai kada – ir lenkų kalbomis. Tautinių mažumų piliečiai galėjo nevalstybine kalba, dažniausiai rusų, žodžiu ir raštu kreiptis į valstybines įstaigas. 1923 m. naktį iš vasario 3 į 4 d. buvo užtepti degutu beveik visi žydų bei ►

► lenkų kalbomis laikinosios sostinės gatvių, parduotuvių, įstaigų pavadinimai. 1923–1924 m. per Lietuvą nusirito nelietuviškų užrašų naikimo banga. Antisemitinės jėgos į apyvertą paleido *Siono išminčių protokolus*. Krikščionių demokratų laikraštis *Laisvė* 1923 m. paskelbė dar caro ochrankos sukurtus tariamuosius sionistų kongreso *Siono išminčių protokolo* punktus, įtikinėjo skaitytojus, esą žydai ir masonai sukėlė pasaulinį karą, sukurstė komunistines revoliucijas, jie nori įkurti pasaulinę respubliką, kur valdytų masonai, o viešpatautų žydai. 1924 m. Panevėžyje buvo išleisti atskira knygele *Siono galvočių protokolai*¹⁹.

Nuo 1924 m. birželio Lietuvoje įsivyravo krikščionių demokratų vienvaldystė. Pasijutę vieninteliais krašto šeimininkais, krikščionys demokratai pasuko demokratinių teisių ir laisvių ribojimo keliu. Tai atsiliepė ir tautinių mažumų padėčiai. Pradėta naikinti žydų tautinė autonomija. Seimas lėšų taupymo pretekstu 1923 m. gruodį smarkiai „apkarpe“ Žydų reikalų ministro kanceliarijos sąmatą. Protestuodamas prieš radikalų lėšų sumažinimą atsistatydinimo raštą Prezidentui įteikė laikinai ejęs ministro žydų reikalams pareigas Š. Rozanbaumas. Naujas ministras nebuvo paskirtas, o 1924 m. kovo mėn. Seimas panaikino ir žydų reikalų ministro pareigybę. Baltarusių reikalų ministerija, Seimui nutarus jos nefinansuoti, faktiškai buvo panaikinta 1923 gegužės 3 d., paskutiniai darbuotojai atleisti tų metų sausio 31 d. 1924 m. rugsėjo mėn. į keturioliktąją sesiją Kauno rotušės salėje susirinko Žydų tautos taryba. Atvykusi policija pareikalavo pateikti Kauno miesto ir apskrities viršininko leidimą, kuris buvo būtinas esant karo padėčiai. Jo negavusi, policija tarybai posėdžiauti neleido. Žydų tarybos vykdomasis komitetas priėmė nutarimą uždaryti tarybą²⁰. 1925 m. pradžioje krikščionių demokratų iniciatyva

Seime buvo užblokuotas įstatymas, turėjęs nustatyti lenkų bei vokiečių tautinių mažumų teises į kultūrinę autonomiją. Netiesioginės paramos šiuo klausimu krikdemai sulaukė ir iš savo politinių oponentų liaudininkų, kurie balsavimo metu susilaikė. Nuoseklūs tautinių mažumų teisių gynėjai liko tik socialdemokratai, kurie parėmė lenkų bei vokiečių tautinių mažumų parengtus įstatymų projektus²¹. Savotiškomis antilenkiškumo akcijomis paprastai virsdavo Vilniaus netekimo metinių (spalio 9 d.) minėjimai. Taip lietuviai netiesiogiai buvo skatinami dar įtariau žiūrėti į lenkus.

1925 m. kovo 31 d. Seimas priėmė naują žydų bendruomenių įstatymą. Kitaip negu senasis, kuris buvo laikinas (1920 m. sausio 10 d.), naujasis įstatymas žydų priklausymą bendruomenei darė neprivaloma. Žydai boikotavo šį įstatymą, tuo tarpu anksčiau išrinktų tarybų kadencija baigėsi. Nuo 1926 m. vasario mėn. Lietuvoje nebeliko juridinį statusą turinčių žydų bendruomenių. Liko tik žydų religinių bendruomenių tinklas.

Vis dėlto krikščionių demokratų veiksmų neturėtume vertinti vienareikšmiškai. Tautinė žydų bendruomenė su privalomąja naryste ir priverstiniais mokesčiais buvo anachronistinė institucija. Dalis žydų nenorėjo tokios autonomijos, kadangi reikėjo mokėti dvigubus – valstybei ir bendruomenei mokesčius. Tautinių mažumų kalbų vartojimas valdžios įstaigose menkino valstybinės kalbos statusą. Antra vertus, praktiškai jo negalima buvo įgyvendinti, nes valstybės tarnautojai tuomet būtų reikėję mokėti žydų, lenkų, gudų, rusų (kai kada – ir vokiečių) kalbas. Lietuvoje buvo kuriama tautinė valstybė. Lietuviai buvo valdančioji tauta. Jaunai valstybei buvo gyvybiškai svarbu įtvirtinti valstybinės kalbos statusą, konsoliduoti tautą. Plačios tautinių mažumų teisės prieštaravo tautinės valstybės principui, jos

centralizuotam valdymui.

1926 m. valstiečiai liaudininkų, socialdemokratų ir tautinių mažumų atstovai po rinkimų į III Seimą nutraukė ilgametį krikščionių demokratų valdymą. Buvo suformuota liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė. Jos stabilumas priklausė nuo tautinių mažumų paramos. Lietuvoje pradėta sparčiai kurti lenkiškas pradinės mokyklas. Per keletą mėnesių lenkų pradinių mokyklų padaugėjo 3,5 karto. Tuo pačiu metu buvo pradėta kurti lenkų mokytojų seminarija Panevėžyje. Švietimo ministras Vincas Čepinskis sutiko leisti naujai įsteigtose mokyklose laikinai mokytojauti asmenims, neturintiems reikalaujamo cenzo. Taip lenkų mokyklose atsirado nemažai asmenų, turinčių menką supratimą apie pedagoginį darbą. Vyriausybė buvo kaltinama švietimo polonizacija. Kairiųjų priešininkai nuolaidas lenkiškoms mokykloms paprastai pateikdavo kaip privilegijas priešiška tautinės valstybės atžvilgiu nusiteikusiai lenkų mažumai. Lenkijos – Lietuvos santykiai tuo metu buvo įtempti, Vilniaus krašte buvo persekiojamos ir uždarnos lietuviškos mokyklos. Kaltinimai bent iš dalies buvo pagrįsti turint omenyje ir tą aplinkybę, kad lenkų švietimo ir kultūros organizacija *Pochodnia (Deglas)* siekė į šias mokyklas pritraukti sulenkėjusių lietuvių vaikus.

Po valstybės perversmo 1927 m. gruodžio 17 d. apskričių pradžios mokyklų inspektoriai pradėjo tikrinti *Pochodnios* išlaikomas pradžios mokyklas. 1927 m. vasarą švietimo ministras Konstantinas Šakenis pasirašė įsakymą, kuriuo nuo rugpjūčio 1 d. atleido iš darbo mokytojus, nesusėjęs įgyti reikalaujamo cenzo (šią sąlygą buvo iškelęs dar ministras V. Čepinskis). Iš darbo buvo atleisti daugelis lenkų pradžios mokyklų mokytojų, o jų netekus mokyklos nutraukė darbą. Tokiomis aplinkybėmis *Pochodnia* ėmė steigti slaptas pradžios moky-

klas. Jos pogrindyje veikė iki 1939 m. rudens.

Nepaisant politinių suvaržymų, tautinės mažumos pasiekė reikšmingų laimėjimų, ypač švietimo, kultūros plėtojimo srityse. 1921 m. Kaune veikė net dveji Aukštieji žydų kursai. 1922 m. buvo įsteigti dar vieni Aukštieji kursai su teologinių dalykų dėstymu. Kai 1922 m. Kaune buvo įkurtas Lietuvos universitetas, žydų Aukštieji kursai dar kurį laiką veikė, bet dalis jų klausytojų tapo universiteto studentais. Universitete dėstė aukštos kvalifikacijos specialistai profesoriai psichologas Vladimiras Lazersonas (1889-1945), teisininkas Simonas Biliackinas (1874-1944) ir kiti. Nuo 1922 m. Kauno universitete veikė Semitologijos katedra. 1924-1925 mokslo metais veikė apie 300 žydų pradžios mokyklų, 20 gimnazijų ir progimnazijų, mokytojų seminarija Kaune. 93 proc. žydų vaikų lankė mokyklas, kuriose dėstomoji kalba buvo jidiš arba hebrajų. Lietuviškai buvo dėstoma tik lietuvių kalba, Lietuvos istorija ir geografija. Telšiuose ir Kaune (Vilijampolėje) veikė dvi religinės mokyklos – ješibotai.

Lenkų kilmės inteligentai turėjo Lietuvos kultūrą ir mokslą, pavyzdžiui, teisininkas Mykolas Romeris (1880-1945), rašytojas ir filologas Juozapas Albinas Herbachauskas (1876-1944), žurnalistas ir bibliofilas Liudvikas Abramovičius (1876-1939). Lenkas Stanislovas Narutavičius (1862-1932) buvo Vasario 16-osios akto signataras. Beje, jo jaunesnysis brolis Gabrielius 1922 m. gruodžio 9 d. buvo išrinktas pirmuoju atkurtos Lenkijos valstybės prezidentu, bet po kelių dienų, gruodžio 16 d. jį nužudė lenkų teroristas. 1919 m. vasario 9 d. pasirodė pirmasis laikraščio *Głos Kowieński* numeris, ėjo kiti periodiniai leidiniai. Lenkų pradžios mokyklų 1921 m. buvo 22, 1923 m. – jau 30. Vėliau mokyklų kiek sumažėjo, nes krikščionių demokratų vyriausybė stengėsi

riboti lietuvių tautybės vaikų mokymąsi lenkiškose mokyklose²². Lietuvos lenkų kultūros ir švietimo veiklai nuo pat valstybės atkūrimo pradžios vadovavo organizacija *Oświata (Švietimas)*, kuriai priklausė Panevėžio lenkų gimnazija ir 1924 m. įkurta jau minėta organizacija *Pochodnia*.

Lietuvos rusai turėjo savo visuomenines organizacijas, mokyklas, leido laikraščius. Populiarus tarp jų buvo nuo 1920 m. Kaune ejęs dienraštis *Эхо*. Viena iš rusų, ypač imigrantų, profesinio pritaikymo sričių buvo Kauno universitetas. Universitete pradėjo dėstyti teisininkas Nikolajus Pokrovskis (1865-1930), istorikas ir teisininkas Pavelas Gronskis (1883-1937). Nuo 1919 m. savo kūrybinę veiklą Lietuvoje tęsė iš Petrogrado atvykę architektas Vladimiras Dubeneckis (1888-1932), tapytoja scenografe ir balerina Olga Dubeneckienė (1891-1967). O. Dubeneckienė įsteigė pirmąją lietuvių baletų studiją. Tai tik kai kurie faktai apie tautinių mažumų kultūrinio gyvenimo įvairovę. Lietuvos tautinės mažumos turtino mūsų krašto kultūrą.

Nors tautinių mažumų teisės neišsirutuliojo į detaliau juridiskai reglamentuotą procesą, stiprėjant lietuvių etnocentrizmui jos buvo apribotos, Lietuva tarp nedaugelio Europos valstybių išliko ta šalimi, kurioje buvo sudarytos palankios sąlygos joms plėtoti švietimą, kultūrą, puoselėti tradicijas, išpažinti savo religiją. ■

Nuorodos

- ¹ Lietuvos statistikos metraštis 1924 – 1926 m. Pirmoji laida. Kaunas, 1927, p. 22.
- ² Buchowski K. Retorsijos įkaltai. Lenkai Lietuvos Respublikoje 1918 – 1940 metais // *Darbai ir dienos*, 2003, T. 34, p. 50-51.
- ³ Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, 1989, p. 7.
- ⁴ Yčas M. Lietuvos vyriausybės sudarymo etapai ir jos pirmieji žingsniai // *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos*

- ⁵ Ten pat, p. 84-85.
- ⁶ Lietuvos valstybės Tarybos protokolai (1917 – 1918). Vilnius, 1991, p. 402.
- ⁷ Mazko E. Tautinio sąmonėjimo ir valstybingumo link. Vilnius ideologinėse baltarusių koncepcijose // *Darbai ir dienos*, 2004, T. 40, p. 29.
- ⁸ Bliuminas A. *Žydų frakcija Lietuvos seimuose 1920 – 1927 m.* Vilnius, 2003, 15 priedas.
- ⁹ Truska L. *Lietuviai ir žydai nuo XIX a. pabaigos iki 1941 m. birželio. Antisemitizmo Lietuvoje raida.* Vilnius, 2005, p. 64.
- ¹⁰ Žr. ten pat, p. 62-63.
- ¹¹ Bliuminas A. *Žydų frakcija Lietuvos seimuose 1920 – 1927 m.*, 5 priedas.
- ¹² Buchowski K. Retorsijos įkaltai. Lenkai Lietuvos Respublikoje 1918 – 1940 metais // *Darbai ir dienos*, T. 34, p. 60.
- ¹³ Buchovski K. *Litvomanai ir polonizuotojai. Mitai, abipusės nuostatos ir stereotipai lenkų ir lietuvių santykiuose pirmoje XX amžiaus pusėje.* Vilnius, 2012, p. 283.
- ¹⁴ Daugirdaitė – Sruogienė V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas.* New York, 1975, p. 80.
- ¹⁵ Buchowski K. *Polacy w niepodległym państwie litewskim. 1948 – 1940.* Białystok, 1999, s. 107.
- ¹⁶ Švoba J. *Seiminė ir prezidentinė Lietuva. Istorinė apybraiža.* Vilnius, 1990, p. 95.
- ¹⁷ Lietuvos valstybės konstitucijos, p. 7.
- ¹⁸ Bliuminas A. *Žydų frakcija Lietuvos seimuose 1920 – 1927 m.*, p. 20-21.
- ¹⁹ Žr.: Atamukas S. *Lietuvos žydų kelias: nuo XIV amžiaus iki XXI amžiaus pradžios*, 3 – s leid. Vilnius, 2007, p. 13-132; Truska L. *Lietuviai ir žydai nuo XIX a. pabaigos iki 1941 m. birželio. Antisemitizmo Lietuvoje raida*, p. 79, 67, 82-83.
- ²⁰ Truska L. *Lietuviai ir žydai nuo XIX a. pabaigos iki 1941 m. birželio. Antisemitizmo Lietuvoje raida*, p. 73-74.
- ²¹ Kasparavičius A. Parlamentarizmo ir politinės kultūros problemos Lietuvoje 1920 – 1926 metais // *Parlamento studijos*, 2006, Nr. 6, p. 61.
- ²² Šetkus B. Lietuvos vyriausybės požiūris į lenkų tautinės mažumos mokyklas Lietuvoje 1919 – 1940 // *Lietuvos rytai*. Vilnius, 1993, p. 209.

Kairiosios partijos Europoje

Mūsų visuomenė ne visada pakankamai žino užsienio šalių politinio elito gyvenimo realijas ir tendencijas. Gana ribota informacija mus pasiekia apie kairiojo spektro partijų veiklą. Šį kartą skaitytojus supažindiname su Portugalijos, Suomijos ir Lenkijos populiariausiomis kairiosiomis partijomis.

Gediminas Dubonikas

Portugalija: dešinieji socialdemokratai ir paraudę žalieji

Portugalija išsiskiria kairiųjų parlamentinių partijų gausa. Viena jų – socialdemokratų partija. Jos pavadinimas neatspindi tikrosios ideologijos. Šios šalies socialdemokratai yra centro-dešiniųjų pažiūrų partija, kuri vadovaujasi liberalaus konservatizmo, krikščioniškosios demokratijos ideologijomis.

Įtakingiausi kairieji Portugalijos parlamente – Portugalijos socialistų (PS) partija. Įdomu tai, kad partija susikūrė dar tuo metu, kai šalyje vyravo diktatūra. 1973 m. Vakarų Vokietijoje ją įkūrė portugalų kairieji disidentai. Po 1974 m. revoliucijos, nuvertusios autoritarinę vyriausybę, emigracijoje buvę kairieji, taip pat ir PS lyderiai, parvyko į Tėvynę. Jie iš karto gavo aukštus postus naujoje Portugalijos vyriausybėje. Surengtuose demokratiniuose rinkimuose socialistai laimėjo daugumą. Partija yra patyrusi ir pralaimėjimų, 1985 m. – 1995 m. laikotarpiu socialistai nuolat būdavo opozicijoje.

1995 m. po ilgos pertraukos Portugalijos socialistai, vadovaujami garsaus politiko Antonijo Gutereso, laimėjo parlamento rinkimus. 2004 m. PS laimėjo šalyje vykusius Europos Parlamento rinkimus, o tuometis partijos lyderis buvo išrinktas Europos komisijos vadovu.

Vis dėlto vidaus politikoje par-

tijai vėl iškilo naujų iššūkių. Įsiūbavusi socioekonominė krizė tapo kietu riešutėliu tiek valdžioje buvusiesiems socialistams, tiek ir jų lyderiui, premjerui Žoze Sokratesui. 2011 m. buvo paskelbti nauji parlamento rinkimai, o socialistų vyriausybė turėjo atsistatydinti. Rinkimuose PS užėmė antrą vietą, nusileidusi socialdemokratams (dešiniams) ir parlamente tapo opozicine partija. Ž. Sokratesas taip pat prarado partijos vairą. Naujuoju PS lyderiu, o vėliau ir parlamento opozicijos vadovu išrinktas Antonio Žoze Martins Seguro.

Dar viena šios šalies kairioji partija – Portugalijos komunistų partija (PKP). Ji yra kairiausia šalies politinė jėga parlamente. Tai marksizmo-leninizmo ideologiją ir demokratinę centralizmą propaguojanti partija. Komunistų partija šalyje susikūrė 1921 m. kaip Kominterno sekcija. Įdomu tai, kad PKP buvo pagrindinė šalies opozicinė jėga Salazaro diktatūros laikais. Prieš partijos narius taikytos represijos. Po diktatūros nuvertimo ši partija tapo pagrindine šalies darbininkus vienijančia politine srove. Vis dėlto palaipsniui partijos įtaka šalyje mažėjo, nors dar turi nemažą palaikymą kai kuriuose industriniuose Portugalijos regionuose.

Pastarojo meto komunistų dalyvavimo rinkimuose rezultatai – gan pastovūs. 2002 m. parlamento rinkimuose partija gavo 12 mandatų, 2005 m. – 14, 2009 m. – 15 vietų parlamente, o 2011 m. iško-

vojo 16. Partija keletą metų turi porą kėdžių Europos Parlamente.

Nuo 2004 m. Portugalijos komunistams vadovauja Žeronimo Karvalho de Sousa. Jis jaunystėje pasireiškė antifasistiniame judėjime. Svarbu pabrėžti tai, kad šios partijos vadovas – tikras proletaras. Ž. Karvalho de Sousa turi metalurgijos darbuotojo kvalifikaciją, kuo gerokai skiriasi nuo aukštus mokslus baigusių kai kurių kitų šalies partijų lyderių.

Dar viena kairiųjų partija – Kairiųjų blokas. Partija susikūrė XX a. dešimtame dešimtmetyje, susijungus kelioms mažesnėms kairiųjų pažiūrų partijoms. Naujosios partijos populiarumas nebuvo didelis, tačiau palaipsniui augo ir 2005 m. rinkimuose ji jau turėjo 8 mandatus parlamente. 2009 m. Kairiųjų blokas sugebėjo padvigubinti mandatų skaičių, tačiau 2011 m. rinkimuose grįžo prie 8 parlamentarų.

Partija yra Europos antikapitalistinės kairės judėjimo narė. Ji skelbia įvairių iniciatyvų ne tik dėl kairiųjų partijų tradicinės veiklos bazės – darbininkų situacijos gerinimo, bet ir pasisako prieš bulių kautynes, ragina kovoti su ksenofobija, rasizmu, remia tos pačios lyties asmenų santuokas ir t.t. Partijai vadovauja net du vadovai – Katarina Martins ir Žoao Somedo. Taip ko gero norima parodyti lyčių lygybę ar paskatinti moteris dalyvauti šalies politiniame gyvenime.

Dar viena iš dalies kairiosios ideologijos partija parlamente yra Por-

tugalijos Žalieji. Nuo pat sukūrimo intensyviai bendradarbiavo su Portugalijos komunistų partija. Žalieji turi nemažą įtaką kai kurių regionų savivaldoje, tačiau parlamente daugiau mandatų iškovoti jai sudėtinga. Pats judėjimas, siekiantis ekologiškos visuomenės kūrimo, gavo nemažą finansavimą iš Portugalijos komunistų. Vis dėlto bendradarbiavimas su PKP sukėlė ir nemažą kritikos bangą. Akivaizdu, jog Žaliųjų įkūrimas galėjo būti PKP iniciatyva turėti satelitinį judėjimą ir politinį partnerį. Kai kurie dešinieji politikai juokauja, kad Portugalijos Žalieji viduje yra raudonieji.

Suomija: ilgametės skandinaviško socializmo tradicijos

Suomijos, kaip ir Portugalijos, parlamente yra kairiųjų partijų atstovų, nors ir gerokai mažiau. Labai įdomi šio Suomijos parlamento sudėtis, nes valdančiojoje koalicijoje yra ir dešiniųjų, ir kairiųjų atstovų. Antra pagal dydį šios šalies parlamento partija ir valdančiosios koalicijos dalyvė – Suomijos socialdemokratų partija. Ji turi ilgametę istoriją bei padarė didelę įtaką šios šalies demokratinio parlamentarizmo raidai.

Partija vadovaujasi socialdemokratijos ideologija, skelbia laisvės, lygiateisiškumo, solidarumo, švartios ir taikios visuomenės idealus. Partijos atstovai – Marti Ahtisaari, Tarja Halonen ir Mauno Koivisto buvo išrinkti į Suomijos prezidento postą, o pastarieji du politikai šias pareigas ėjo netgi po du kartus. 2011 m. rinkimuose partija gavo penktadalį balsų. Nors tai prasčiausias pasirodymas rinkimuose, šie rezultatai nesutrukdė socialdemokratams prisijungti prie valdančiosios koalicijos. Partija turi du atstovus Europos Parlamente.

Dabartinė partijos vadovė – Jutta Urpilainen. Ji eina finansų ministrės pareigas koalicinėje vyriausybėje. J. Urpilainen ilgą laiką dirbo mokytoja, turi pedagoginį

išsilavinimą. Socialdemokratų pirmininkė politinės patirties sukau-pė savivaldos lygmenyje.

Dar viena valdančiojoje koalicijoje esanti kairiųjų pažiūrų partija – Kairiųjų aljansas. Susikūrė 1990 m., susijungus dviems kairiosioms šalyje veikusioms partijoms. Parlamento rinkimuose partija pasirodė gan stabiliai – surinkdavo apie 10 proc. balsų, taip pat yra turėjusi kelis ministrų postus. Aljansas turėjo ir vieną europarlamentarą, tačiau dabar partijos atstovų EP nėra. Kairiųjų aljansas remiasi demokratinio socializmo idėjomis. Pagrindiniai Kairiųjų aljanso lozungai – „laisvė, teisė į darbą ir uždarbį priklausosiems“, „demokratija turi būti stipresnė už kapitalo galią“, „pasaulis turi būti solidarūs“.

Partijai pirmininkauja Pavo Erki Arhinmaki. Jis paskirtas kultūros ir sporto ministru. Teigiama, kad politikas – didelis futbolo gerbėjas. Viena jo iniciatyvų parlamente – stabdyti Suomijoje branduolinės energetikos projektus dėl žemės drebjimų pavojaus. P. E. Arhinmaki kandidavo ir į šalies prezidento postą, kur surinko per penkis nuošimčius balsų.

Valdančiajai koalicijai priklauso ir Žalieji, tačiau pagal jų deklaruojamą ideologiją partijos neišeina priskirti kairiųjų partijų spektrui.

Lenkija: vienas lauke – ne karys?

Pažvelgus į Lenkijos parlamentą (Žemuosius rūmus – Seimą) galime matyti, jog tikrajai kairiųjų ideologijai ryškiau atstovauja vos viena partija – Demokratinis kairiųjų aljansas (DKA). Skelbiama, kad aljansas susiformavo iš dviejų kairiųjų partijų – Lenkijos socialdemokratijos partijos ir Lenkijos socialdemokratų sąjungos. Pastarosios buvo susikūrusios po komunistinio šioje šalyje žlugimo.

Nors pagrindinis jungtinės kairiųjų partijos – Demokratinio kairiųjų aljanso elektoratas yra

darbininkija, daug partijos rėmėjų atsiranda ir tarp smulkių prekybininkų, vidutinio sluoksnio gyventojų. Aljanso bendradarbiavimas su centristinių pažiūrų Lenkijos liaudies partija 1993-1997 m. garantavo DKA valdžią šalyje. 1997 m. koalicija pralaimėjo dešiniams iš Solidarumo rinkimų akcijos. Tačiau Lenkijos kairieji nenuleido rankų ir prieš 2001 m. rinkimus sudarė koaliciją su Darbo unija (šiuo metu ne-parlamentine kairiųjų partija). Toks bendradarbiavimas pasiteisino, nes rinkimuose gauta 42 proc. balsų. Demokratinio kairiųjų aljanso lyderis Lešekas Mileris tapo premjeru.

Vis dėlto, kaip ir daugumos valdžioje esančių partijų, kairiųjų aljanso populiarumas mažėjo. Prie prisidėjo ir įvairūs skandalai, DKP krėtė ir vidiniai nesutarimai. Nuo partijos nutarė atsiskirti kai kurie politikai. Jie įkūrė partiją Lenkijos socialdemokratija. Ši partija kol kas didesnių politinių laimėjimų neturi. Lenkijos Seime (Žemuosiuose rūmuose) jos atstovų nėra, o Senate (Aukštuosiuose rūmuose) partijai atstovauja vos vienas deputatas.

2011 m. Lenkijos parlamento rinkimuose Demokratinis kairiųjų aljansas surinko vos 8,24 proc. balsų. Nepaisant sunkumų partija sugebėjo persitvarkyti, jai vėl pradėjo vadovauti ilgametis lyderis L. Mileris. Šio politiko biografija rodo ištisą ilgą ir sudėtingą kelių politikos viršūnės link. Nuo vaikystės pažinęs skurdą, jaunystėje derino mokslus ir darbą, būtiną pragyvenimui. Jo politinė karjera komunistų partijoje buvo nuosekli tiek komunistinio laikais, tiek ir Lenkijai atkūrus nepriklausomybę. Jos viršūne tapo vadovavimas Demokratiniam kairiųjų aljansui ir 2001-2004 m. turėtas premjero postas. Taigi toks patyręs politikos veteranas, vėl išrinktas partijos vadovu, galbūt padės Lenkijos kairiesiems atgauti prarastas pozicijas, nes ne tik vietos parlamento, bet ir Europos Parlamento rinkimuose DKA nepasiekė ryškių pozicijų. 2004 m. laimėta 9 procentai balsų, o 2009 m. bendrai su Darbo unija gauta 12 proc. balsų. ■

Prasidėjo Gyvybės mokslų centro statyba

Stasys Jokūbaitis

Lapkričių prie Vilniaus Universiteto bibliotekos įbetonuota tradicinė kapsulė, simbolizuojanti ilgai laukto Gyvybės mokslų centro statybos pradžią. Šis šiuolaikinis medicinos ir sveikatos objektas kainuos daugiau kaip 100 mln. litų. Darbus žadama baigti 2015 m. pavasarį.

Įsikurs viename komplekse

Diskusijos dėl tokio centro būtinumo vyko jau senokai, tačiau, kol prie Vyriausybės vairo nestojo socialdemokratai, jo statybų planai taip ir netapo realybe. Tik dirbant dabartiniam ministrų kabinetui valstybės biudžete buvo rasta lėšų kofinansuoti šį svarbų valstybei projektą ir darbai pajudėjo į priekį.

Statomame Gyvybės mokslų centre įsikurs Biotechnologijos ir biochemijos institutai, Gamtos mokslų fakulteto biologijos katedros. Iki šiol mokslininkų pajėgos buvo išblaškytos įvairiose Vilniaus vietose ir tai gerokai trukdė jų darbui. Maždaug po pusantų metų jie įsikurs viename 24 tūkst. ploto pastatų komplekse.

Moderniame, naujausia įranga aprūpintame atviros prieigos mokslinių ir mokomųjų laboratorijų komplekse šalies mokslininkai tyrinės žmogaus genomą, ieškos naujų vėžio bei kitų sunkių ligų diagnostikos bei gydymo būdų, plėtos biotechnologijų taikymą aplinkosaugoje, pramoniniuose procesuose ir kitose srityse.

„Toks mokslo centras Lietuvoje naudingas visais atžvilgiais – ir stabdant protų nutekėjimą, ir nubrėžiant Lietuvos, kaip žinių ir mokslo valstybės, perspektyvą“, – sakė statybų pradžios ceremonijoje dalyvavęs premjeras Algirdas Butkevičius.

Dirbs mokslininkai ir studentai

Dabartinės Vyriausybės programoje numatyta veiksminga, technologijų pažangą spartinanti mokslo ir technologijų plėtros politika, sudaryti sąlygas kurti naujas inovatyvias technologijas, skatinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą. Būsimasis Gyvybės mokslų centras – vienas iš šios programos įgyvendinimo pavyzdžių.

Centre dirbs apie 400 mokslininkų ir tūkstantis studentų. Vilniaus universitetas šį projektą įgyvendina su Vilniaus Gedimino technikos universitetu ir Onkologijos institutu. Saulėtekio slėnyje bus sutelkti svarbiausi Lietuvos biotechnologijos ir molekulinės medicinos moksliniai tyrimai.

Tai bus didžiausia ir moderniausia ne tik Lietuvoje, bet ir Baltijos valstybėse ir unikali savo mokslinėmis temomis Vidurio ir Rytų Europoje fizinių, chemijos ir technologijos mokslų tyrimų bazė. Vienu metu tyrimus atlikti čia galės daugiau kaip 700 mokslininkų ir studentų.

Gyvybės mokslų centrą suprojektavo architektas Gintaras Čaikauskas su savo grupės kolegomis. Projektas suskaidytas į modulius, tarsi atskiras materijos ląstelės. Kubo formos tūriai, pasak projekto kūrėjų, primins universiteto ansamblį Vilniaus senamiestyje. Mokslininkai ir studentai dirbs atskirose patalpose, tačiau daugelis erdvių bus bendros.

Lietuva yra sukaupusi dešimtmečių patirtį biotechnologijų srityje, o jos gydytojai net ir ekonominių sunkumų sąlygomis, stokdami aukščiausių technologijų, sugebėdavo pasiekti geriausių rezultatų, gelbėdami žmonių gyvybes. Todėl Gyvybės mokslų centras

taps ilgalaikė galimybė mūsų mokslininkams ir stipri atrama mūsų gydytojams praktikams medicinos diagnostikoje ir individualizuotame, genetiškai pagrįstame vėžio ir kitų sudėtingų ligų gydyme.

Finansuos ES ir valstybė

Šios Vyriausybės programoje numatyti vykdyti mokslo, technologijų ir verslo slėnių projektai pamažu tampa kūnu. Inovacijų grupių, kūrimas, laisvųjų ekonominių zonų plėtojimas yra vienas iš nacionalinių ekonomikos valdymo prioritetų, skatinančių mokslo ir verslo bendradarbiavimą. Todėl Vyriausybė remia inovacijų plėtrą skatinančius taikomuosius mokslinius tyrimus, aukštos pridėtinės vertės verslo kūrimąsi ir plėtrą, dalyvavimą tarptautinėse su inovacijomis siejamose programose ir projektuose.

Dabar statomas Gyvybės mokslų centras veiks kaip „Santaros“ slėnio – mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo centro – dalis. Tokie slėniai yra viena iš pagrindinių platformų, galinčių užtikrinti šalies konkurencingumą ateityje bei padėti kurti išmanesnę, o šiuo atveju, ir sveikesnę visuomenę.

Būsimajame centre bus įkurta 10 biotechnologijų ir molekulinės medicinos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros centrų, kuriuose veiks 23 moderniausia įranga aprūpintos atviros prieigos mokslinės laboratorijos. Taip pat bus įrengta 18 studentams skirtų mokomųjų laboratorijų, sukurta apie 100 naujų darbo vietų mokslininkams ir tyrėjams.

Centro statyba finansuojama iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir valstybės biudžeto. Komplexą stato rangos darbų konkursą vasarą laimėjusi akcinė bendrovė „Panevėžio statybos trestas“.

Pirmieji lietuviški žodžiai iš kosmoso

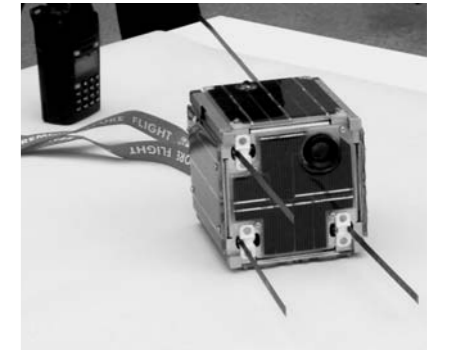
Ant senojo Vilniaus universiteto observatorijos sienos iškalti lotyniški žodžiai „Hinc itur ad astra“ („Iš čia einama į žvaigždes“) tampa realybe. Vilniaus universitete sukurtas palydovas „LituanicaSAT-1“ paleistas į kosmosą iš Volopo salos skrydžių centro (JAV). Palydovas „LituanicaSAT-1“ atliks pirmuosius lietuviškus kosmoso tyrimus, išbandys lietuvių sukurtas technologijas ir testuos alternatyvius energijos šaltinius ekstremaliomis sąlygomis. Pagrindinė šio projekto misija – įamžinti ir dar kartą įprasminti S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80-ąsias metines.

Spalio pradžioje palydovą „LituanicaSAT-1“ apžiūrėjo ir Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Ji pati išbandė radijo ryšį per palydovą. Prezidentės žodžiai „Linkėjimai visiems lietuviams visame pasaulyje“ iš vienos radijo stotelės į kitą buvo perduoti per retransliatoriaus vaidmenį

atlikusį palydovą. „LituanicaSAT-1“ palydovo kūrimas yra vienas iš mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo pavyzdžių kuriant naujas technologijas, testuojant jau egzistuojančias ir perkeltiant idėjas į konkrečias technines platformas.

Pasak VU Matematikos ir informatikos fakulteto prodecano dr. Lino Bukausko, palydovo „LituanicaSAT-1“ sukūrimas rodo VU mokslo lygį: „Svarbu tai, kad VU pirmąją ir šioje srityje. VU turi labai didelį potencialą kuriant kosmoso technologijas, o nuo šiol turėsime patirties ne tik konstruojant, bet ir palydint aparatą nuo Žemės paviršiaus su ganėtinai ribotais ištekliais.“

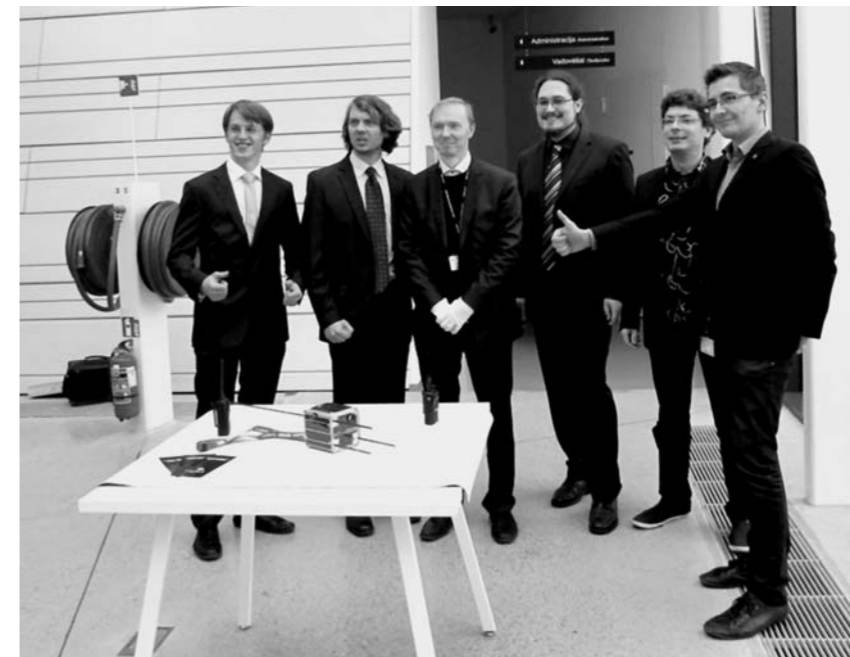
Palydovo „LituanicaSAT-1“ iškėlimas į Žemės orbitą reikšmingas ne tik Vilniaus universiteto, bet ir visos Lietuvos mokslui. Kosminių technologijų svarbą galima nusakyti keliais aspektais. Pirmiausia – tai galimybė studentams VU Ma-

tematikos ir informatikos, Gamtos mokslų, Fizikos, Chemijos, Medicinos fakultetuose įgyti žinių, reikalingų vykdyti eksperimentams kosmoso erdvėje. Informatikams aktualiau įgyti įterptinių bei miniaturizuotų sistemų programavimo, valdymo, konstravimo ir įvairių taikymų bei eksperimentinės panaudos gebėjimų. Numatoma, kad, sukūrus pasirenkamus studijų dalykus ar konsolidavus jau šiuo metu esančius atskirus studijų dalykus, studijų programose atsiras galimybė perteikti studentams žinias, reikalingas suprasti veikimo principus, perimti egzistuojančią praktinę patirtį ir prisidėti savo idėjomis prie naujų „LituanicaSAT“ serijos palydovų kūrimo.

Antrasis naudos aspektas – mokslo tyrimai, kurie galėtų būti perkelti į kosmoso erdvę dalyvaujant nacionaliniuose ar tarptautiniuose projektuose. Nors pirmasis lietuviškas kosmoso palydovas „LituanicaSAT-1“ nekelia labai didelių mokslinių iššūkių, tačiau tai yra technologinis ir konstrukcinis triumfas, kuris demonstruoja Lietuvos ir VU dirbančių mokslininkų galimybes toliau plėtoti bendradarbiavimą sukuriant esminę platformą kosmoso eksperimentams ateityje.

Trečiasis naudos aspektas – bendradarbiavimo su verslu ga-

Jie kūrė pirmąjį lietuvišką palydovą.

L. Danieliaus nuotr.

► limybės. VU, kurdamas „LituanicaSAT-1“ komponentus ir juos integruodamas tiek architektūriškai, tiek programiškai, atranda vis daugiau su mokslu, moksliniais tyrimais ir eksperimentine plėtra bendradarbiaujančių verslo organizacijų. Pavyzdžiui, kuriant „LituanicaSAT-1“, verslo organizacijos, prisidėjusios komponentais, sėkmingai išbandys ir savo technologijų patvarumą, pritaikomumą ateities kartos sistemose.

„LituanicaSAT-1“ palydovą kūrė daugiau nei 30 narių komanda, sudaryta iš įvairių sričių aukštos kvalifikacijos specialistų, jaunų lietuvių mokslininkų, inžinierių, fizikų, programuotojų, gyvenančių ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.

Su „LituanicaSAT-1“ palydovu iškelimu Universitetas įsitvirtina kaip kosminės technologijas kuriantis ir taikantis universitetas ir papildoma savo kosmoso tyrimų lauką: jie bus atliekami ne tik nuo žemės, bet ir artimoje kosmoso erdvėje.

Kaip atrodo palydovas „Litu-

anicaSAT-1“? Tai 10 centimetrų ilgio kraštinės kubas, atitinkantis „CubeSat“ standarto reikalavimus. Pagal NASA standartus palydovo korpusas yra pagamintas iš specialaus ypač tvirto aliuminio lydinio. Prie jo korpuso pritvirtintos 4 radijo ryšio antenos.

Bendra korpuso ir viduje esančios aparatūros masė neviršija 1 kilogramo ir 330 gramų.

Skrydžio kompiuteris – ARM-Arduino plokštė – yra centrinis palydovo valdymo įrenginys, atsakingas už palydovo normalaus darbo režimo palaikymą, energijos resursų stebėjimą ir valdymą, palydovo padėties ir inercinių jutiklių posistemės valdymą ir komandų, gautų iš centrinės palydovo valdymo stoties Lietuvoje, įvykdymą. Arduino kompiuteris padarys ir įrašys pirmąsias lietuvių nuotraukas iš kosmoso, valdys palydovo radijo švyturį.

Ryšį su palydovu užtikrins pirmasis lietuviškas kosminis FM retransliatorius, kurį sukūrė radijo mėgėjas Žilvinas Batisa. Radijo

siųstuvo-imtuvo „He-100“ funkcija – užmegzti ir palaikyti radijo ryšį su centrine palydovo valdymo stotimi žemėje.

Vienas sudėtingiausių ir daugiausia laiko atėmusių uždavinių buvo visos palydovo kompiuterinės ir programinės įrangos projektavimas ir kūrimas – Lietuvoje dar niekas nėra to daręs.

Palydovas „LituanicaSAT-1“ virš Lietuvos praskries milžinišku greičiu, per maždaug 10 minučių laiką: per tokį laiką su labai ribotais palydovo energijos resursais bus atsiunčiami svarbūs palydovo telemetrijos duomenys ir nusiunčiamos valdymo komandos atgal į palydovą.

Kartu su „LituanicaSat-1“ į Tarptautinę kosminę stotį paleistas ir Kauno technologijos universitete sukurtas palydovas „LitSat-1“. Prasideda mažųjų palydovų era pasaulyje, o Lietuva yra šio perversmo viena pionierių. ■

Parengta pagal Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto informaciją

CAMI traukia mokslininkus grįžti namo

Lina Purlytė

Tarptautinė strateginių rinkos tyrimų bendrovė „Euromonitor International“ šį rudenį atidarė Analitikos, modeliavimo ir inovacijų centrą – CAMI. Vilniaus širdyje įkurtas centras tapo pagrindiniu 12-oje šalių veikiančios bendrovės mokslo padalinio.

Pasak Mariaus Dundulio, CAMI įkūrėjo, sprendimas atidaryti tokį centrą priimtas siekiant priartinti akademinį pasaulį prie verslo bendruomenės. „Pastebime, kad mūsų klientai vis dažniau renkas kiky-

biniais metodais paremtus sprendimus. Taikydamos mokslininkų sukurtus ir patikrintus ekonominis modelius, įmonės ieško atsakymų į joms rūpimus klausimus, susijusius su optimalių plėtros kryptių numatymų, neatrastų nišų paieška ar galimų verslo rizikos veiksnių įvertinimu. Siekdami patenkinti vis labiau augančią analitinių modelių paklausą versle, nusprendėme atidaryti centrą, kuriame sudėtingi ekonominių, matematinių ir statistinių duomenų skaičiavimai virstų patogiais įrankiais, padedančiais priimti efektyvius strateginius verslo sprendimus“, – teigia M. Dundulis.

Centras jungia įvairių sričių specialistus, tarp jų makroekonomikos, mikroekonomikos, ekonometrijos, statistikos, duomenų analizės ir vizualizacijos bei informacinių technologijų; skatina dalintis žiniomis, ieškoti inovatyvių būdų, kaip moderniausias tyrimų metodus pritaikyti skirtingų verslo uždavinių sprendimui. „Pažangiausios tyrimų metodologijos bei technologijos ir tarpdisciplininis požiūris padeda mums išlikti lyderiais rinkos tyrimų srityje“, – sako M. Dundulis.

Šiuo metu CAMI dirba 23 mokslininkai, 10 iš jų turi dakta-

ro laipsnį ir dėsto universitetuose. Didžioji dauguma darbuotojų – lietuviai, baigę JAV, Kanados, Prancūzijos, Olandijos, Didžiosios Britanijos, Rusijos universitetus. Keli mokslininkai, išeiviai, dirbę Didžiojoje Britanijoje, Skandinavijoje ir JAV, į Lietuvą grįžo tam, kad prisijungtų prie naujojo centro veiklos.

Kitais metais „Euromonitor International“ planuoja toliau plėsti CAMI veiklą. Centras į savo ko-

mandą nuolatos kvies talentingus ekonometrijos, ekonomikos bei kitų mokslų kryptių profesionalus, turinčius didelę patirtį, dirbant su kiekybiniais analizės metodais.

Lyderiaujanti tarptautinė strateginių rinkos tyrimų bendrovė „Euromonitor International“ teikia informaciją apie pramonės šakas, šalis ir vartotojus 205 pasaulio šalyse. Beveik tūkstantis kompanijos analitikų ir konsultantų dirba visame pasaulyje. „Euromonitor

International“ regioniniai padaliniai išsikūrė Londone, Čikagoje, Singapūre, Šanchajuje, Dubajuje, Santjage, Keiptaune, Sidnėjūje, Tokijuje, Bangalore, San Paule ir Vilniuje. Dėl CAMI mokslininkų Vilniuje darytų pasaulio ekonominių prognozių „Euromonitor International“ buvo išrinkta tarp „Consensus Economics“ 20-ies geriausių prognozėmis užsiimančių bendrovių. ■

„Baltų kelių“ kultūriniai- turistiniai maršrutai

Baltų kultūra ir tradicijomis paremti turistiniai maršrutai gali tapti puikia galimybe vystyti visų Lietuvos regionų kultūrą ir ekonomiką, ypač regionuose veikiančias kultūros institucijas. Tai konstatavo į Šiauliuose surengtą seminarą susirinkę dalyviai. Projektą „Baltų keliai“, kurį finansuoja Kultūros ministerija, vykdo tarpvalstybinę kultūrinę, mokslinę veiklą organizuojanti asociacija „Baltų centras“. „Šiuolaikiniai kultūros projektai, vystantys tarpregioninę ir tarptautinę mobilumą, gali paskatinti ne tik kultūros procesus, bet ir vietos gyventojų verslumą, turizmą“, – sako projekto vadovė Rūta Stankuvienė.

Senajo Žiemgalos krašto tradicijos – Baltų kelių maršruto pradžia

Projekto eigoje į vieną vietą surinkta informacija ir taikomieji tyrimai, kurių pagrindu istorijos, archeologijos, turizmo, renginių vadybos, etninės kultūros specialistai pradeda sudarinėti maršrutų koncepcijas. Projektas „Baltų keliai“ vykdomas keliais etapais ir

pirmajame analizuojamos Žiemgalos regiono tradicijos, istorinis ir gamtos paveldas, veikiančių institucijų ir bendruomenių veiklos.

Remiantis teritorijos atitikmenimis tarp istorinės Žiemgalos ir dabartinio administracinio skirstymo, duomenų rinkimas apima po 9 Lietuvos ir Latvijos savivaldybes. Bendradarbiaujant su valstybinėmis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, regioniniais kultūros centrais, turizmą skatinančiomis organizacijomis ir net su folkloro tradicijas puoselėjančiais muzikos kolektyvais siekiama sukurti visapusišką informaciją pagrįstą kultūros kelio konceptą. „Sėkmingą „Baltų kelių“ turistinio maršruto gyvavimą garantuos tik visų institucijų ir, ypač, savivaldybių bendradarbiavimas“, – taip seminaro metu konstatavo susirinkę dalyviai, analizuodami surinktą medžiagą apie Žiemgalos kraštą.

Būsimojo maršruto pagrindas – nuo tradicijų ir amatų iki kalbos ir gyvosios kultūros

Projekto „Baltų keliai“ vykdytojai siekia, kad būsimojo maršru-

tas būtų patrauklus ir atraktyvus. Ekspertai ir mokslininkai, pasitelkę studentus, analizavo įvairius aspektus, kurie turėtų sudaryti kultūrinės tradicijas, paveldą ir išskirtinumą atspindintį turistinį maršrutą. Atlikus taikomuosius tyrimus ir surinkus duomenis į maršrutą, ketinama įtraukti duomenis apie Žiemgalos žemių gamtą, kraštovaizdį, saugomas teritorijas, išlikusias žinias apie Žiemgalos krašto senovę iki XIII a. bei svarbiausius bendros Lietuvos ir Latvijos istorijos bei kultūros paveldo etapus ir įvykius.

„Analizavome kone viską: nuo buitės, kasdienių darbų, sodybų, kaimo architektūros, šeimos tradicijų ir kulinarinio paveldo, liaudies meno, amatų, ornamentikos, amatų dienų, tradicinių kalendorinių švenčių iki ryškiausių šiuolaikinės kultūros tendencijų ar net miesto švenčių, festivalių, plenerų, literatūrinių premijų“, – platų tyrinėjimų lauką, kuris reikalingas kuriant originalų maršrutą „Baltijos keliai“, pristatė projekto vadovė Rūta Stankuvienė. Anot jos, sistemama surinkta Žiemgalos krašto medžiaga jau dabar leidžia nubrėžti būsimojo maršruto kontūrus. ■

Kas teisingiau: mokėti už gyvenamąjį plotą ar už gyventojų skaičių?

Tadas Kulvietis

Vilnius

Daugiabučių gyventojai už bendrąsias paslaugas – už laiptinių apšvietimą, už naudojimąsi liftu, už šiukšlių išvežimą ir kitas – moka pagal gyvenamąjį plotą: kuo didesnis butas, tuo didesni bendrieji mokesčiai. Tokių mokesčių ir kitokių įmokų proporcingai savininko daliai būdą numato Civilinis kodeksas. Ir visiškai nesvarbu, kiek bute gyvena žmonių. Ar taip nenusižengiama tame pačiame kodekse minimiems teisingumo, protingumo bei sąžiningumo kriterijams?

Seimo Šiaulių krašto bičiulių parlamentinės grupės nariai Valerijus Simulikas ir Edvardas Žakaris įsitikinę, kad tokia mokėjimo už bendrąsias paslaugas tvarka neteisinga, ir siūlo keisti Civilinį kodeksą. Seime socialdemokratų partijos frakcijos narys V. Simulikas pristatė Civilinio kodekso 4.82 straipsnio 3 dalies pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo siūloma, kad butų ir kitų patalpų savininkai išlaidas namui (statiniui) išlaikyti ir išsaugoti apmokėtų, mokesčius, rinkliavas ir kitas įmokas mokėtų proporcingai savo daliai arba pagal gyventojų skaičių bute ar patalpoje.

„Šalia mokesčių pagal gyvenamąjį plotą galėtų būti alternatyva skaičiuoti pagal gyventojų skaičių, – sakė V. Simulikas. – Mokestis už paslaugas nuo gyventojų skaičiaus būtų prasmingas ir socialinio tei-

singumo prasme – kuo daugiau bute ar name gyvena žmonių, tuo daugiau mokama už paslaugas“.

Projektą numatoma svarstyti Seimo pavasario sesijoje. Įsigaliojus šiai pataisai, pagal gyventojų skaičių būtų skaičiuojami bendros elektros, teritorijos priežiūros, buitinių atliekų išvežimo mokesčiai. Civilinio kodekso pataisos autoriai Seimo nariai V. Simulikas ir E. Žakaris teigia, kad pataisa pasiūlyta atsižvelgiant į viso Šiaulių regiono gyventojų pastabas ir pasiūlymus.

Tokių svarstymų ir siūlymų seniai girdėti Lietuvoje. Tačiau kol kas tai nebuvo svarstyta aukštesniame lygyje. Štai Vilniuje savivaldybės tarybos nutarimu namus administruojančioms įmonėms nurodyta rinkti mokesčius pagal gyvenamąjį plotą. Šiuo nutarimu remiasi ir daugiabučių namų butų savininkų bendrijos, nors joms tai neprivaloma. Deja, negirdėti, kad bendrijos būtų rodžiusios iniciatyvą keisti dažnai su logika prasilenkiančią kai kurių mokesčių rinkimo tvarką ir rėmusios solidarumo ir teisingumo principą, atsižvelgdamos į realią padėtį. Juk gali būti taip, kad trijų kambarių bute gyvena vienas ar du pasiligoję senukai, o moka mokesčių daugiau nei mažesnio ploto bute įsikūrusi, tarkim, trijų sveikų darbingų žmonių šeima. Aišku, bendrijos pirminkui kur kas ramiau nieko nekeisti, nors suskaičiuoti, kiek žmonių gyvena bute, vargu ar neįveikiamas uždavinys. Ir patys žmonės kartais tiesiog vangūs, moka mokesčius nesusimąstydami.

Galima būtų pasiūlyti bendrijoms dar vieną variantą. Tarkim, už laiptinių apšvietimą mokėti ne pagal buto plotą ar buto gyventojų skaičių, o bendrą sumą dalinant iš laiptinės butų skaičiaus. Juk šiuo atveju reikšmės neturi nei buto plotas, nei gyventojų skaičius – lemputė šviečia visiems vienodai. Toks pat principas galėtų būti taikomas ir remontuojant (pavyzdžiui, dažant) laiptines.

Svajojo apie vienybę

Mykolas Paberžis

Vilnius

Suėjo penkeri metai, kai mirė rašytojas, vienas Sąjūdžio kūrėjų Vytautas Petkevičius. Tai buvo atkaklus, bekompromisinio būdo žmogus, netgi kiek egocentriškas. Bet tai gal ir padėjo jam eiti per gyvenimą atstačius krūtinę įvairiems vėjams. Neseniai vienas pažįstamas man atnešė parodyti Sąjūdžio laikais tuometėje „Tiesoje“ išspausdintą interviu su V. Petkevičiumi. Tai buvo metas, kai vyko rinkimų į Seimą kampanija.

Tame pokalbyje su laikraščio žurnalistu V. Petkevičius priminė kažkurio iš filosofų pasakytą mintį, kad pagrindinė žmogaus liga yra žmogus. „Ne visada suprasi, ko jis nori, ko siekia, ko trokšta, – kalbėjo rašytojas. – Ir jeigu mes nesuprasim, jog labiausiai reikia gydyti žmogų, vargas mums ir šiandien, ir ateityje. Juk gražų gyvenimą galima kurti ir su Konfucijaus mokslu, ir su Kristaus mokymu, ir su Markso teorijų pagalba. Kiekviena religija mokė aukščiausių dorovinių vertybių, visos mokslinės teorijos bandė įkūnyti tauriausius idealus. Esmė – vardan ko ir kokiomis rankomis tai daroma“. V. Petkevičius pastebi, kad idėjas realizuoja konkretūs žmonės. Nuo jų intelekto, kultūros lygio priklauso ir rezultatas. Čia pat jis kalba apie Sąjūdį. „Toks gražus, šventas dalykas. Dar beveik nieko reikšmingesnio nepasiekta, o kiek jame purtymosi, draskymosi, portfelių dalybų... Sąjūdžio suvažiavime priimta programa, manau, daugumai Lietuvos gyventojų abejonių nekėlė. Mūsų nesutarimai prasidėjo dėl būdų šią programą įgyvendinti“.

V. Petkevičius jau tada pastebėjo simptomus, vėliau tapusius

tendencija: „Nesutinku, kad už mūsų atgimimą būtų kariaujama stalinistiškais metodais. Ižeidinėjant žmones. Grubiai jiems įsakinėjant, klijuojant politines etiketes... Sąjūdis, mano giliausiu įsitikinimu, yra visos tautos nuosavybė: į jį įėjome kiekvienas savo keliu, per kančias, per vargus, per kraują ir ašaras... Ir kažki ar turi kas teisę jį pasisavinti, išdidžiai pareikšti: mes pakėlėme tautą“.

Toliau tame interviu yra tokie žodžiai: „Šiandien aš bandau sakyti tiesą tokią, kaip aš ją suprantu. Niekuomet nemaniau, netgi tais stagnacijos metais, kad šitai yra tokia sunki pareiga. Tikėjau, pribaisim stalinizmą ir visiems bus lengva gyventi. Pasirodė, stalinizmas tai nėra kokia išorinė slopinimo sistema. Jis sėdi mumyse, mūsų auklėjime, mąstyme, mes labai dažnai neįjauname jo kaip oro, kuriuo kvėpuojame, ir susigriebiame tik tada, kai kvėpuoti nėra kuo. Kiekviename iš mūsų tarsi nuodingos nuosėdos apščiai susikaupė šito brudo, ir negaliu patikėti, kad kada nors pajėgsime jį iškuopti. Gal trečia, ketvirta karta po mūsų... turėkime vilties“.

Rašytojas tuo metu ypač pasigedo vienybės: jos „mums labiausiai trūko ir trūksta“. Pasak V. Petkevičiaus, „jeigu grupė žmonių turi didelį tikslą, tada vienybė – sugebėjimas vienas kitą suprasti. Jeigu noriu būti suprstas, pirmiausia pats turi suprasti kitą. Vienybė – visuomet auka, visuomet – kompromisas. Svarbiausia tik – vardan ko. Dėl tikslo – taip, vienybė būtina. Tačiau ji tampa grynu stalinizmu, kai kažkas bando pajungti kitus savo valiai, savo požiūriui, ne įtikina, o kategoriškai reikalauja paklusti. Aklas paklusnumas jau nebe vienybė“.

Manau, kad čia pacituoti V. Petkevičiaus žodžiai vis dar aktualūs mums.

Lietuvos pavyzdys Ukrainai

Alfonsas Kairys

Vilnius

Puikaus dizaino, su išpūdinga medžiaga apie Lietuvos, kaip Europos Sąjungos narės, laimėjimus leidinys ukrainiečių kalba „Lietuva – sėkmingo pasirinkimo istorija“ pasiekė Ukrainą. Idėja jį parengti ir išleisti kilo Lietuvos Respublikos generaliniam garbės konsului Lvove Vitalijui Antonovui ir Beatričiai Beliavciv, atstovaujančiai Taraso Ševčenkos Ukrainos - Lietuvos labdaros fondui. Idėją įgyvendino Vilniuje įsikūręs Rytų Europos studijų centras.

Leidinyje pokalbį apie Ukrainos ir Lietuvos bendradarbiavimą pradeda prezidentė Dalia Grybauskaitė ir premjeras Algirdas Butkevičius. Lietuvos valstybingumo raidą aptaria Europos Parlamento nariai prof. Vytautas Landsbergis ir prof. Leonidas Donskis. Derybų dėl stojimo į Europos Sąjungą patirtimi dalijasi Seimo narys Petras Auštrevičius, Lietuvos ir Ukrainos ryšius gvildena Lietuvos ambasadorius Ukrainoje Petras Vaitiekūnas ir generalinis Lietuvos Respublikos garbės konsulas Lvove V. Antonovas. Lietuvos laimėjimus reprezentuoja legendinis krepšininkas Arvydas Sabonis, jaunoji plaukimo sporto žvaigždė olimpinė čempionė Rūta Meilutytė, verslininkas Ilja Lauras, Lietuvos ūkininkai bei kiti žymūs Lietuvos žmonės.

Narystė Europos Sąjungoje, šalies vaidmuo tarptautinėje bendruomenėje, demokratizacijos procesas, energetikos sektorius, ekonomika ir verslas, pilietinė visuomenė, emigracija, bendra Lietuvos – Ukrainos istorija, švieti-

mas, kultūra ir sportas, turizmas, emigravęs ir sugrįžtantis jaunimas – tai šio leidinio temos.

Leidinyje pasakoja, kad Lietuva ir Ukraina susiduria su panašiomis globalaus pasaulio problemomis ir iššūkiams, tačiau Lietuvos pasirinkti sprendimo būdai, ypač narystė Europos Sąjungoje, duoda pozityvių rezultatų. Ukraina taip pat yra pajėgi eiti panašiu keliu ir toliau plėtoti pradėtas reformas. Lietuvos sukauptą patirtį šiandien yra ypač naudinga Ukrainos nacionaliniam projektui. Ukraina galiausiai turi užimti deramą vietą tarp Europos Sąjungos šalių narių.

Almanachas gausiai iliustruotas, kartu pristatomi išskirtiniai lietuvių dailės, muzikos, mados bei dizaino kūrėjai.

Leidinių sumaniai redagavo Rytų Europos studijų centro analitikė Dovilė Šukytė. Projektą finansavo Ukrainos įmonės: degalinių tinklas „OKKO“, AB „Koncern Chlibprom“ ir UAB „Konkord Kapital“. Projekto partneris - Lietuvos užsienio reikalų ministerija.

Su leidiniu „Lietuva – sėkmingo pasirinkimo istorija“, padedant Ukrainos Europos integracijos studijų centro filialams, jau susipažino Kijevo, Lvovo, Jaltos, Donecko visuomenė, jam atsirado vietos Ukrainos regionų bibliotekose bei mokslo įstaigose. Jį skaitytų ir Lietuvoje gyvenantys ukrainiečiai, jeigu tiražo užtektų, o jo mažoka - tik 45 tūkst.

Nevenkime sakyti tiesos

Juozas Baužys

Kretingos r., Kumpikų k.

Tenka spaudoje skaityti apie partizanus. Atkreipiau dėmesį į vieną straipsnį „Partizanų aprašytieji žygdarbiai kelia tik siaubą“. Po straipsniu autorė nepasirašė. Pavardė redakcijai žinoma. Nustebau. Visiems ir taip gerai aišku, kad tuo metu buvo visko. Tik kodėl autorė bijojo pasirašyti, jeigu jau taip gerai žinojo apie partizanų iškrėtas šunybes. Ar tik ji tame straipsnyje nėra kas nors sumelavusi? O jei tai tiesa, ko bijoti? Gal ji pati buvo partizanų ryšininkė? Tik juos paskui išdavė saugumui. Ir po to likę partizanai jai atkeršijo. Gerai dar, kad nesušaudė. O galėjo ir taip būti. Pokaris neramus buvo visiems. Buvo ir tų partizanų visokių. Bet buvo daug dorų, tikrai pasišventusių dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės.

Ir man kyla vienas labai svarbus klausimas. Kodėl mes, lietuviai, esame tokie? Kaltinti vieni kitus mums lyg kokie poteriai, lyg duona kasdieninė. Drįstu sakyti, kad ir dabar, kuris dirba valdžioje, ne vienas yra buvęs komunistas. Prieš valdžios ir persižegnoji nemokėjo. O dabar bažnyčioje sėdi pirmoje eilėje prie altoriaus ir judina lūpas, rodydamas, kad ir jis yra nuoširdžiausias katalikas.

Aš esu tokios nuomonės: žinai tiesą ir rėžk šviesiai tiesiai visiems į akis viską, ką žinai, kas negerai. Ir nebijok pasisakyti pats koks esi. Dabar visi šaukiame išsižioję, kad neliks Lietuvoje žmonių: jaunimas išvažiuos, pensininkai išmirs. Nebus kam ir tos šventos Lietuvos žemelės užsodinti miškais. Nebent pagelbės kinai ar japonai. O tie keli stambūs Lietuvos žemvaldžiai

tikrai visų mūsų ponų nebeišmintins. Mažazemiai pensininkai savo žemelę nori palikti atžaloms, bet šie tik ranka numoja ir švilpt iš Lietuvos. Nesulaikysi jaunų žmonių, kurie dirbtų ir mylėtų savo tėvų paliktą žemelę, kuri per amžių amžius buvo mylima ir gerbiama Lietuvos žmonių. Jei taip bus ir toliau, neskani bus ateitis. Kaimai nyksta kaip per tvaną. Nesirūpinama, kad bent į didžiąsias gyvenvietes būtų išasfaltuotas 1–2 km ilgio keliukas, kad kursuotų bent koks autobusukas. Taip yra irgi atstumiami jauni žmonės nuo savo gimtų vietų.

Ar daug valdžioje sėdėjusiųjų buvo nubausti iššvaistę milijonus? O jei kuri moterėlė eidama iš Kaliningrado per tiltą su krepšeliu nešasi keletą pakelių cigarečių, tai ją bemat sulaiko ir nubaudžia. Kai furgonai įvažiuoja į Lietuvą pilni kontrabandos, tokius muitininkai dar palaiko, žino, kad klius ir jiems.

Sako, Lietuvoje policininkai keliuose yra nesąžiningi, ima kyšius. Netiesa. Štai girdėjom, policininkas iš vairuotojo, kuris buvo sulaikytas neblaivus, atsisakė net 10 tūkstančių litų kyšio. Ar berasi kvailesnį Lietuvijoje, pasakytų tie, kurie neįsivaizduoja, kad galima gyventi nedavus ar nepaėmus kyšio.

Kaip toje mūsų Lietuvėlėje bus toliau, turbūt neatspėtų ir Vakaruose pagarsėjusi aiškiaregė Vanga.

Tai būkime patys aiškiaregiai ir nesislapstykime už kitų nugarų.

Daugiau dirbkime!

Būkime dori, sąžiningi!

Nebijokime skelbti tiesos! Ir Lietuvijoje padėtis tikrai pagerės! O kai Lietuvijoje bus gerai, tai ir emigrantai sugrįš.

Ir jie jaučiasi, kaip niekur nieko....

Albinas Klizas

Klaipėdos rajono savivaldybės tarybos narys

Pažįstamiems beveik prižadėjau, jog pakaks rašyti apie savo epochos žmones, nes politikai Vilniuje provincijos laikraščių neskaito, numoja ranka į paprastų žmonių lūkesčius, aimanas, svarbu, kad jiems gerai. Kaip visada – ateis rinkimai, tada išlįs kandidatai iš visų pasviečių ir rimtu veidu sakys, jog mes su jumis, tik rinkite mus arba mūsų kandidatą į Europos Parlamentą, į prezidentus, tai įvesime tvarką Lietuvoje. Čiulbės ir pričiulbės tam paprastam žmogui, kad po rinkimų liesis pieno upės, gyvenimas Lietuvoje bus tikras rojus. Ir televizija rodo beveik kasdien „Rojų Lietuvoje“.

Gal tikrai Lietuvoje kai kam rojus, jog kai kurie rajono politikai mane tyliai įkalbinėja, kad aštriai nerašyčiau, jog bus priekaištų jiems ten, Vilniuje. Negi vėl tokia anų laikų glūduma: sudėk rankutes ant krūtinės ir vaizduok, jog mūsų pajūryje viskas gerai, gal retkarčiais tik gegutės pieno trūksta. O dar jei gyvenimi kur nors užkampyje, užpykęs ant viso neteisingo pasaulio, neskaitai laikraščių, nežiūri televizijos laidų, atrodo, kad viskas gerai, ramu.

Aš esu įpratęs jau nuo šeštos klasės skaityti laikraščius ir, jeigu negaunu rytinio numerio, tai man negera, gyvenu tartum maiše, stebiuosi žmonėmis, ypač jaunais, kurie nesidomi spauda, dar gerai, jei nors žino savo šalies vadovus, o toliau jų neklausiniek, nes

atsitiks, kaip televizijos laidoje „Klausimėlis“. Tokia pilka masė ateina į rinkimus, todėl nereikia stebėtis, kad toks ar anoks yra mūsų šalies Seimas. Ir skaitau viename šalies laikraštyje socialinių mokslų daktaro Kazimiero Sventicko straipsnį „Tėvą, Motiną, Tėvynę galima parduoti?“ su tokiomis mintimis: „Apvogę pensininkus ir valstybės tarnautojus, praėjusios kadencijos Seimo ir Vyriausybės nariai nepasidrovėjo išsimokėti išeitinių išmokų. Ir dar giriasi, kad šauniai suvaldė krizę. Jokio proto nereikėjo mažinti pensijas ir atlyginimus. Proto ir drąsos reikėjo atimti iš šešėlio“. Keista, dar labiau keista, jog beveik kasdien šie politikai braunasi lyg niekur nieko švytinčiais veidais į televizijos laidas, tokie nusibodę, ir dar „moko“, kaip mums toliau gyventi. Todėl dar kartą prisėdau prie kompiuterio, kad žmonės nepraleistų pro ausis minėto mokslininko minčių.

Išrūpino lėšų tilto atstatymui

Seimo socialdemokratų frakcijos narių kauniečių Orintos Leiputės ir Birutės Vėsaitės pastangos dėl Kauno Panemunės tilto neuėjo veltui. Kaip rašoma LSDP infocentro pranešime, rimti argumentai dėl šio tilto svarbos įtikino Vyriausybę padidinti Kauno miestui skolinimosi limitą iki 10 proc. (apie 40-50 mln. litų) ir dar papildomai skirti nemažiau kaip 5 mln. litų per metus Panemunės tilto atstatymui.

Seimo narės, bendradarbiaudamos su Kauno m. vicemeru Vasilijumi Popovu, Administracijos direktoriaus pavaduotojais Steponu Vaičiūkausku ir Jonu Juču bei Kauno m. tarybos socialdemokratų frakcijos seniūnu Valiu Venslovu, nuosekliai ieškojo Panemunės tilto atstatymo finansavimo šaltinių nuo pat tilto uždarymo 2012 m. ir jo susprogdinimo 2013 m. sausį. Padidinus Kauno miesto skolinimosi limitą 10 proc., 20 mln. litų bus skiriama Panemunės tilto rekonstrukcijai, o likusios lėšos bus panaudojamos kitoms miesto reikmėms.

Panemunės tilto atstatymui reikia apie 106 mln. Lt. Buvusios Vyriausybės 2012 m. skirta ir 2013 m. buvo numatyta skirti vos po 5 mln. Lt. Sutartis su rangovu pasirašyta 5 metams, tačiau tilto atstatymo darbai buvo užstrigę.

Apie tai, kas gali sukelti mėsos švytėjimą

Pasitaiko atvejų, kai žmonės nusipirkę mėsos (kiaulienos ar paukštienos) pastebi, kad ji švyti. Ar pavojinga vartoti tokią mėsą?

Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutas informuoja, kad tokį mėsos švytėjimą gali sukelti švytinčios (liuminescuojančios) bakterijos. Jos gali būti išskiriamos iš jūros vandens (1 ml gali būti iki 100 vnt) arba jūrinių žuvų, jūrinių vėžiagyvių.

Kai kurios liuminescuojančios bakterijos

b a k t e -

rijos gyvena simbiozėje su jūriniais organizmais. Pavyzdžiui, kai kurios jūrinės žuvis ir sepijos turi švytinčius organus, kuriuose gyvena liuminescuojančios bakterijos. Jos gali skleisti melsvai žalią šviesą. Tiesa, švyti jos tik tada, jei yra gerai aprūpinamos deguonimi.

Gendant žuviai, susidaro puiki terpė daugintis šioms bakterijoms.

Liuminescuojančios bakterijos taip pat gali augti ir neįprastose vietose. Šių bakterijų morfologija labai panaši į žarnyno bakterijų.

Bakterijos šviečia tik jei sudaro dideles grupes. Švytėjimą sukelia bioluminescentinės reakcijos bakterijų ląstelėse. Šios reakcijos katalizatorius yra fermentas, vadinamas *luciferase*. Pavienės bakterijos nešviečia. Optimali augimo ir dauginimosi temperatūra +(20–22)°C.

Manoma, kad žalia mėsa gali būti užteršiama šiomis bakterijomis nuo žuvies, pvz., laikant produktus greta, tame pačiame šaldytuve.

Liuminescuojančios bakterijos, kaip ir daugelis kitų aplinkoje esančių bakterijų, ligų nesukelia. Tačiau tai yra neįprastas, dažnam vartotojui ir nepriimtinas reiškinys.

Atlikus manomai šviečiančios mėsos laboratorinius tyrimus dėl fosforo nustatymo, prielaida apie galimai didesnę fosforo kiekį nepasitvirtino. Kas keletą metų pasikartojančios diskusijos dėl mėsos švytėjimo neramina visuomenę, todėl Instituto specialistai ir toliau domėsis šiuo klausimu ir informuos vartotojus.

Dzinguliukai ir kiti mažmožiukai

Jonas Visockas

Kalėdinė bobutės paskola

Ant kalėdinės eglutės
senės džiaugsmas – dvi žvakutės...
Kaip byloja draugas Vilius,
trečią nugvelbė Kubilius...
Nors KT tai pripažino,
bet jos senei negražino:
siaučiant korumpuotiems vėjams,
ją atidavė... teisėjams!!!
Senė guodžiasi kaimynams:
gal gražins bent pakasynoms??!
Dvi žvakutės ant eglutės –
valdžiai paskola bobutės!!!
Gelbsti Lietuvą bobutė, –
Turčiams šypsos saulutė!!!

Epitafija lietuviškiems kiklopams

Čia ilsisi, deja, ne filantropai,
o švedų bankus sergėję kiklopai. –
Juos gausinant anų darbai didžiuliai,
tik Lietuvai jų nuopelnas – du nuliai...

Laiko tiesa

Karalius dažnas mėgsta kvailį
ir savo kvailio kartais gaili.
Dažnai su juo net pasilabina.
Kai įsipyksta – nugalabina...

Saugiau būt eiliniu kvailiu
negu kvailiu su ženkleliu...

Paprastas klausimėlis (analogiškas kaip ir LTV laidoje)

Lietuva anksčiau, prie ruso,
duso duso – neužduso...
O kai Landsbergis ją tvarkė,

Lietuva iš laimės verkė,
kad jau nebeliko ruso...
Tai nuo ko dabar priduso?..

Bjaurus gandas

Melas, kad valdžia pavargo, –
oligarchai viską tvarko...
O kas skleidžia bjaurų gandą? –
Aišku, rusų propaganda –
apie valdžią, oligarchą,
na, ir garbų Patriarchą...

Apie Marsą ir farsą

Ar girdėjot naują farsą? –
Petrikas keliaus į Marsą! –
Ten įkurs jis savą meriją
ir EBSW imperiją!
Bus marsiečiai užganėdyti –
pinigėliai jų užkniedyti...
O kai šie paskelbs jam karą
dums tuomet jis į Venerą!

Du vaizdeliai

Kasmetinis

Skirstomos biudžeto lėšos. –
Moterys ir vyrai plėšos:
širdis rodo, šneka narsiai,
aišku – ir gražiai, ir garsiai...
Lėšas – žada – įsisavins!..
Mąsto: kiek jų prisisavins?

Žiemos (ne koks!)

Nors nepranašavo niekas,
bet staiga iškrito sniegas. –
Pirmas sniegas. Pirmos rogės.
Ir... benamiai be pastogės!!!

Tie, kas neįkliuvo voge,
turi DIDELĘ pastogę!!!

